

A JÁSZKUN
BIRTOKVISZONYOK
FEJLÖDÉSE
ÉS
JOGI ALAPJA.

IRTA :
ÉS KELEMEN KAJETÁN „JÁSZKUN REDEMPTIO TÖRTÉNETE” CÍMŰ
MŰVE CZÁFOLATAUL

KÖZREBOCSÁJTJA :
NAGY, LAJOS,
KARCZAGI ÜGYVÉD.

KARCZAG,
NYOMATOTT SPITZER S. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1878.

Előzmények.

Folyó 1877-ik évben Szegeden Endrédi Lajos és társánál, Kelemen Kajetán Budapesti ügyvédnek egy műve jelent meg „Jász kun redemptio története és fejlődése“ czim alatt.

Szerző tehetséges ügyvéd; annyival sajnálatosabb tehát, hogy e méltán elítélendő művecske közrebocsajtásával renomméját kockáztatta.

A történelem kell, hogy hű tükre legyen a multnak, írója tehát szorgalommal keressen és mutasson fel minden adatokat, azok világánál elmúlt századok borongó homályát deritse fel és ugy tüntesse a tárgyalt korszakot olvasója elé, hogy az minden oldalról lehetőleg megvilágíttassék, hogy aztán az olvasó a vázolt esemény valóságáról meggyőződést szerezhesen.

Történelem írónak párthoz tartoznia nem szabad, mert ha bizonyos korszak eseményeit párt-szempontról írja meg, és csak a saját pártjának előnyös adatokat tünteti fel, gondosan elleplezván mindazon tényeket, melyek saját felekezetének hátrányára, az ellennézetűeknek pedig előnyére lennének: műve nem leend hű tükre a multnak, hanem szándékos és roszakaratu meghamisítása a történelemnek.

A Jászkun redemptio történetének írója már nyakig lélegzik e bűnben és csak az az egy vigasztalás marad fen számára — ha ugyan ez annak tekinthető — hogy ha értelmes olvasó csak néhány perczig is lapozta művét: átlátni fogja, hogy az két rendbeli arányosítási perben, felperek érdekében iratott; tehát épen nem történelmi mű, hanem a karczagi és kisujszállási arányosítási perekben szerkesztett perbeszédeknek nyilvánosságra hozása, s eközben az ellenfél nyomós érveinek elhallgatásával, fontos okmányainak mellőzésével hiányosan előadott tényeknek és okmányoknak hamis szinezetben feltüntetése, és ezekből levont sophisticus és rabulisticus következtetéseknek készpénz gyanánt árulása s önhaszonra törekvő izgatás.

Legyen azonban akár történelmi mű, akár —

mint mondám — perbeszédeknek nyilvánosságra hozása: az elvitázhatlanul áll, hogy szerző az általa felőlelt tárgyat nem is tanulmányozta.

Ki a Jászkun redemptio története megírására vállalkozik: attól méltán megvárhatnók, hogy azt legalább tanulja meg, mikép a Jászkun kerületeket I-ső Lipót császár absolut kormányja adta el a német vitézi rendnek még 1698-ban és művének mindjárt második sorában ne állítson oly badarságot, mintha az eladás vagy elzálogosítás III-ik Károly királytól eredett volna; azon III-ik Károly királytól, ki a szathmári békekötés után (1711.) lépvén a trónra, nemhogy ily törvénytelen tetteket engedett volna meg akár magának, akár kormányának, de sőt teljes igyekezettel az alkotmány megszilárdítását és a nemzet kibékítését tűzte egyik fő feladatává.

Ily tájékozatlanság és ismerethiány tűnik ki lépten-nyomon szerző soraiból.

A Jászkun kerületek részére 1745-ben adományozott kir. kiváltság levelet hiányosan ismereti; annak kiváló jelentőséggel bíró záradékát, mely pedig a redemptioból származó minden jogoknak alapja, — vagy szándékosan, vagy mert maga sem ismeri, elhallgatja.

Az ország nádorától, Jászkun kerületek ha-

tóságától kiadott végzések és határozatokban constatált tényeket és jogelveket valótlanoknak, figyelembe nem vehetőeknek állítja; ellenben falusi jegyzők zűrzavaros irkafirkáinak teljes bizony erőt tulajdonít.

Correctioval teljes és így hitelt sem érdemlő községi perceptori kézi könyvről állítja, mintha az telekkönyv volna, s azt mint ilyet tüntetvén fel az olvasónak belőle hamis következtetéseket származtat.

Hiányosan idézett országos törvényeknek, országgyűlési actáknak és jászkun statutumoknak elferdített magyarázatot ad.

Szóval az egész mű tendenciája, nem megvilágítása a multnak, és nem felvilágosítása, hanem szándékos és roszakaratu félrevezetése az olvasónak. Mert szerző művében megteszi mindazt, mit leleményes és élelmes prókátor igazságtalan ügy védelmezése közben perirataiban megtenni képes, mely leleményességgel és élelmességgel azonban mint történelemíró a nagyközönség előtt fellépni, — hála istennek — nagy Magyarországon még minél kevesebb vállalkozó akadna!

Ime ilyen mű a „Jászkun redemptio története! és bizony nagy botlás volt szerzőjétől, hogy saját művében önmaga irt arra panegyricont,

mely a tárgyismerettel bírók előtt valóban satyrának tűnik fel.

Kérdéses mű folyó évi augusztus végén került birtokomba, és lehetetlen volt megbotránkozásomnak kifejezést nem adni a cynismuson, melylyel szerző a jászkun nagyobb birtokosokat és értelmiséget nyíltan vádolni nem átalja, mintha t. i. azok a szegénységtől jogtalan uton elragadták volna redemptioból eredő jogaikat.

Noha pedig a redemptioból eredő jogok engem legkevésbé sem érdekelnek, de mert a fentebb jelzett karczagi és kisujszállási arányosítási perekben, mint ügyvéd én képviselem az alperes birtokosságot, és mert a Jászkun kerületekben 16 éven át viselt városi és megyei hivataloskodásom alatt elég alkalmam is volt az itteni birtokviszonyokkal megismerkedni: elhatároztam magam arra, hogy a Jászkun birtokviszonyok fejlődését és jogi alapját a közönséggel megismertessem.

Mindenek előtt ki kell azonban jelentenem, hogy a redemptio idejéről (1745.) akár a Jászkun kerületek, akár a községek levéltáraiban hasztalan keresnénk a Jászkun birtokviszonyok alapját és alakulását előtűntető rendszeres, — sőt csak egyszerű munkálatot is, ilyen nincs ; nincs pedig természetesen azért, mert a jászkun ősök annyira a

jog és természeti igazság kifolyásának tekintették, a községeik kebelében e tekintetben csaknem egyöntetű eljárásaikat, mikép azokat írásban is megörökíteni egészen feleslegesnek vélték.

Nem lévén tehát a redemptio idejéből semmi rendszeres munkálat a birtokviszonyok tekintetében: azoknak t. i. a birtokviszonyoknak alakulását és fejlődését, csakis hiteles okmányokban constatalt tényekből alapíthatjuk meg.

Mielőtt tehát kitűzött czélomhoz fognék szükségesnek látom közölni nézeteimet, úgy az általam, mint ellenfelem által használt okmányok méltatásáról; mert ezáltal művecskémet szöszaporításoktól kiméltem meg.

A jászkun birtokviszonyok feletti vitában felhasználható bizonyítékok értékére nézve — érintetlen hagyván az országos törvényeket, — hitelesség tekintetében következő rangsorozatot tartom egyedül jogosultnak.

1. A jászkunok részére 1745-ben adományozott, és az 1751-ik XXV t. cz.-ben becikkelyezett kir. kiváltság levelet, s az ebből leszármaztatható tényeket.

2. Nádorispáni határozatokban kimondott elveket, vagy azokban constatalt tényeket; nemkülönben nádori helybenhagyás folytán és nádori

rendelettel életbe léptetett jászkun statutumokban constataált tényeket és elveket.

3. Jászkun kerületi határozatokban megállapított tényeket és elveket.

4. Mindazon tényeket, melyek a jászkun kerületi számvevő szék felülvizsgálata alá tartozó kerületi, vagy községi számadásokból constatálhatók.

5. A községi jegyzőkönyvekbe bevezetett végzéseket és ezekből megállapítható tény körülményeket.

6. A jászkun községekben vezetett birtokkönyveket. (Fundi liber.)

7. Községi hivatalnokok által kiállított bizonyítványokat, a mennyiben azok az év — és jegyzőkönyvi szám kitüntetése mellett, tanácsi jegyzőkönyvi beírások alapján keletkeztek, természetesen feltételezve, hogy a jelzett jegyzőkönyvekkel megegyeznek.

Ellenben a községi hivatalnokok által kiállított egyszerű bizonyítványokat, melyek tehát nem jegyzőkönyvi tárgyalások és beigtatások kifolyásai, számbavehető bizonyítéknak nem tekinthetem.

Sőt tekintve, hogy a multszázadban a községi hivatalnokok átalában, — a jegyzőt sem véve ki, — a tudományos képzettségnek alantos fokán

álló egyszerű közönséges egyének voltak, (mert csak e század elején hozatott a szabály, hogy a községek rendes jegyzői hitcs ügyvédek legyenek) nagyon természetesen következik, hogy ezeknek hivatalos iratai is csak annyiban fogadhatók el teljes bizony erővel bíró hitelességüknek, mennyiben azoknak betűszerinti értelme, világos és félre nem magyarázható és a bennök foglalt tényálladékkal s másként is hitelesen bizonyítható tényekkel el-lentétességben nem áll.

Ezek előre bocsátása után fel kell még emlí-tenem azt is, hogy e műben általam idézett okmá-nyok, a fent jelzett karczagi és kisujszállási ará-nyosítási perekben kivitel nélkül hiteles másolat-ban, a korunkban keletkezettek pedig eredetben vannak bemutatva, illetve mellékelve.

Karczag, deczember hó 1877.

A szerző.

I.

A Jászkun birtokviszonyok keletkezése és alakulása.

A Jászkun kerületek zálogba adásáról és megváltásáról tüzetes vázlatot adni nem czélom, sem feladatom.

Tudva van, hogy e kerületeket a német lovag rendnek 1-ső Lipót császár absolut kormánya zálogosította el a XVII. század végén.

Tudva van, hogy a XVIII. század elején leviharzott forradalmi állapotokat befejező és a nemzeti kibékülés alapjául tekintendő szathmári békekötés után következett legközelebbi országgyűlésen (1715) törvény alkottatott a Jászkun kerületeknek országos költségen kiváltásától; ámde e törvény valószínűleg a hosszas török háborukra és belviszályokra következett országos kimerülés miatt teljesezésbe nem ment.

Azonban fejedelmi kegy és beleegyezés folytán a német lovagrend uralma alól a jászkunok mégis kivál-

tattak a pesti invalidusok háza által, ettől pedig önmagok váltották meg magokat a reájok nézve feledhetetlen emlékü Mária Terézia királyné ideje alatt 1745-ben.

A megváltásnak ezen ténye már egészen új birtokviszonyokat teremtett, a Jász-kun kerületekben; és e viszonyokból kifejlődött a mai tényleges birtok állapot.

A zálogos summa, mit a Jász-kunoknak fizetni kellett ötszáz ezer frt. volt, mely összeg azonban javítások meliorationes — czime alatt kitett 15 ezer, és egyéb költségekre szükséglett 58900 frttal, összesen: ötszázhetvenhárom ezer kilencszázforintra növekedett; és ezt az összeget kellett a jász-kunoknak megváltás — redemptió — czime alatt befizetniök.

Hogy ez az összeg helyesen kivethető — repartítható — legyen: a jászkun kerületek hatósága a kerületekben fennállott 25 községet és azokhoz tartozó pusztákat megbecsültette, és e becsű alapján vettetett ki a jelzett 573,900 frt,

Ezen becsűt előtűntető táblázatot a függelékben 1. sz. a. csatolom.

A helységekre és pusztáikra kivetett váltási összegek a helység lakosaitól az alább körülményesen lerándó módszerint hajtattak be; annyit azonban előre jeleznem kell, mikép az egyes lakosokra magokra volt bízva tehetségükhöz képest meghatározása az összegnek, melyel a redemptionális summa lerovásához járulni kívántak. És épen ebben találja kezdetét a mai birtok viszonyok alakulása, amit némelyek nem értenek, vagy önérdékből érteni nem akarnak.

Ismételve kiemelnem kell, hogy a váltásági összeg nem 500.000 hanem 573,900 frt volt, ami t. i. a jászkun helységekre és pusztáikra a függelékben 1. sz. a közölt táblázat szerint kiíratott.

Hogy a jászkun birtokviszonyok alakulását felfoghassuk: mindenek előtt figyelmes vizsgálat alá kell vennünk a Mária Terézia királyné által a Jászkunoknak 1745-ben adományozott kir. kiváltság levelet, melyet a függelékben 2. sz. a. közlök.

Ezen kiváltság levél 7. cikkelye már ezt mondja: „a nevezett Jászkun kerületeknek minden lakosai a kerületeknek főntebb jelzett közös szabadalmi és haszonvételei tekintetében egyenlő állapotúak legyenek, s egyenlő mentességekkel és előjogokkal birjanak.“ (universi praefatorum districtuum Jazigum et cumanorum incolae et inhabitatores quoad praemissa communia eorundem districtuum privilegia et beneficia paris conditiones sint aequalibus-que gaudeant immunitatibus et praerogativis.)

A kiváltság levél bevezetésében pedig ez olvasható:

„Hiveink: Horváth András, Nánásy János és Varró István, mint a Jász- és két kun koronai kerületeink küldöttei és törvényesen nevezett meghatalmazottjai, a magok és többi összes jászkunok nevében és személyében több régi kiváltság leveleket terjesztettek előnkbe sat. alázatosan esedezvén, hogy fent elő terjesztett kir. kiváltságos jogaitat kivonatilag kegyelmesen megerősíteni, és a kerületekhez régóta tartozó helységeket és pusztákat ugyanazon kerületek lakosainak használatra kegyelmesen átengedni méltóztatnánk.“ (Fideles nostri

prudentes ac circum-specti Andreas Horváth, Joannes Nánásy et Stephanus Varró qua regio coronalium districtuum nostrorum Jazigum et utriusque Cumaniae deputati et legitime constituti ploeni-potentiarii, suis ac reliquorum universorum Jazigum et Cumanorum nominibus et personis exhiberunt et praesentarunt nobis varias antiquas et vetustas literas privilegiales — demisse supplicantes quod — praeexhibita avita ipsorum regia privilegia extraetive clementer confirmare, possessiones et praedia ad districtus ab antiquo spectantia pro usu inhabitatorum eorundem districtuum clementer concedere dignaremur.)

Ezen közleményekből tehát azt lehetne következtetni, hogy a kiváltságos jogok és haszonvételek, a jászkun falvak és puszták használata, illetve tulajdon joga, a Jászkunság minden lakóját egyforma és egyenlő joggal illetik; mert hiszen 1745-ben magok a Jászkun kerületek törvényes meghatalmazottjai az összes jászkunok nevében épen ezt kérelmezték a fejedelemtől; a fejedelmő pedig a kiváltság levél 7-ik pontjában szintén azt mondta, hogy a kerületek lakosai a szabadalmak és haszonvételek tekintetében egyenlőek legyenek.

Nagyon tévedne azonban, ki ezen következtetést minden további vizsgálat nélkül elfogadná; a mint t. i. azt Kelemen Kajetán ur némi részben cselekedte.

Mert mint az előzményekben már jeleztem, fő fontossággal bír ezen kir. kiváltság — levél záradéka, mely ekképen hangzik:

Annálfogva a többször nevezett jász és két kun kerületek ezen kiváltságos czikkelyeit az előbocsájtott kö-

telezettségek és fizetések feltétele alatt s e nélkül n e m — *conditio sine qua non* — elfogadjuk, megerősítjük, engedményezzük, helyben hagyjuk és az említett három kerületek mostani és j ö v e n d ő b e l i lakosaira nézve örökre érvényeseknek nyilvánítjuk, adjuk és adományozzuk.

(*Haec proinde toties repetitorum Jazigum et utriusque Cumaniae districtuum puncta privilegialia sub praemissarum obligationum et praestationum conditione sine qua non, acceptamus, roboramus, concedimus, et approbamus; ac pro memoratorum trium districtuum incolis et in-habitatoribus modernis et futuris perpetu valitura declaramus, damus et conferamus.*)

A Felség tehát a kiváltságos jogok és haszonvételek, a helységek és puszták használata — *privilegia et beneficia, usum possessionum et praediorum* — adományozását meghatározott feltételhez kötven: azt „*conditio sine qua non*“ az az oly lényeges és mellőzhetlen feltételnek nyilvánította, melynek teljesítése nélkül a kiváltságos jogok és haszonvételek adományozása is megszűnnék.

Ily lényeges és mellőzhetlen feltétel *conditio sine qua non* négy volt u. m. *)

1. Ezer lovas katona kiállítása.

2. Esetről esetre az országos vagy részletes nemesi felkelésben részvétel.

*) Törvénykönyvünkben ismeretesezen kitévelt — „*conditio sine qua non*“ — a magyar nyelvben szokásos lényeges, mellőzhetlen, nélkülözhetlen szavak kellőleg ki nem fejezván: megbocsátja az olvasó ha több helyen akaratom ellenére is a *sine qua non* feltétel kifejezést használtam.

3. Ötszázezer forint zálogos summának és javítások czime alatt 15 ezer forintnak a pesti rokkantak—háza részére lefizetése.

4. Háromezer aranyat tevő nádori fizetésnek 12600 frtban évenkénti beszolgáltatása.

Ha tehát a kir. kiváltság levélben elősorolt ezen lényeges feltételek a Jászkun kerületek által teljesítve nem lőnek : a kiváltság levélből származó minden jogok és haszonvételek is megfogtak volna szűnni.

Minthogy pedig e sine qua non feltételek teljesítettek ; ámde azok teljesítésébe nem minden lakos folyt be ; sőt azon lakosok is kik e feltételek teljesítésében részt vettek, nem egyenlően hanem különböző arányban viselték e terheket : természetesen következik, hogy a kiváltságos jogokban és haszonvételekben csak is azon lakosok részesülhettek, kik e feltételeknek eleget tettek. Még pedig a mentességeket és előjogokat — immunitates et praerogativas — mint személyes jogokat, — melyeknek értéke számokban ki nem fejezhető és így meg sem osztható, — a feltételek teljesítésében résztvett lakosok mindnyájan egyenlő mértékben élvezték ; ellenben a haszonvételek, a kerületekhez tartozó helységek és puszták használata illetve tulajdonjoga — beneficia communia et usus possessionum et praediorum ad districtus ab antiquo spectantium — mint megosztható dologi jog a jászkun lakosokat csak azon arányban illette és illethette, a mily arányban ezek a sine qua non feltételek teljesítésében részt vettek.

Az előadott és a kir. kiváltság levélből levont ezen következtetéseim annyira a józan észből és a törvények

szelleméből kifolyó igazságok; mikép azokat kétségbe vonni lehetetlen.

Az összes jászkun lakosokra a kiváltság levélben adományozott jogok és haszonvételek csak úgy lettek volna kiterjeszthetők, ha a sine qua non feltételek teljesítésében mindnyájan közös erővel és egyenlően részt vettek volna. Am de ez meg nem történt; mert mint fentebb mondva volt mindenkre magára volt bízva, akar-e a megváltás művében részt venni; s ha igen: mennyiben akar ahhoz járulni. A kik tehát a megváltás művéhez nem járultak: nem részesülvén és joggal nem részesülhetvén a kir. kiváltság levélben adományozott előjogokban és haszonvételekben, bár jászkun körületi lakosok voltak, mindazáltal csak zselléreknek tekintettek; kik azonban mégis előnyös állásban voltak az urbáriális zsellérek felett, mert urbéri szolgálmányokat soha nem teljesítettek.

Ugy a privilegialis jogok mint a haszonvételek tehát, jogilag csak azon jászkunokat illetvén meg, kik ama lényeges és mellőzhetlen feltételek teljesítésében részt vettek; még pedig a haszonvételek ezeket is csak ama feltételek teljesítésében részvétel értékének arányában illethetvén: mindenek előtt azt kell meg tudnunk, kik teljesítették ezen feltételeket.

Az 500 ezer forint zálogos summát és ennek 73900 frtot tevő járulmányát a jászkun községek azon lakosai fizették le kik a redemptio alkalmával földbirtokot szereztek vagy redimáltak.

Ezek szerelték fel az ezer lovas katonát is.

Ezek, illetve jogutódai alapították és tartották

fent a felkelési pénztárt [cassa insurrectionalis] az egyéni használatra kiosztott földbirtokok arányában évenként tett rendszeres fizetések által; a nádori fizetés és pedig a közszükségek fedezésére fenhagyott ingatlanok, tehát szintén a földbirtokosok tulajdonának évi jövedelméből fedeztetett; mely két utóbbi tény a Jászkun kerületek és községek levéltáraiban lévő számadások tanúsítják.

Hogy ami legfontosabb és legterhesebb feltétel vala, a ötszázhetvenháromezer forintnak lefizetése azon jászkun kerületi lakosok által teljesített, kik földbirtokot redimáltak, tanúsítja az, mert a földváltók — redemptorok — neveit s az általok befizetett váltásági összeget kitüntető és minden jászkun községben feltalálható I-ső birtokkönyv — fundi liber — illető lapjain a redemptorok nevei után kitüntetett s általok föld váltáságul befizetett összegek ha összeadnak: kihozzák azt a redemptionális summát, mely az illető helységre és pusztáira a Jászkun kerületek által a függékben 1. sz. a. látható táblázat szerint kirotatott; vagy ha némi csekély hiány mutatkozik is: hogy az szinte ugyan azok által fedeztetett, kik a földváltásra ajánlatokat tettek és fizettek: a bekövetkezett és alább előadandó tényekből kétségen felül áll.

Hogy a jászkun helységekre és pusztáikra kirotott redemptionális summát és járulékait azon lakosok fizették, kik a redemptio idejében földbirtokot szereztek vagy redimáltak: azt törvényes hitelességgel tanúsítja a jászkun VI. statutum 4. §-ának 1-ső pontja is, mely így hangzik:

„Mivel pedig kétféle emberek lakják ezen districtusokat, kik közül főbbek azok, kik azon alkalmatossággal midőn a districtusok 1745-ben 500 ezer forintnak letételével, és 1000 lovas katonának kiállításával magokat az invalidusok pesti háza alól kiváltották és a mellesleg való költségeknek kifizetésében részt vettek, és tehetségekhez képest magok és maradékaik számára földeket szereztek, és így a kegyelmesen megerősített kir. privilegiumok is főképen ő reájok tartoznak, s districtusbeli redemptus lakosoknak nevezetnek.“ sat. (a VI. statutum 4. §-ának egész szövegét közlöm a függelékben 3. sz. alatt.)

Igazolja e statutum, hogy a kik a redemptió idejében földeket szereztek vagy redimáltak, azok teljesítették a kir. kiváltság levél fentebb jelzett sine qua non feltételeit, és hogy ennél fogva ezeket illették meg a privilegialis jogok és haszonvételek. Vagy más szóval:

A megváltás tényénél fogva, a kiváltság levélben adományozott minden jogok és haszonvételek a helységek és puszták használata, illetve tulajdonjoga, a földbirtokosokat illette, tehát mindezen jogok a földbirtokhoz voltak kötve.

Nincs a jászkun VI. statutumban egyetlen szó is belső telekről és szőlő földről, vagy ezek váltásáról, hanem egyenesen és határozottan csak földbirtokról s ennek redimálásáról. Pedig ez a jászkun statutum a múlt században és akkor alkottatott, a midőn az ő redemptorok közül többen életben valának, kik a redemptio minden körülményeivel ismeretesek voltak, s ha a belső telkek és szőlők legkisebb kapcsolatban állottak

volna a kerületek megváltásával, ezt mint tényt felemlíteni, s az abból származó jogokat biztosítani a statutumokat alkotó őskor férfiai el nem mulasztották volna.

A Jászkun kerületek által a helységekre és pusztáikra (függelék 1. sz. a. szerint,) kirovott váltsági összegek — melyekbe a 73,900 frt. mellékes fizetések is mindég bele értendők — a földváltók — redomptorok — által közel egy évtized alatt fizettettek be, s azok behajtása következőkép eszközöltetett.

A helységek s pusztáik területén szántásra alkalmas földeket fogtak fel, melyeket a megváltásra — redimálásra — ajánlkozott lakosoknak, az általok megajánlott váltsági összegekhez mérve kiosztottak, és ezen felfogott szántó földek után szedetett be az illető helységre és pusztáira kivetett összes redemptionális summa.

És épen azért, mert az egyéni használatra felfogott, és a megajánlott összegek arányában a redemptoroknak átadott szántó földek után fizettetett be a helységre és pusztáikra kivetett összes redemptionális summa; vagyis, mert az egyéni használatra felfogott szántó földekkel a közösben maradt területek is együtt megváltattak: úgy a közös területek, mint a földbirtokkal járó minden haszonvételek az egyéni használatra kiosztott szántó földek tartozékai, — és így az egyéni használatra kiosztott szántó földek birtokosainak tulajdonai lettek; innen neveztettek aztán az egyéni használatra kiosztott szántó földek tőke földeknek, mert ezeknek a közös területek, csak appertinentiái, tartozékai valának.

Hogy a redemptio alkalmával 1745-ben, az előadott módszerint a jászkun községekben valóban fogtak fel

és osztottak ki szántó földeket a váltásági összeg letételére vállalkozó lakosoknak, és hogy a váltásági összeg ezek után szedtetett be: az nyilván kitűnik a jászkun VI. statutum 4. §-ából. (függelék 3. sz.)

A VI. statutum 4. §-a jelesen a jászkun kerületek lakosait osztályozván, a következőket állapítja meg :

1. Jászkun redemptus lakosok azok, kik a redemptio idejében földeket szereztek; és így a kegyelmesen megerősített privilegiumok is főképen ő reájok tartoznak.

2. Irredemptus lakosok azok, kik a redemptio alkalmával bizonyos földeket felfogtak ugyan, de mivel a reája eső summának lefizetésében késedelmeskedtek, az akkori nádor ispánnak rendelése szerint, a felfogott földeket, mivel azoknak kirendelt váltás szerint való árát, ki nem fizették, elvesztették, melyek aztán másoknak adattak, kik az árát letették. sat.

Napfénynél világosabban kitűnik tehát ezen statumból, hogy a redemptio alkalmával a jászkun községekben csakugyan fogtak fel földeket, és hogy a váltásági árt ezen felfogott földek után kellett befizetni, úgy a mint föntebb előadtam; mert a kik be nem fizették felfogott földjeikre kirendelt váltásági összeget, azoktól a föld elvétetett és másoknak adatott, kik annak árát letették.

Igy jöttek a közös használat alatt hagyott területek, mint járulékok az egyéni használatra kiosztott szántó földekkel, mint tőke birtokkal oly szoros kapcsolatba, hogy azok egymástól elválaszthatók nem voltak, hanem

aki eladta tőke földjét, eladta azzal együtt a közös területekből aránylagos jussát is.

És ez másként nem is történhetett; mert nincs és nem is képzelhető hazánkban oly benépesített helység, hol a közös haszonvételek, közös területek használata, illetve tulajdon joga valamely egyéni magán tulajdont tevő ingatlan birtokhoz ne volna kötve.

Igy van nevezetesen nemesi compossessoratusokban belsőségek birtokához, vagy ha ezek tisztában nem volnának: kinek kinek összes ingatlan (de egyéni magán) birtokához, mert ha az aránykulcs másképp kifogástalannul meg nem állapítható: minden közbirtokosnak egész birtoka felméréstik és ahhoz arányosíttatnak a közös területek. (1836. XII. 7. §.)

De így van ez napjainkig az urbéri közös birtokokra nézve is; mert a volt jobbágyokat és urbarialis zselléreket illető erdők, nádasok és közlegelők, mindaddig míg a hitellekkönyvben külön kitüntetve nincsenek, a telek tartozékaul tekintendők [1871. LIII t. cz 56 §] A Jászkun kerületekben azonban,— mint már fentebb kitüntetve van, — az egyéni használatra kiosztott szántóföld volt a tőke birtok, minden közös haszonvételek és közös területek pedig amannak járuléakai.

Ezért mondja a függelékben 4. szám alatt közlött nádori resolutio, — mikép a kun városokban fennál az az alapszabály, hogy aki eladja tőke földjét, eladja azzal együtt a közös legelőkben aránylagos jussát is.

Ez a nádori leirat tehát megállapítja azt a tényt, miszerint a jászkun birtokosságoknál a tőke vagy tanyaföldek eladásával a közös használat alatt lévő min-

den területek aránylagos része, is mint járulék az eladóról átszármazott a vevőre.

Az eladó az eladás tényénél fogva a vételárban felvévén az általa redemptióha fizetett összeget és egyéb költségeket a vevőtől, még pedig a föld értékének emelkedésénél fogva többszörösen: vevő lépett eladó helyére a redemptusok sorában és őt illették a kiváltság levélben adományozott minden jogok és haszonvételek. Nem csak a közlegelők és haszonvételek aránylagos része háramlott tehát az eladott tőke földdel a vevőre: hanem átszármaztak reá még a kiváltságos előjogok és mentességek is.

Igy értelmezte ezt a Jászkun kerületek hatósága is 1862. deczember 16-ikán kelt határozatában, melyet 5. sz. alatt a függelékben közlik.

Ezen ezerhétszázhatvankettőben, tehát még a redemptió korában, az ős redemptorok nagyobb részének életében hozott kerületi határozat igazolja, hogy minden kiváltságos jogok a szántó földek birtokához voltak kötve, mert a földbirtokot „terrae arabiles“ névvel jelöli; igazolja, hogy a kik földet szereztek magánosoktól, a szerzés által mindazon jogokba bele léptek, melyek a redemptusokat a kiváltság levélnél fogva megilleték; a kik pedig a helység közönségétől a közös területből vásároltak földet — mert mint alább látni fogjuk több helységben ez is megtörtént, — hogy nem csak a közös haszonvételekben hanem a személyes mentességben és előjogokban is részesüljenek: a vételár után 6 százalékot tartoztak fizetni az elmulasztott katonára állítás fejében. Igazolja e kerületi határozat végre

azt, hogy kik földbirtokaikat eladták, a személyes mentességeket és elő jogokat még halálokig megtartották ugyan, de örököseik és maradékaikra ezen jogok már ki nem terjesztettek, hanem azok az irredemptusok osztályába süllyedtek alá, és csak annyiban különböztek a közönséges zsellérektől, mennyiben ezek felett ingatlanok eladásánál elővételi joggal bírtak.

Ha a Jászkun kerületeknek ezen 1762-dik évi határozatát a többször idézett jászkun VI-dik statutum 4. §-ával egybevetjük: tisztán kiderül, hogy ezek egy jogalaptól származván egyforma intézkedéseket tesznek. A jászkun VI-ik statut. 4. §-a [függelék 3 sz.] szintén megállapítja azt, hogy nemcsak a haszonvételek, hanem minden privilegialis előjogok és mentességek is az alatt földbirtokkal átszállottak a vevőre. Azt mondja nevezetesen a jelzett statutum, amidőn a már fentebbet közlemény szerint a lakosok két osztályát, -- jelesen a redemptusokat és irredemptusokat definiálja, hogy a másik rendbeli irredemptusok azok, kik sem a redemptió idején, sem azóta magoknak földeket nem szereztek.

Ebből pedig napfénynél világosabban kitűnik, hogy a kik a redemptió kora óta szereztek is földet az irredemptusok közül a redemptusok sorába léptek és így nem csak a közös haszonvételeknek hanem minden privilegialis jogoknak is részesei lőnek vagy is a szerzett földbirtokkal reájuk háramlottak a privilegialis előjogok és mentességek is.

De hiszen éppen így intézkedett az országos törvényhozás is, amidőn az 1840. XXVIII-ik törvényczik-

kelyt megalkotta, mert abban a vásári helypénz fizetés tőli mentességet a Jászkun kerületeknek csak birtokos lakosaira terjesztette ki. A midőn pedig az 1840. XXX. t. cz. 3. §-ban az arány kulcsát kiene kiene mostani birtoka váltságának mennyiségében latin szöveg szerint : „in summa redemptionali unius cujusvis actuali possessorio correspondenti“ minden egyes lakos mostani tényleges birtokának megfelelő váltsági összegben állapította meg : ez által decretálta azt is, hogy a jászkunságban minden közösségek és haszonvételek az actualis földbirtokokhoz vannak kötve, mert, hogy ezen törvényczikkelyekben a birtok és birtokos nevezetek alatt mást, mint földbirtokot és földbirtokost érteni nem lehet : azt a fentebb előadott redemptionalis viszonyokon kívül kétségtelenül tanusítja a birtok és birtokos — *possessorium et possessionatus* nevezeteknek országos törvényeinkben bevett értelme is, melyszerint t. i. birtokos nemeseknek — *nobiles possessionati* — a nemesi rendnek azon tagjai neveztetnek kik nemesi földbirtokkal bírnak, ellenben azon nemesek, kiknek csak nemesi belső telkek van : udvaros nemeseknek, *curialistáknak*, — *nobiles curiales* — hivatnak.

Egészen a redemptió korától fogva, az egyéni használatra kiosztott szántó vagy tőke földek birtokosainak tulajdonát tévéen tehát a közönslegelő területek és minden közösségek : kétségtelen, hogy a jászkun közbirtokosságok már kezdetben ugy alakultak, hogy mindenkor a tényleges földbirtokosok voltak tagjai a közbirtokosságnak ; mert a kik egyéni használatra kiosztott tényleges földbirtokaikat eladták, minthogy ezzel minden

közösség, mint appertinentia átszármazott a vevőre, a közbirtokosság tagjai megszűntek lenni, — hanem helyeikbe léptek a vevők, ezek lettek az actualis földbirtokosok és így a közbirtokosságnak is tagjai. A tényleges földbirtokosok használták a közös legelőket és más közös területeket, mint tulajdonaikat, ellenben kiknek tényleges földbirtoka nem volt, azok a redemptio korától fogva napjainkig a közös területek használatában csak mint bérlők részesülhettek.

Mielőtt azonban a redemptionalis viszonyokból kifejlett ezen tényálladékokat ismertetném: — kell hogy megemlékezzünk Kelemen Kajetán művéről, és arról, hogy mielőp vélekedik ő az általam eddig mondotakról.

II.

Mi véleményben van Kelemen Kajetán az előbbi cikkben mondottakról?

A Jászkunok részére 1745-ben adott kir. kiváltság levélből következetesen kimutattam, hogy annak czikkelyeiben elősorolt mentességek, előjogok, közös haszonvételek a helységek és puszták használatának adományszerzése — „conditio sine qua non“-nak declarált feltételekhez voltak kötve; minél fogva mindezen jogok és haszonvételek csak azon jászkun lakosokat illethették kik ama lényeges és mellőzhetlen feltételek teljesítésében részt vettek, — okmányszerűleg igazolván azt is, hogy kik vettek részt ama feltételek teljesítésében sat.

Ennek ellenében Kelemen Kajetán a kir. kiváltság levél 7-dik pontjára hivatkozván, azt vitatja: hogy a mentességeket és előjogokat [immunitates et praerogativas] — melyeket ő személyes szabadalmaknak fordít, — nem a redemptió fizetésért nyerték a jászkunok

hanem ez „a felszabadítás következménye volt, vagyis, „hogy a jászkun lakosság egyeteme, az egész Jászkun „kerület mint municipium által teljesített megváltás következménye volt az sat. [13 lap] „ellenben az egyes „lakosok általfizetett redemptio közvetlen jutalma az „egyes redemptorokra nézve abban állott, hogy a megváltott földek s területek tulajdonosai lettek, míg „e jogot a többi nem redemptor jászkun lakosok „lár a redemptorokkal egyenlő szabadalmakban részesítették — meg nem szerezték“. [lap 14.]

Ezen alap nélküli okoskodása támogatásául hivatkozik egyszersmind az 1751. XXV. — és 1791. XXV. t. czikkelyekre, melyek — szerinte — „az egész jászkun kerületet s az összes jászkokat és kunokat visszahelyezték ősi szabadságaikba a nélkül, hogy váltságot fizetők és nem fizetők közt valami különbséget tettek volna,“ (lap. 13.)

Ezen állításai szerzőnek a kir. kiváltság levél és az idézett törvények helytelen felfogásából, — vagy szándékos és rabulistikus félre magyarázásából származnak; tertium non datur. Ugyanis:

A kir. kiváltság levél 7. cikke, nem csak a mentességeket és előjogokat, — *immanitates et prerogativas* — hanem a közös haszonvételeket — *communia beneficia* — is minden jászkun lakosokra nézve egyformán kiterjesztendőnek mondja.

Aki tehát ebből azt következteti, hogy a mentességek és előjogok — a jászkun redemptio történelme szerzője szerint személyes szabadalmak — minden jászkunokra egy formán kiterjesztendők voltak: az kényte-

len elfogadni azt is, hogy a közös haszonvételek — *communia beneficia* — szintén minden jászkunokat egy formán illettek — mint Kelemen Kajetán mondja — akár fizettek redemptiot akár nem.

És Kelemen Kajetán okoskodása által épen ezen helyzetbe — tehát reá nézve valóságos zsák utczába jutott, mert ő a kir. kiváltság levél *clausuláját* figyelmen kívül hagyta vagy nem is olvasta.

Zsák utca ez reá nézve annyiban, mennyiben azt vitatja, hogy a megváltott földek s területek — tehát a közlegelők és közös haszonvételek a redemptorok tulajdonai lettek, de a személyes szabadalmak minden jászkun lakost egyiránt illettek ; pedig ime a kiváltság levélnek állításai alapjául felvett 7. cikkelye nemcsak a személyes szabadalmak, hanem minden közös haszonvételek tekintetében is egyenlő állapotuaknak *declarálja* a jászkun lakosokat ; felszegű tanulmányozáson alapuló állításai tehát oly térre vezették Kelemen Kajetánt, melyből nincs tisztességes menekvése.

Ellenben én logikai következetességgel vázoltam, hogy noha a kiváltság levél 7. cikkelye, sőt maga a jászkun meghatalmazottak által a Felség eleibe terjesztett, és a kiváltság levél bevezetésében foglalt kérelem kitételeiből is azt lehetne következtetni, hogy ugy a kiváltságos mentességek és előjogok, mint a közös haszonvételek, a helységek és puszták használata (*immunitates praegativae et communia beneficia ac usus possessionum et praediorum*) minden jászkun lakosokat egyiránt illetnek : ámde mert ezen jogok és haszonvételek adományozása a kiváltság levél záradékában mellőzhet-

len feltételhez (*conditio sine qua non*) volt kötve: nagyon természetes, hogy ezen jogok és haszonvételek — e mű 1-ső cikkelyében általam előadott módon — csak azon jászkun lakosokat illethették, kik ama lényeges és mellőzhetetlen feltételeket teljesítették, sat.

Melyikőnk következtetése alapos? Kétségtelen az enyém; és felesleges ugyan itt minden további vita: de lehetetlen nem jeleznem az inaszakadt erőlködést, melyel Kelemen Kajetán állításait kimagyarázni törekszik. Hivatkozom műve 13 lapjára, a hol is mint már fentebb idéztem a 13-ik sorban ezeket mondja: „hogy az egyes „jászkun lakosok személyes szabadalmaikat nem a redemptio fizetésért nyerték; hanem ez a felszabadítás „következménye volt, vagyis, hogy a jászkun lakosság „egyeteme az egész Jászkun kerület mint municipium „által teljesített megváltás következménye volt az“!?

Mely rabulisticus okoskodás más szóval ide megy ki: A jászkun lakosok személyes szabadalmaikat nem a redemptió fizetésért nyerték.

Hanem nyerték azért, mert a Jászkun kerület mint municipium teljesítette a megváltást!??

Tehát mégis a megváltásért, még pedig az egyes lakosok által fizetett redemptioért nyerték a jászkun lakosok személyes szabadalmaikat; mert a Jászkun kerület mint municipium az egyes lakosok által földváltásba fizetett redemptionalis summával teljesítette a megváltást!

Ime ily kicsavart okoskodásokra építi Kelemen Kajetán a jászkun redemptió történetét!

Épen ily tökéletlenség pedig az is, midőn Kele-

men K. fentebb jelzett badar állításai támogatásúl az 1751. XXV. és 1791. XXV-ik t. czikkelyekre hivatkozik.

Ezekre fektetett okoskodásából is kitünik, hogy vagy átaljában járatlan hazai törvényeinkben, sőt hogy az idézett törvények szellemét és a történelmi befolyást mely alatt azok keletkeztek, sem volt képes felfogni; vagy pedig szégyenletes rabulismussal igyekszik azokat félremagyarázni.

Az 1751. XXV. t. cz. semmi más mint a jászkunok részére adományozott kir. kiváltság levél becikkelyezése; *) ez pedig annyit jelent: hogy a kiváltság levél minden részeiben, tehát a „*conditio sine qua non*“-t tartalmazó záradékában is elfogadtatott az országos törvényhozó testület által. Ezen becikkelyezés tehát egyenesen a jászkunok érdekében, nem pedig azért történt — mint Kelemen K. véli, — hogy ez által gát vettetnék a jászkunok esetleges tulkapásai ellen; ki a szabadalmak becikkelyezésének közjogi horderejét ismeri: ilyesmit nem is állithat.

Ami pedig az 1791. XXV-ik t. cikket illeti, erre nézve megjegyzendő — mi egyébbe iránt teljességgel nem lehet titok azok előtt, kik Magyarország jog történelmével legkevésbé is ismeretesek, — hogy II-ik József császár abszolút uralkodása után következett ezen 1791.

*) Magában foglalja ugyan még e törvényczikk a Jászkun kerületek belszerkezetére vonatkozó kir. regulatióknak országgyűlésileg történt elfogadását is; ez azonban jelen kérdésre nem tartozik.

évi országgyűlés, az ország alkotmánya helyre állításával s ennek biztosításával foglalkozván és e közben a szabad kir. városokról és szabad kerületekről sem feledkezvén meg: a XXV-ik t. cikkben ki mondotta „ut liberae, regiaeque et montanae civitates, districtus item Jazignm et Cumanorum ac sex oppidorum hajdunicalium in suis libertatibus conserventur.“

E törvényczikk tehát nem foglalkozott kizárólag, sőt csak közelebbről sem a jászkunokkal, nem rendezte szabadalmaikat; hanem az alkotmány helyreállításával egyszerűen kimondotta: „hogy a szabad kir.,...és bánya városok, úgy a jászkunok és hat hajdu városok kerületeinek szabadságai fentartassanak.

E törvény cikkek tehát nem szolgáltatnak anyagot a jászkun redemptió történelméhez és éppen nem tanúsítják azt, mintha a Jászkun kerületekben a kiváltságos szabadalmak személyhez nem pedig birtokhoz lettek volna kötve, míg ellenben általam fentebb az 1-ső cikkben idézett 1840. XXVIII. t. cz. kifogás alá nem eshető hitelességgel bizonyítja azt, hogy a Jászkun kerületekben, a mentességek és előjogok — immunitates et prerogativae, — bár ezek személyes jogok: még is csak a birtokhoz voltak kötve; mert a vásári helypénz fizetés alóli mentesség a Jászkun kerületnek csak birtokos lakkosaira — ad incolas possessionatos — terjesztetett ki e törvény cikkelyben is.

No de e törvényt Kelemen K. két évi lelkiismeretes [?] buvárkodás közben sem volt képes felfedezni!!

Tökéletlen és alaptalan lévén tehát Kelemen Kajetánnak a kir. kiváltság levelből és az általa idézett

1751. és 1791. XXV-ik t. cikkelyekből levont álláspontja: épen oly tökéletlen és alaptalan — abból származtatott minden rabulisticus következtetése ; a miről meggyőződhetik minden, ki jelen művecskémet átlapozandja, és egyzersmind az ő nagy garral közrebocsájtott „J á s z k u n r e d e m p t i o t ö r t é n e l m é n e k” elolvasására bátorságot vesz, mert ahhoz valóban férfias bátorság sőt elszántság szükséges.

Művem 1-ső cikkében előadott tények és azokból levont logikai s jogi következtetésekkel ellenkezőleg, Kelemen Kajetán még azt is állítja „Jászkun redemptio történelmé”-ben, mintha a jászkun birtokosságok közös használata alatt álló közlegelők s más közös területek nem együtt váltattak volna meg az egyéni használatra kiosztott szántó földekkel, és hogy annál fogva semmi kapcsolatban nem állanak azok egymással, s bárki eladhatja egyéni használatra kiosztott szántó földjeit a nélkül, hogy a közös területekben megszűnnék birtokos lenni ; és hogy végre a redemptori jogokat csak a redemptio alkalmával a redemptioba tett fizetéssel lehetett megszerezni ; minélfogva csak az ős redemptorok utódai lehetnek redemptusok, még ha tőke birtokaikat eladták is ; azok pedig kiknek őse nem redimált, későbbi földvétel által, redemptusi jogokat nem nyerhetnek, sat. sat.

Azon állítását, már mintha az egyéni használatra kiosztott földek külön váltattak volna meg a közösségben hagyott területekből, műve 30-ik és 31-ik lapjain mutatványul közlött — állítólag — birtokkönyvi (fundi liber) kivonatokkal igyekszik bizonyítani.

Mindenek előtt meg kell azonban

jegyeznem, hogy a jelzett lapokon látható rovatos közlemények teljességgel nem birtokkönyvi kivonatok, hanem tökéletlen kivonatai az 174⁵/₆-ik évről felmaradt perzeptori manuálénak — adószedői kézikönyvnek, — melybe mindenféle pénzkivetésekről és beszedésekről táltatnak, correctiókkal teljes bejegyzések; ámde az, mint perzeptori kézi könyv sem bírhat semmi hitellel, sem bizonyító erővel; mert az nem egyéb correctiókkal teljes maculaturánál, melyen még annak írója sem volna képes eligazodni.

Történelmi író, ki az igazságot keresi, annál fogva adatait szigorú critica alá kell, hogy vegye: ily skártétákat figyelemre sem méltatna.

Annyi azonban még is kitűnik ezen mindenféle adófizetéseket magában foglaló ócskaságból, hogy mint a 31-ik lapon látható közlemény tanúsítja, — 1745-ben a redemptio alkalmával egyéni használatra felfogott földek után fizettetett a váltásági összeg, mint én azt ezen mű 1-ső czikkében előadtam; és ha nyomozzuk ezen 31-ik lapon Kelemen K. által közlött töredék eredetijét: abból kitűnik az is, hogy az 174⁵/₆-ik években az egyéni használatra felfogott földek után 38,348 frt fizettetett mint váltásági összeg; Kelemen Kajetán maga beismeri azt a karczagi arányosítási per folyamán.

Hogy pedig az ekkor még hiányzott 2952 frtot is egyéni használatra felfogott földek után fizették be: tanúsítja ezt Karczag város 1-ső birtokkönyve, melynek minden egyes redemptor részére külön nyitott lapjaira a

redemptorok nevei után 1745-ben és későbbi években*) földváltáságul bejegyzett összegek summázata megüti a 41.300 frtot, ezen birtokkönyvi lapokon bejegyzett minden 5 frtnyi váltásági összegnek pedig 1 láncz = 10 öl egyéni használatra kiosztott szántó föld felel meg, mint azt ezen birtokkönyvi lapokon olvasható bejegyzések tanúsítják, de maga Kelemen Kajetán is beismeri műve 32-ik lapján.

Ki a karczagi I-ső birtokkönyvet figyelemmel tanulmányozza: meggyőződést fog szerezni arról, hogy az egyéni használatra kiosztott földek után befizetett redemptio nemcsak a Karczagra és pusztáira 41.300 frtban kirovott redemptionalis összeget fedezi, hanem az 1770 táján kir. helytartó tanácsi rendeletnél fogva a jász községekből Karczagra telepített katolikusok részére utólagosan felfogott szántó földekért befizetett váltásági összegekkel azt felül is haladja; a katolikusok által földváltáságba fizetett összegeken azonban a karczagi határba beékelt Hegyesbor pusztja szereztetett meg zálogba és csatoltatott a karczagi közös legelőkhöz **)

Kétségtelen tehát, hogy valamint minden jászkun városban, úgy Karczagon is a redemptio idejében felfogott szántó földek után, melyek tőke és tanya földek-

*) Mint az I-ső cikkben már mondtam, több évek alatt törlesztetett a redemptionalis summa.

**) A hegyesbóri pusztát a katolikusok által befizetett földváltáságból szerezte meg a karczagi birtokosság zálogba; most már örök birtoka, téssen mintegy 5000 holdat.

nek is nevezettek, — fizettetett be a város és pusztái összes határ complexumára kirovott redemptio és így ezen földekkel együtt, tehát egy kapcsolatban váltatott meg minden közös terület, szóval a város és pusztáinak egész határ complexuma.

Karczag város határterülete 60 ezer kataszteri holdat tesz.

Kelemen Kajetán is beismeri, hogy a redemptio alkalmával 14,764 kataszteri hold fogatott fel egyéni használatra, mely után a fentebb jelzett 38348 frt váltáság fizettetett be.

Azt állítja azonban, hogy a hiányzó 2952 frt a közös területek után fizettetett volna be.

Tekintve azonban, hogy Karczagra és pusztáira az 500 ezer frt váltásági összegből és 73,900 frt egyéb költségekből [függelék 1 sz. a.] 41.300 frt volt kivetve, ha ezen összegből az egyéni használatra felfogott 15 ezer hold szántó föld után 38348 frt fizettetett be: — mily lélekkel lehet a nagy közönség előtt oly vad állítással fellépni, mintha az akkor még hiányzott 2952 frt a határ többi része, a 45 ezer kataszteri holdat tevő közös terület váltatott volna meg.

Kelemen Kajetánnak az absurdum állítása semmivel igazolva nincs és nem is lehet.

Karczag város 1-ső birtok könyvéből is mutat fel Kelemen Kajetán néhány sor közleményt műve 32-ik lapján; ámde ez csak catalogusa az 1-ső birtok könyvnek, mi a közlemény I-ső rovatából is azonnal kitűnik, mert abban a birtokkönyvi lapokra — paginákra — van hivatkozás

Ez a catalogus tehát legfeljebb annyit bizonyíthat, hogy kik szerepelnek az 1-ső birtokkönyv lapjain — pagináin — mint redemptorok.

Oly monstruosus nagy könyveket, mint a karczagi 1-ső birtokkönyv olvasó közönség elé hozni nem lehet; ámde bárki által megvizsgálható az Karczag város levéltárában és kétségtelen, hogy annak figyelmes — és nem elfogult — tanulmányozója meggyőződést szerez előadásom valóságáról. És éppen azért a karczagi és kis-ujszállási arányosítási perekben kértem is az eljáró kir. törvényszéket, hogy ha szükségesnek látná vizsgálódása közben a redemptio eredetére visszamenni: a birtokkönyveket eredetében rendelje be, a jelzett kun városok levéltáraiból.

Hogy a jász kun redemptio történelmének írója mily kevés gondot fordított az általa néhány sor mutatványban ismertetni czélzott könyvek tanulmányozására kiténik abból, hogy az 1745/6-ik évi perceptorai kézi könyvet telekkönyvnek — fundi liber — állítja; a valódi fundi liber helyett pedig annak catalogusát ismer-teti az abból előrántott négy öt névben. Valóban feltu-letes, sőt csak átfutó tanulmányozásra mutat részéről az is, mikép ugy az arányosítási per folyamán, mint t ö r t é n e l m i m ű v e 33-ik lapján [9. sor] közölvén a karczagi valódi I-ső fundi liber 1-ső lapján olvasható bevezetést, ebben azt írja, hogy i n t r a t u s [?] g e o m e t r a Kovács György sat. Ugyan mi az ördögöt vé-tett szerzőnek amaz emberséges j u r a t u s g e o m e t r a — hites mérnök K o v á c s G y ö r g y uram, hogy őt mind történelmi művében, mind perirataiban i n t r a t u s geometrának nevezi?

Kiamagyar törvénykezési latin nyelvet teljesen nem bírja: ne fogjon oly műírásához, mely a jogtörténelem körébe vág.

Hogy pedig szerző a törvénykezési latin nyelvet teljesen nem bírja: tanusítja az, mikép a „communia beneficia“ törvénykezési műszót nem közös haszonvételeknek hanem jótéteményeknek (!) a sessio-t — telket — pedig „ü l é s“-nek magyarosítja, úgy perirataiban mint történelmi művében; [13. lap, 7-ik sor — és 75-ik lap 9-ik sorban.] A 75-ik lap, 12-ik sorban pedig a beneficia territorialia kitételt földterületi jótéteményeknek fordítja! és most kérdem: megértené-e szerző fordítását valaki, ha utána nem következnek a latin szöveg?...
Node „sic itur ad astra“! így iratott meg a Jászkun redemptio történelme! nyomtatott pedig Szegeden, e b b e n a z e s z t e n d ő b e n !!

Ama korrekturákkal teljes maculaturának nevezhető 1745/6-ik évi perczeptori manuáléból és a hiteles karczagi 1-ső birtok könyv catalogusából kiollózott néhány sor mutatvánnyal tehát nem sikerülhetett szerzőnek bizonyítani azt, mintha Karczagon a közös területek az egyéni használatra kiosztott földektől külön váltattak volna meg, és hogy ezek egymással semmi kapcsolatban nem állának, úgy hogy az egyéni használatra kiosztott földek eladásával a közlegelő aránylagos része nem háramlanék át a vevőre mint járulék.

Maga is érezte ezt Kelemen Kajetán és épen azért más bizonyítékhoz is folyamodott.

Ámde ezen más bizonyíték megkísérlése is épen oly rabulisticus csűrés, csavarás, mint minden egyéb allításai és következtetései.

Országgyűlés előtt vitatás alatt állott, de törvényt el nem fogadott javaslatokkal és országgyűlési viták folyamában elmouduzott nézetekkel sat. czélozza a fenálló és világos értelmű országos törvényt, mint érvénytelenelt feltüntetni.

Ámde ez nem járja! nem pedig annyival inkább, mert Kelemen Kajetán az általa idézett törvényjavaslatnak és országgyűlési iratoknak kificzamított értelmet tulajdonit.

Ugyanis műve 54. és következő lapjain ez érdemben hivatkozvan az 1844-ik évi országgyűlésnek a Jászkun kerület belrendezése tárgyában kelt törvény javaslat feletti vitáira, azokkal azt czélozza bizonyítani, mintha a kérdéses törvényjavaslatban, a szabad telepedés joga és az szándékoltatván a K. K. és R. R. táblája által a jászkun kerületi községek birtokosaira nézve kimondatni hogy „a közlegelő miként használása iránt, — addig mig a törvény rendes útján arányosítás, vagy tagosítás be nem hozatik, — szabály fog rendelkezni; de a közlegelő használatából, senkit — ki fekvő értékkel bir — kirekeszteni nem lehet.“ ez által igazolva volna az ő állítása, miszerint t. i. a közlegelő nem volt tartozéka az egyéni használatra kiosztott szántó földeknek; mert — ugymond — ha ez már akkor törvény lett volna, ugy nem volt semmi szükség a közlegelő használatáról szabályt alkotni s nem lett volna szükség arra, hogy az országgyűlés törvényben állapítsa meg az elvet, mikép „a ki fekvő értékkel bir azt a közlegelő használatából kirekeszteni ne lehessen.“ [55. lap]

Ámde a „Jászkun redemptio történelme“ írójának

ezen okoskodása teljességgel nem áll; nem áthat pedig azért sem, mert ama törvényjavaslat nem fogadtatott el az országgyűlésen; és épen ezért a törvényhozás többsége nézetét az nem tolmácsolhatja és nem is tolmácsolja, hanem egyenesen a kisebbség nézetének tekintendő az.

De ha az országgyűlés mindkét háza által elfogadtatott és szentesített volt is e javaslat, úgy sem állna az ellentétben az én álláspontommal, mert az idézett szakasz épen nem feltételezi, mintha szabály és törvény már az előtt nem létezett volna arról, hogy a jászkun birtokos községekben kiknek tulajdonát képezi a közlegelő, sem pedig azt mintha új törvény hozatala volna szükséges arra, hogy az arányosítás és tagosítás a jászkun birtokosságokban behozassék, — mert mindezekről az 1840. XXX-ik t. cz. már rendelkezett.

E törvény javaslat szerint tehát a szabály csak az arányosításnak a törvény rendes útján behozataláig és csak a közlegelő használata vagy is az iránt lett volna hozandó, hogy bizonyos kun községben a nagy láb-as jószág, — birka — és sertés—legelő mi módon különíttessenek el és hogy mily eljárási módzatok mellett határozassék meg a tartandó jószág száma. Mert az esetben, ha a határ $\frac{1}{5}$ részénél kevesebbet bíró birtokosok kívánták az arányosítás behozatalát: ezek az 1840. XXX-ik t. cz. értelmében az arányosítási per megkezdésére sem lévén jogosítva, intézkedni kellett volna a közlegelőn tartandó jószág számának mimódon eszközzendő megállapítása iránt; nem az aránykulcs iránt tehát, mint Kelemen K. azt helytelenül mondja, mert

hiszen ez az 1840. XXX-ik t. cz. 3. §-ában „in summa redemptionali unius cujusvis actuali possessorio correspondenti — mindenki tényleges birtokának megfelelő váltásági összegben véglegesen megállapítva volt.

Abból sem lehet pedig semmit következtetni, hogy ezen törvényjavaslatban kimondatott az, mikép „senkit ki fekvő értékkel bir a közlegelő használatából kirekeszteni nem lehet, mert noha ez már az 1840. XXX. t. cz. 3. §-ából önként következék: ámde nem első eset ez országos törvényeinkben, amidőn újabb törvények oly jogi elveket és szabályokat állapítanak meg, melyek régibb törvény által is már decretálva voltak. Ilyen például az 1836. XII-ik t. cikk azon rendelkezése melyszerint nemesi compossessoratusokban aránykulcs a belsőség, — intravillanum; — ami pedig már az előtt több száz évvel országos törvény által szinte megállapítva volt.

Minthogy pedig a vitatás alatti törvényjavaslatban megállapított telepedési jog első tekintetre az őskunoknak sérelmére látszott lenni, a mennyiben beszűntette a kir. kiváltság levél 6-ik pontján alapuló jogait a jövevények befogadására nézve: azért mondták a Mált. Főrendek ezen belrendezési munkálatra tett észrevételeikben [Kel. Kaj. „Jászkun redemptio története“ 261. lap] a telepedésről szóló §§-okra, hogy: „tekintetbe vévén a Mált. Fő R. R. azon körülményt, mikép a lakosok befogadása a K. K. kiváltság levél szellemében a jászkun nemzet szabadságára hagyatva, engedményező választásukra hívva kiket akarnak körükben birhatási

joggal felruházni; mely engedményező rendelkezésnek alapja, kétségtelenül azon körülményben rejlik, hogy a jász kunok jelenleg általuk birt tanya földjeiket temérdek pénz és vér áldozatokkal szerezvén, ez által feljogosítvák is mint saját szerzeményüket birni ugyanazon birtokhoz kötött jogokban kizárólagosan részesülve a birhatásra vagy közjogbani részesülhetésre is csak azoknak, kiknek szabad akarattjokból óhajtják e jogot megengedni. sat.

Kissé nehézkes fogalmazás ugyan e közlemény, de mégis világosan kitűnik abból egyrészt az, hogy a vita csak a letetepedési jog felett folyt, nem pedig arról is, hogy kiknek tulajdonát képezze a közlegelő; más részről pedig az, hogy magok a Fő-rendek sem vonták azt kétségbe, hogy a Jászkun kerületekben minden jogok a tőke föld birtokhoz vannak kötve, azt mondván, hogy: a jászkunok pénz és vér-áldozatokkal szereztek tanya földjeiket, és az ugyanazon birtokhoz, (tehát a tanya vagy tőke földhöz) kötött jogokbani kizárólagos részesülést.

Ebből pedig már a vak is láthatja mikép 1844-ben a mgos Főrendek is ugy értelmezték a jászkun birtokviszonyokat, mint művem 1-ső czikkében értelmeztem én, és mint értelmezve van az a fügelék 4. sz. alatt közlött nádori resolutioban is, miszerint t. i. a közlegelő és minden közös haszonvételek a tőke vagy tanya földek járulékailevéen, aki eladja tőke földjét, eladja azzal

együtt a közös legelőben járulékos jussát is. *)

De még világosabb kifejezését adják ezen értelemnek az 1844. országgyűlésen egybegyűlt országos Karok és Rendek, ami kitűnik a KK., és RR-nek a Jászkun kerületek belrendezése tárgyában a mélt. Fő RR-hez intézett 2-ik izenetéből; (függ. 6. sz.) azt mondják ugyanis ezen második izenetben a KK. és RR., hogy „a redemptionális jogok nem úgy, mint a hajdukerületbelilakosok kiváltságai származáshoz és személyhez hanem a birtokhoz vannak kötve és a birtokkal együtt az új birtokosra mennek át.” a közlegelőről pedig azt mondják, hogy: a redemptionális viszonyok az elővételen kívül leginkább a közlegelő használatát tárgyzván, ezen használat pedig ismét a birtokhoz és nem személyhez léven kötve sat.

Ugy az országos Karok és Rendek, mint a mgos Fő Rendekek az 1844-ik évi országgyűlésen éppen azt az álláspontot foglalták el, a jászkun birtokviszonyok tekintetében, a melyen állok én jelen művemben.

De lehetetlen is volt más álláspontra lépnie az 1844-ik évi országgyűlésen a törvény hozásnak, ha csak

*) Lehetetlen itt ismét meg nem rónom azon felületességet és hanyagságot, mely Kelemen Kajetán jászkun történelmén előmlik; ugyanis a mgos főrendek fent jelzett észrevételeit közölve műve 55. és 261. lapjain a t a n y a f ö l d e t . . a n y a (?) f ö l d n e k nevezi; így nevezi ezt perirataiban is. Ily elnevezés sem a Jászkunságban sem széles magyar hazában nem létezik!

a törvényes tért elhagyni nem akarta; mert már az 1840. XXVIII. t. cikkelyében országos törvénnyé emelte azt az elvet, hogy a mentességek és előjogok a jászkun kerületekben csak a birtokos lakosokat illetik; az 1840. XXX. t. cz. 3. §-ában pedig megállapítván az arány kulcsot „in summa redemptionali umius ejusvis actuali possessorio correspondenti — minden egyes lakos tényleges birtokának megfelelő váltsági összegben“ ez által decretálta, hogy a jászkun kerületekben a közös legelők és minden közös haszonvételek a tényleges — actualis — földbirtoknak járuléka; mert hogy a mostani birtokon — actuale possessorium-on, — semmi más mint az egyéni használatra kiosztott földbirtok, a tőke, vagy tanya föld értendő, azt jelen művem 1-ső cikkében közlött adatokon kívül tanusítja meg a mgos Fő RR-nek 1844-ben a jászkun kerületek belrendezéséről készült törvény javaslatra tett észrevételeikből fentebb adott közlemény is, miszerint a Fő Rendek is a kiváltságos jogokat egyenesen a tanya földekhez kötötteknek tekintették.

Valóban csak felületes áttekintetés és nagy ügyetlenség, vagy még nagyobb rész akarat és elfogultság kifolyásának kell tehát lennie annak, hogy a szőnyegen forgó országgyűlési iratoknak oly nyakatört értelmezés adassék, mint azt Kelemen Kajetán megcselekedte! Legyen övé a dicsőség érette!!

Pár szót kell még kérnem annak felvilágosítására, mi értendő „a redemptióból eredő azon magán jogi viszonyokon, melyeket az 1848, XXV. t. cz. a törvény további rendeletéig fentartandónak kimondott.“

A magán jogi viszonyok két félék, u. m.: személyes és dologi jogokra vonatkozók. Ilyenek természetesen a redemptioból eredő magán jogi viszonyok is.

Személyes jogok a mentességek és előjogok, *immunitates et praerogativae*; dologi jogok pedig a közös haszonvételek, *communia beneficia*.

Hogy a személyes jogok is egészen a redemptio korától fogva a földbirtokhoz még pedig a tőke vagy tanya földek birtokához voltak a jászkun kerületekben kötve: az a fentebbiekben világosan kiderítve van.

Tekintve pedig, hogy az 1848. XXV. t. cz. a Jászkun kerületekben a választási jogokat lehető legszélesebb alapra fektette, és nemcsak a redemptusokat, földbirtokosokat ruházta fel politikai jogokkal, illetve a közügyekbe való befolyás gyakorolhatásával: az 1848-iki országgyűlés a XXV. t. cz. 15. §-ába azért látta szükségesnek betétni a redemptioból eredő magán jogi viszonyok fentartását, nehogy a politikai jogok kiterjesztéséből az a következtetés vonassék le, mintha ama személyes jogok is kiterjesztettek volna a kerületek mindazon lakosaira, kik a politikai jogokban részesítettek; pedig ez meg nem történt.

A redemptioból eredő dologi jogokat pedig képezték az adásvételekre vonatkozó elővételijog, és a közös haszonvételek.

Ezen jogokat is fentartotta a törvényhozás az 1848. XXV. t. cz. 15. §-ában.

Azonban a közöselegelő és más közös haszonvételek tulajdon jogáról már kérdés nem lehetett; mert e tulajdon jog, mint fentebb igazolva van, végkép megállá-

pittatott az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a rendelkezése által, megállapított a tényleges földbirtokosok javára.

Ámde a földbirtokosok egyike sem volt jogosítva ezen őt illető tulajdon jog használata felett unállólag rendelkezni; mert a tulajdonjog korlátozva volt és van egyrésztől azáltal, hogy az eladott tőke birtokkal a közösségben volt aránylagos résznek is, mint járuléknak átháramlania kell a vevőre; de korlátozva volt és van másrésztől a birtok közösség által és az 1840. XXX-ik t. cz. 2-ik §-ának a birtok közösségből kifolyó azon rendelkezése által is, hogy ha a közös birtokosok egyrésze a közös birtokokat arányosítani és tagosítani akarná, ezt a törvény rendes útján csak az esetben van jogosítva előmozdítani, ha a határnak legalább ötödrészét bírja.

Ugy az elővételi jog, mint a közös tulajdon használati módja a redemptionalis viszonyokból eredtek.

Az elővételi jogról nincs mit szólnom; ami pedig a közös tulajdon használatát illeti, e tekintetben egyes birtokosok részükre előnyös körülményeknél fogva a közös területekre nézve ohajthatták a közösség megszüntetését; úgy de e megszüntetés a nagy többség anyagi érdekeire nézve valószínűleg káros lett.

Ezért vétetett fel az 1840. XXX. t. cz. 2. §-ába az e tekintetben korlátozó intézkedés, — mely intézkedés azonban bár mikor megszüntethető lesz a törvényhozás által.

Azon jászkun községben pedig, a hol a közlegelő területek felosztatnak, és ez által a közösség megszüntetik: nem létez többé semmi ok arra, hogy a közös

birtokból egyes birtokosok magán tulajdonába átment területek továbbra is kapcsolatban maradjanak a tőke, vagy tanya földekkel, vagy más szóval ezeknek járulékaik legyenek; annál fogva végleges felosztás esetében ezeknek járulmány természete is megszüntethető, — [1871. LIII. 49. §.]

Az elővételi jognak és a közös területek ezen használati módjának, illetve a tulajdonjog ezen korlátozásának fentartása szükségességét az 1848-ik évi jászkun kerületi országgyűlési képviselők átértézték és azért tétették az 1848. XXV-ik t. cikkbe a jelzett fentartást; óvakodni akarván ezáltal bekövetkezhető perlekedésektől.

Azonban az elővételi jog, az ősiségi nyílt parancsnál fogva megszűnt.

Az értelmi fejlődés előhaladásával, vagy máskülönben teendő célirányos intézkedések mellett beszüntethető lenne az 1840. XXX-ik t. cz. 2-ik §-a azon rendelkezése is, miszerint a birtokosok egyrésze csak az esetben indíthat keresetet az arányosítás, vagy tagosítás iránt, ha a határnak legalább ötödrészét bírja és e tekintetben a perelhetőség megadható lenne minden egyes birtokosnak, mint megvan az adva nemesi közbirtokosságok tagjainak.

A közös területek végleges felosztása esetében pedig beszüntetendő lesz azoknak járuléki természete is.

A fentebb jelzett személyes jogokon — [immunitates et praerogativae] kívül tehát, ezen 1848-ban még nagyföntosságoknak tartott dologi jogok — a közös

tulajdon használatábani korlátozás fentartására vonatkozik az 1848. XXV. t. cz. 15 §-a.

Mielőtt berekeszteném e cikket, még a „Jászkun redemptio történelmében“ elkövetett nagy ferdtésre, illetve félremagyarázásra kell figyelmeztetnem.

Jelen mű 1-ső cikkében, a függelék 3. és 6-ik számai alatt közlött jászkun statutum és jászkun kerületi határozatokra hivatkozva, megállapítva van, hogy a Jászkunságban redemptus lakosnak nevezetett a földbirtokos; irredemptusnak pedig az, kinek földbirtoka nem volt.

Hogy az irredemptusok ismét két osztályba soroztattak, az csak az ingatlanok adásvételénél felmerülő elővételi jog tekintetében történt, mint ez a függelékben 3. szám alatt közlött jászkun VI-ik statutum 4. §-ából kitűnik.

Ezzel ellenkezőleg azt vitatja Kelemen Kajetán műve 46-dik és következő lapján, mintha redemptus lakos lett volna a Jászkunságban egyedül az, kinek ősei a redemptio alkalmával váltották földbirtokaikat, nem pedig azok is kik később redemptoroktól, vagy ezek utódaitól szereztek földbirtokot.

Hogy ezen alaptalan állításnak némi színezetet adhasson, a jászkun VI-ik stat. 4. §-ában megállapított tényeket ferdtíti el.

Az idézett statutum ugyanis az irredemptus lakosokat definiálván, azt mondja „második rendbeli irredemptusok azok, kik sem a redemptio idejében, — sem az óta magoknak földeket nem szereztek.“

Ezen statutumból már józanul senki sem következtethet más egyebet, mint azt, hogy ha az irredemptusok a redemptio óta földet szereztek, ez által redemptusokká lettek; mert a földvétel által megszűnván irredemptusok lenni, minthogy az irredemptusok osztályán kívül semmi más osztálya a jászkun lakosoknak nem volt, mint a redemptusok osztálya; a földszerzés által semmi más osztályba nem juthattak, mint a redemptusokéba.

Ámde Kelemen Kajetán „Jászkun redemptio történelmében“ oda fordítja e statutum most idézett szavait, hogy a ki a redemptio után jött lakni a Jászkun kerületekbe az inquilinusnak tekintetvén, ha netalán ez földbirtokot szerzett, a statutum idézett kitétele szerint a földszerzés által irredemptussá vált, mert addig szerrinte csak inquilinus volt!? [47. lap, 17. és 18-ik sor.

De kérdem, megolvasta-e a jászkun történelem írója komolyan e statutumot? mert hiszen az határozottan mondja:

Irredemptusok azok, kik a redemptio idejében fogtak fel ugyan földet, de nem fizetvén meg attól a váltáságot, az tőlök elvétellett és másoknak adatott el. — A másik rendbeli irredemptusok pedig azok, kik sem a redemptio idejében, sem azóta földeket nem szereztek, vagy pedig a kerületekbe zsellérkép jöttek lakni.

Mindezek tehát irredemptusok lévén, hogy lehet okos embernek oly zöldet állitania, hogy a zsellér, ki más névvel szinte irredemptus, ha földet szerzett; irredemptussá vált, vagyis tehát épen azzá, mi azelőtt is volt!!

Ez kérem oly badár beszéd, mit komoly embernek valóban szégyen ajkaira felvenni!

Kétségtelen tehát, hogy az általam tett értelmezés felel meg a való tényállásnak; melyszerint t. i. a Jászkun kerületekben redemptus lakosoknak nevezetnek a földbirtokosok; irredemptusoknak pedig a földetlenek, mint ezt a mult században is, — mint alább előjő, magyárosítva kifejezték.

Hogy pedig a jászkun kerületi hatóság is mindenkor így értelmezte ezt, annak igazolására a függelékben 7. szám alatt több jászkun kerületi határozatot közlök, melyek a karczagi és kisujszállási arányosítási perekhez hiteles másolatban csatolvák.

De így értelmezték ezt a Mgos Főrendek is az 1844-ik évi országgyűlésen, a K. K. és R. R.-hez a Jászkun kerület belrendezése tárgyában tett II-ik válaszukban [Kelemen K. „Jászkun redemptio tört.“ 265. lap] amidőn ezt mondják: „a javalatba tett 39. §. b. pontjánál fogva kimondatván, hogy külföldiek mielőtt meghonosultak volna fekvő birtokot nem szerezhhetnek: ennek világos következménye, hogy ha meghonosultak — akár beveszi őket a tanács kiváltságos igazainál fogva, akár nem, — s z e r e z h e t n e k f e k v ő b i r t o k o t és a n n a k k ö v e t k e z t é b e n r e d e m p t i o j o g o k a t, „miszerint az eddigi engedményező jog megszüntével egyenesen a redemptusok jogai eltörlése következne.“

Világosan kitűnik ebből mikép a Mélt. Főrendek is úgy értelmezték a jászkun viszonyokat, hogy bárki idegen ha a tanács által lakosnak bevétetett: az föld-

birtokot szerezhetett és ha szerzett: ez által a redemptio jogokat is megszerezte, azaz redemptussá lett, mert a redemptioból eredő jogok és haszonvételek a szerzett földbirtokkal együtt reá szállottak.

Más értelemben nem is lehettek a Mgos Főrendek, de egyetlen jogtudó sem aki a jászkunoknak 1745-ben adományozott kir. kiváltság levelet figyelemmel végig olvasta, mert annak általam már idézett záradéka e tekintetben is irányadó.

E záradék pedig így szól: „Haec proinde toties repetitorum Jazigum et utriusque Cumaniae districtuum puncta privilegialia etc: acceptamus, roboramus concedimus et approbamus ac pro memoratorum trium districtuum incolis et inhabitatoribus modernis et futuris perpetuo valitura declaramus etc. [ugyanazért az anyiszor felemlített Jász és két Kun kerületek ezen kiváltságos czikkelyeit elfogadjuk, megerősítjük engedményezzük és helyben hagyjuk; és a nevezett három kerületek mostani és jövőendőbeli lakosaira nézve örökre érvényeseknek nyilvánítjuk.]“

A Felség tehát a kiváltságos jogok és haszonvételek adományozását a Jászkun kerületek mostani [1745-ki] és jövőendőbeli lakosaira nézve örökre érvényeseknek nyilvánította. A jövőendőbeli lakosokon pedig nem az akkori lakosok örököseit és maradékait értette; mert ha csupán ezeket és nem egyszersmind jogutódait is értette volna: nem a fentebbi — hanem az ily eseteknél adomány levelekben szokásos azon kitételt kelle volna használnia, hogy . . . pro memoratorum trium districtuum incolis et habitatoribus, eorumque haeredi-

bus a c p o s t e r i t a t i b u s p e r p e t u o v a l i t u r a d e-
claramus.

Ámde mint láttuk nem ezt mondotta a Felség; a kiváltságos jogokat nem az akkori lakosoknak és ezek örököseinek s maradékaiknak, hanem a mostani 1745. és jövőendőbeli lakosoknak adományozta. Ebből pedig következik, hogy a kiváltságos jogok és haszonvételek bizonyos qualificatio mellett oly egyének által is elsajátíthatók, illetve a redemptusi jogok oly egyének által is megszerezhetők voltak, kik a redemptio után előbb, vagy utóbb beköltözvén, csak később lettek a Jászkun kerületek lakosai. Ama qualificatio pedig mely által a redemptusi jogok és haszonvételek elsajátíthatók voltak, mint fentebb több adatokkal igazolva van, földbirtoknak szerzése volt.

Hogyan állíthatja tehát Kelemen Kajetán azt, hogy a redemptusi jogokat csak a redemptio idejében és redemptio fizetéssel lehetett megszerezni; és hogy a redemptio után egyáltalán soha senki sem válhatott redemptussá, mert redemptusok (szerinte) csakis a z ő s r e d e m p t o r o k m a r a d é k a i lehetnek?

Node Kelemen Kajetán korszakot alkot a történelmi irodalom terén! ime megírta ő a „Jászkun redemptio történelmét“ és mint történelmi író [?] nem kereste és nem tanulmányozta a hitelt érdemlő adatokat! És ugyan mért is keresné és tanulmányozná azokat? Mit neki a jászkunok százados gyakorlata? mit neki a Jászkun kerületek törvényhatóságának századon keresztül tett intézkedései? Mit neki egy ország Nádora, a jászkunok grófja és bírája és ennek határozatai? mit neki

ama százados gyakorlatban, törvényhatósági intézkedésekben és nádori határozatokban megállapított tények, és elvek? Miért, bolygatná ő e dibdabságokat? Ám keresse kinek tetszik a jászkun kerületi és nádori levéltárakban; neki mi szüksége sincs reájok! Mért volna ő szögedi embőr és mint szögedi diák mért tanulta volna végig a szögedi iskolákat ha nem azért, hogy önmaga is gyárthassa a történelmet!! . . .

III.

A Jászkun községek határ területeinek alakulása; a közös használat alatt maradt részek használati módja; a tulajdonosok és a birtok arány nyilvántartása.

Főntebb láttuk, hogy a redemptio idejében az 500 ezer frt zálogos summát és 73.900 frtot tevő járulékait a területek felbecslése után a Jászkun kerületek külön vetették ki a helységekre és külön az ezekhez tartozó pusztákra.

Mimódon történt azonban a határok felbecslése: azt korunkban felderíteni alehetetlenség közzé tartozik annyival inkább pedig, mert oly községekben hol a helység és pusztáinak határai egy contiguitásban állanak: korunkban nem létezik adat, melyből következtethető volna az, hogy a redemptio idejében a helység és pusztáinak határai, — az elválasztó vonalak ismeretesekek lettek volna.

A török hódoltság idejében, a mohácsi vésztől Budavár visszavételéig, sőt azután is a belviszályok alatt a szathmári békekötésig a Kunság térei ellenséges csapatok pusztításainak voltak kitétetve; falvak pusztultak el, melyeknek nem ritkán neveik is elmosódnak a múlt századok homályában és újabb falvak emelkedtek, hogy ismét tárgyai legyenek hadi pusztításoknak. *)

A nagykun helységek legutolsó pusztulása a Tököl és Rákóczy korszakokra esik.

A mai Kisujszállás vidéke, mint Kisujszállás város levéltárában létező, Kenderes és Kisujszállás között folyt határper s ennek régi okmányaiból látható, valószínűleg a Tököl-féle mozgalmak alatt pusztult el; de még akkor nem létezett Kisujszállás helység. A helység, melynek határterületén Kisujszállás a Tököl-féle mozgalmak után megületett, Turgony Péter szállásának neveztetett, mint ez kétségenkívül kitűnik a jelzett határperhez csatolt okmányokból, ugyanis: Bial Kenderesi Kenderessy Mihály birtoka, — Kenderes helység és a szomszédos kun telepek között 1521-ben Báthory István nádor, Verbőczy István kir. személynök és több kir. táblai bírák előtt és által elintézett határper alapján

*) Régibb oklevelekben oly Kun helynevekről tétetik említés, melyekről korunkban semmi emlékezet nincs; mint W a y c h u n n e p e, Z a k e g y h á z B e s e M i h á l s z á l l á s a C h u n vagy Chuma egyház, A b c h y k s z á l l á s melyek a 14-ik század végén Kolbászszekhez tartoztak [1389-ik évi okirat Gyárfás István ur birtokában.)

kiállított határjárási okmányban Kenderessel határos kun helységeknek mondatnak: „Kakat, et Kolbász, ac Turgony Péterszállása.“

Két század mulva a félholdnak hazánkban lehanyatlása után III-ik Károly király uralkodása alatt 1733. ugyancsak Kenderes helység és a szomszédos kunok között eszközölt határjárás és kiigazításról felvett okmányban pedig Kenderessel határos kun területeknek mondatnak „Kolbász, et Kisujszállás sive Péterszállása.“

Kétségtelen tehát, hogy Kisujszállás, vagy Péterszállása az elpusztult Turgony Péterszállása területén emelkedett.

A jelzett határper és ahhoz [csatolt régi határperek és okmányok b. e. József nádor aláírásával és hivatalos pecsétje alatt 1827-ben másolathán adattak ki Kisujszállás városnak.

Megjegyzendő, hogy az 1733-ik metalisban Kakat már nem mint kun helység, hanem mint pusztá és Borbély Mihály tulajdona fordul elő.

A nagykun helységek némely része azonban később a 18-ik század első tizedében pusztult el.

A madarasi 1-ső matriculában olvasható ugyanis, hogy a madarasi kunok 1705-ben [családaikkal és barmaikkal együtt] Rakamazra [Tokaj alá] mentek lakni, s onnan csak 1711-ben tértek vissza, természetesen ez idő alatt a fegyverfoghatók Rákóczy fejedelem táborában hadi szolgálat alatt állottak.

Madaras és vidékének elpusztulása tehát kétségtelenül ez időszakra esik.

A Tökölly és Rákóczy mozgalmak után a kunok elhagyva elpusztult falvaik helyét, többnyire tiszai kiöntések által borított nádasok és ingoványok között új községeket alapítottak, s ez új községekben több elpusztult helységek lakosai egy községgé tömörülve telepedtek meg. Több falvak határai egy közös nagyobb határ területbe olvadtak össze és semmi szükség nem létezett az elválasztó határvonalak további fenntartására.

A Nagykunság minden községének határa több elpusztult kunfalvak határait foglalja magában, de senki nem volna képes kijelölni a határvonalat, mely az elpusztult helységek területeit hajdan elkülöníté. Egyedül Kun-Sz.-Márton képez kivételt, mert ennek belhatára a hozzá tartozó puszták határaival nem egy contiguitásban áll.

De nem csak korunkban nem képes senki kimutatni az elkülönítő határvonalakat, hanem arra sincs semmi adat, — valjon ezen elkülönítő vonalak, a redemptio korában ismeretesek voltak-e vagy nem.

A valószínűség a mellett harczol, hogy már akkor sem voltak ismeretesek, mert ellenkező esetben az erre vonatkozó adatok a kertületek levéltárában fentartattak volna.

Kitűnik egyébiránt az imént emlegetett határperből, hogy még az idegen községek határvonalai felett is sok villongások voltak a szathmári békét követett korszakban.

Ennek oka részben legalább a hadi pusztítások-

ban is kereshető ugyan, melyek alatt nemcsak a kun, hanem többnyire minden vidéki községek elpusztultak; főoka azonban mégis abban rejlik, mert a Nagykunság térei a Tisza, Berettyó és Körös folyamok áradatainak nagyon kitéve lévén, mint ama határperből is kiviláglik, — a vízáradások gyakran megsemmisítették a határjeleket.

Valószínű tehát, sőt inkább bizonyos mint nem, hogy oly kun községben, melynek határa a hozzátartozó puszták határterületeivel egy contiguitásban volt a község és puszták elválasztó határvonalát már a redemptio idejében sem ismerték; ezért mondtam e cikk elején, hogy annak felderítése mimódon történt a redemptio idejében, a helységek és puszták felbecslése körünkben a lehetetlenségek közzé tartozik.

Nemlehetetlen, hogy a helység összes határcomplexuma a dülők és határ részek szerint, oly formán becsültetett meg, hogy azon tájak és dülők, melyek az elpusztult falvak vidékére estek, ezek nevérol neveztettek, a nélkül azonban, hogy ezen dülők és tájak az elpusztult falvak határaival azonosok lettek volna.

Megtörténhetett azonban az is, sőt nézetem szerint ez leginkább valószínű, hogy a felbecslés nem is a helyszínén eszközöltetett, hanem valamely régibb időről fenmaradt országos adókivetési kulcs alapján csak a kerületek székhelyén állapítatott az meg.

Bármikép eszközöltetett is azonban e becsű tény az, hogy noha az 500 ezer frt zálogos summa és ennek 73,900 frtot tevő járuléka a Jászkun kerületek által a helységekre és pusztákra külön repartíaltattak, a

megváltásnak még sem ez, hanem rendszeresen egészen más módja követtetett a helységekben; jelesen a helységre és pusztáira külön-külön kivetett redemptionalis summák összesítettven, ezen fősummához képest tétettek az ajánlatok és fizettetett a redemptio, tehát nem a helységre és pusztáira külön-külön, hanem a helység és pusztáinak egész határ complexumára.

Mínthogy pedig, — mint fentebb már mondtam, — a helység s pusztáira az 573,900 frtból kivetett redemptionalis summa, — a redemptio idejében felfogott szántóföldek után fizettetett a redemptorok által és így a közös használat alatt hagyott területek a szántó földekkel együtt váltattván meg, ezeknek járulékaik lettek, noha több községben megtörténhetett az eset, hogy az egyéni használatra felfogott szántó földek, nem a helység belhatárán, hanem a pusztákon, vagy mindkét helyen is feküdtek, épen azért, mert a helység és pusztáinak egész határ complexuma együtt váltatott meg, egy határterületté összesítettett és egy határnak tekintetett, bármely részen feküdtek is a szántó földek és bárhol feküdtek a közös területek, belhatáron vagy pusztai részeken, a közös területek mindig a szántó földek járulékaiknak tekintettek.*)

Noha pedig volt oly helység is, ahol a helység határterületére külön s az ahhoz tartozó mindenik pusztaterületére ismét külön tétettek az ajánlatok és fizetések

*) Tanusítja ezt a kiskunfélegyházi eset, a fugelék 4-ik száma alatt közlött nádori leirásban, melyből kitűnik, hogy a félegyházi tőke, vagy tanya földek a pusztákon is osztattak.

a megváltásra a községek redemptorai által is: még is a szántásra alkalmas területek felfogása és kiosztása alkalmával, fogattak legyen bár azok fel a helység belhatárán vagy valamelyik pusztai részen, a szántásra felfogott részeknek a redemptorok közötti felosztása ily helységben sem a helységre vagy pusztájára külön külön befizetett redemptio szerint, hanem a helységre és pusztáira befizetett **ö s s z e s r e d e m p t i o** arányában eszközöltetett, még pedig az oly községben is, melynek belhatára pusztáival nem egy contiguitásban van.

Szóval minden redemptort az általa a helységre és pusztáira befizetett összes redemptio szerint illetett meg a helység pusztáinak egész határ complexuma; mert a jászkun helységek belhatárai, a hozzájuk tartozó puszták határaitval fentebbi módon összesítettven, ezek együtt véve egy közös határnak, az illető helység territoriumának tekintettek.

Mely összesítő eljárásra a redemptorok a természeti igazság szerint is jogosítva voltak, mert ők lévén a redemptio fizetés alapján a helység és pusztáinak tulajdonosai: azok felett e tekintetben szabadon rendelkezhettek de positiv törvény sem gátolta őket ezen összesítésben.

Korunkban sem áll ellentétben az ily összesítés a hazai törvényes fogalmakkal: mert amidőn az 1871 LIII-ik t. cikk 49-ik §-a ezt mondja, hogy: „a tagosítás minden határra nézve külön eszközlendő és beleegyezése nélkül senki sem kötelezhető, hogy valamely határbeli birtokáért más határban fogadjon el kielégítést“ ezen szabály által világosan feltételezve van

hogy beleegyezés mellett több határoknak ily összesítése korunkban sem elleneztetik.

Kétséget sem szenved, hogy oly községekben, hol a helységekre és pusztáikra a redemptio a redemptorok által is külön lett megajánlva és befizetve, a jelzett összesítő eljárás az egyöntetűség indokából is történni lehetett: de főképen mégis az a körülmény vezette és kényszerítette erre a redemptorokat, mert kiválólág oly helységekben, hol a helység és pusztáinak határai nem egy contiguitásban vannak, sőt a puszták távol fekszenek a helység határától, legalább egyelőre csakis a közelebb fekvő területeken, a belhatáron osztottak egyéni használatra földeket, a távolabbi területeket és pusztákat közös legelőknek, ménes és gulya járásnak tartották fenn.

Hogy pedig eképen lőnek összesítve a jászkun birtokos községek és pusztáik határai, arról meggyőződést szerezhetni, minden község levéltárában fellelhető földosztási munkálatokból; egyébiránt ennek igazolására a függelékben 8. sz. alatt bemutatok egy pár községi bizonyítványt, még pedig oly községekből, hol a puszták nem egy contiguitásban állanak a belhatárral.

Miután a jászkun birtokos községek határterületeinek alakulásáról szóllottam: föl kell tüntetnem a módokat, melyszerint a közhasználatra fentartott területek, közlegelők, rétek, nádlások a redemptio kora óta használtattak.

Főntebb láttuk már, hogy a jászkunok részére adományozott kir. kiváltság levél (függelék 2-ik szám) a benne elősorolt mentességeket elő jogokat, haszonvé-

teleket, a helységek és puszták használatát bizonyos sine qua non feltételhez kötötte.

Láttuk, hogy ezen mellőzhetlen feltételeket a földbirtokok megváltói, a redemptusok teljesítvén, úgy az előjogok mint a haszonvételek, a helységek és puszták használata illetve tulajdon joga ezeket illette.

Szóval úgy a kiváltságos jogok mint a közös haszonvételek a Jászkun kertületek kebelében a földbirtokhoz voltak kötve; és épen ezért ha oly lakosok, kik a redemptio idejében földet nem redimáltak, később a redemptoroktól vagy ezek utódaitól szereztek földbirtokot ezen szerzés által az eladóról a vevőre szállottak át minden privilegiális jogok és haszonvételek js.

Mert amidőn bizonyos redemptor eladván földbirtokát, a föld vételi árában, a föld értéke emelkedésével a vevőtől többszörösen is felvette az általa redemptioba fizetett összeget: a földben fekvő redemptionális summának ezen kifizetése által a redemptor helyét a megváltás tényében és ebből kifolyólag a kiváltságos jogok és haszonvételek élvezetében a vevő foglalta el.

Az eladó redemptor megszűnt úgy tekintetni, mint aki a kiváltság levél sine qua non feltételeit teljesítette; mert ezen feltételek teljesítéseül fizetett összeget a vételárban megkapván a vevőtől: a vevő jött azon tekintet alá mint aki a sine qua non feltételeknek eleget tett; annál fogva ő lett redemptussá, ő reá háramlott nem csak a kiváltság levélben foglalt minden haszonvétel, hanem még a személyes mentesség és elő jog is.

Igy értelmezte ezt a Jászkun kertületek hatósága

még a redemptio korában, [függelék 5. szám] így értelmezte az országos törvényhozás is s ez értelmezésnek eredménye az 1840. XXVIII. t. cz. és az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a.

Kétségtelen ezekből, valamint a függelék 7-ik száma alatti közleményekből is, hogy a Jászkun kerületekben redemptus lakosnak tekintetett mindenkor a földbirtokos, — irredemptusnak pedig az a lakos, kinek földbirtoka nem volt; értvén mindenkor a földbirtok alatt egyéni használat alatt álló szántó földeket.

Egészen a redemptio korától fogva mindenkor a földbirtokos — redemptus — lakosok tulajdonának tekintettek minden közös haszonvételek, közlegelők rétek nádlások, sat. Ezen közös haszonvételeket csak is a tőke vagy tanya földek birtokosai használták mint tulajdonaikat.

Tanúsítják ezt több rendbeli kerületi és községi jegyzőkönyvekben a régibb korból fenmaradt határozatok; de tanúsítják a birtokos közönségeket illetett *beneficiali cassák* kezelőinek a kerületek számvevő széke által évenként megvizsgált számadásai is a legrégibb kortól az 1850-es évekig.

Mert amidőn a mult időben a népesség és annak lábas jószágai kevés voltánál fogva, a földetlen — irredemptus — lakosok barmainak is a köz legelőn legelést engedett a birtokos közönség: azt mindenkor csak földbér, — terragium — fizetés mellett engedte meg a terragium — földbér — fizetések pedig a *beneficiali cassa* bevételei közé tartoztak.

A kaszáló rétek és nádlásokban pedig mindenkor

a földbirtokos lakosok részesítették tőke vagy tanya földjeik arányában.

Ezen állításaim igazolására idézek több jegyzőkönyvi kivonatokat, melyek részint a karczagi, részint a kisujszállási arányosítási perekhez hiteles másolatban csatolvák. Idézek pedig elsőben is a kaszáló és nád nyilasokra vonatkozólag, miszerint t. i. ezek csak a földbirtokosoknak — redemptusoknak — adattak még pedig tőke földjeik arányában.

Ki irt rész Karczag város jegyzőkönyveiből 1-ör: 1798. évi jegyzőkönyvnek 395. száma alól. „A réten kaszáló nyilas osztatni rendeltetvén, a dülő hossza 100 ölre, minden láncz redemptio után 3 öl adatni, az osztás pedig a Sándorokon kezdődni határozott.“ . . . 2-or az 1799-ik évi jegyzőkönyvnek 388. száma alól: „amely kevés kaszáló fű a réten az árviztől megmaradt, meghatározottatott, hogy elosztasson, kiszabtván a dülő hossza 100 ölre: minden láncz alja földre egy öl szélességű adatván.“ . . . 3-or 1820. évi jegyzőkönyvnek 691 száma alól; „a nádosztály meghatározottatott olyan formán, hogy kétfelől u. m. az üröm éren, másfelől a Halas oldalon kezdessen és ugy renddelnyil szerint adasson ki 80 öles dülőben minden láncz földre egy ölet adván“ . . . 4-szer Az 1822. évi jegyzőkönyvnek 726 száma alól: „a nádnak elosztása meghatározottatott oly formán, hogy minden láncz földre egy öl adasson 80 öles dülőben.*)

Szükség itt megjegyeznem, hogy — mint e czikkben alább előadatni fog, — Karczagon a tőkeföldek nem váltásági forint — hanem öl — és 10 ölet magában

Kitűnik ezen jegyzőkönyvi kivonatokból, hogy úgy a kaszáló mint a nád nyilasok a tőke földbirtok után osztattak a földbirtokos lakosoknak ; hogy pedig a birtoktalanok, irredemptusok, a közlegelőn tartott barmaik után földbért — terragiumot — fizettek mindenkor : az nyilván való a következő közleményekből.

Kiirt rész Kisujszállítás község jegyzőkönyveiből: 1772. dec. 20-ról az irredemptusok ennek utánna a vonó markáktól és tavalytól fél máriást, más egyéb heverő marhától pedig mint eddig úgy ennek utánna is egy máriást fizessenek terragium gyanánt.

1794. október 11-ről A tek. Districtusoknak 7-a septempris tartott közönséges gyűlésének actái között az is publicáltatva lévén, hogy az irredemptus emberek juhaiktól terragium titulus alatt 12 kroat fizessenek esztendőnkint : observaltatni és a népnek közönséges helyen tudtára adatni rendeltetik.

Kiirt rész Karczag város currentale protocollumból a XV-ik kötetből:

217. lapról: 1795. esztendőben bold. aszsz. havának 7-ik napján a tek. jászkun megyéknek Jászberény városában folytatva tartott közönséges gyűléséből currentáltatni elrendeltetett.

22-ik szám: A Nagykunságban mint magok a districtus deputatusai kívánják, 1 darab marhától 15, — a juhtól pedig és sertéstől egy garast fizessenek a földet-

foglaló l á n c z szerint számítottak ; minden láncz föld 5 frt redemptionnak felelvén meg.

len emberek*) a közönségek cassáiba terragium gyanánt.

Ki irt rész Kisujszállás község currentale protocoluma 60-ik fascic 100-ik lapjáról 1819-ik évről:

Az 1392. sz. a. költ distr. határozat következtében districtualis kapitány urak relatiojukhoz képest az irredemptus lakosok jószágaikra a vettetni szokott terragiumok feljebb emeltetésére nézve az 1878-ik sz. a. vála-szoltatott.

Hogy a nagyobb jószágoktól az irredemptus lakosok 24, az apróbbaktól 8 kroat, egy napi kapáló szőlőtől pedig 350 □ öllel véve 20 kroat **) fizessenek. Kovács Tóbiás D. Not.

Számtalan ily határozatot mutathatnék fel, de nem akarom ezekkel az olvasó türelmét fárasztani; elég legyen megjegyeznem, hogy minden jászkun község levéltárában több mint 100 év óta megőrzött s a benefici-alis cassára vonatkozó évi számadásokban mindenütt megtalálhatók az irredemptus — földetlen — lakosoktól legelő marháik után terragium czim alatt szedett

*) Itt már földetlen embereknek neveztetnek az irredemptusok; ez is bizonyítja tehát, hogy redemptusok azok, kiknek actualis földbirtokuk van, a kiknek pedig nincs: azok irredemptusok; de bizonyítja, ez azt is, hogy a földbér — terragium — kirovatott minden földetlen emberek marháira és így azokéra is, kiknek őse a redemptiokor váltott ugyan magának és maradékának földet, de azt később eladták.

**) Tehát, — mint alább is előadatni fog — az irredemptusok még szőlőföldeik után is földhért tartoztak fizetni.

fizetések és hogy a Jászkun kerületek számvevő széke mily figyelemmel kísérte azt, hogy nem mellőztetnek-e a közönség által az ily bevételek, tanusítja azt a következő jegyzőkönyvi kivonat.

Kivonat Kisujszállás község jegyzőkönyvéből 1793. február 13-ról. 28. szám: „a számvevő hivatal az 1787—1788-ik esztendőre tett nehézségei között azt is kitévén, hogy (tiszteletes praedicator uraknak órlés helyett adni szokott 30 frt, a cassának terhére vagyon, arról a tanácsnak nyomós véleményét elvárja, ha inkább fizeti-e ezen summát, vagy órlöttet)?“ ismét azon nehézségek között, az a kérdés tétetik: — mi okon nincs ezen helységben, — mint másutt — terragium? volt-e? — mikor, s mi okon múlt el?

A terragiumról való kérdésre azt feleli ezen tanács, hogy itt is szokásban volt az irredemptus lakosoktól szedni 177 $\frac{1}{2}$ esztendeig, mint azt az archivumban lévő lajstromok mutatják, de akkor felhagytak vele azon okon, hogy a víz (tiszai áradat) miatt pusztát kellett árendálni, azoknak (t. i. az irredemptusoknak) marhái is ott éltek és így a kisujszállási legeltetésért nem fizethettek, annyival inkább, mivel az árendában két anyival concurálnak marháik számaitól, mint a redemptusok földjeiknek menyiségéig és mivel ezen árenda fizetés mindeddig tart, terragium most sem vétethetik a földetlen emberektől.*)

*) Kitévén ezen jegyzőkönyvi kivonatból, hogy a földetlen — irredemptus — emberek a redemptiótól

Ismételve mondom, hogy számtalan ide vonatkozó határozatokat lehetne közölnöm a Jászkun kerületek és kebelbeli községek jegyzőkönyveiből, legyen azonban elég a netán kétkedőt a kerületek és községek levéltáraiba utalnom, találni fog ottan a jegyzőkönyvekben hasonló tartalmu végzéseket, ugy a nyilasok osztásáról a földbirtokosok részére, mint a terragium fizetéséről a földetlen lakosok legelő jószágai után, megfogja találni ott a beneficiális cassáról vezetett évi számadásokba bevételezett terragialis fizetéseket, sőt azon földetlen lakosok névsorát is évről-évre, kik legelő barmaik után a földbért fizették.

Kétségtelen tehát, hogy a közös területek mindenkor a tőke földek birtokosai közös tulajdonainak tekintettek, csak ezek használták azokat ugy, mint tulajdonokat, még pedig tőke földbirtokaik arányában.

fogva mindenkor földbér fizetés mellett tarthattak a közlegelőn jószágot és hogy Kisujszálláson az 1771—1793-iki időszakban azért szűnt meg a földetlen emberek terragium fizetése, mert a Mirhó fokon ez időszakban kiözönlő tiszai áradat a kisujszállási közlegelőt anyira elborította, hogy legelő barmaik részére kénytelenek voltak pusztát bérelni, (a daraksai pusztát, melyről alább lesz szó,) azonban a haszonbéres pusztán is a földetlen emberek két annyit fizettek jószágaiktól, mint a földbirtokosok földeik menyiségeig. Természetes, mert a mint az árviz apadt, a víztől megszabadult legelőre a földbirtokosok jószágaik egyrészét, földeik menyisége arányában oda hozhatták. . . Ez pedig már a proportiónak egy bizonyos neme volt, mely tanusítja, hogy csakugyan a földbirtokosoké volt a közös legelő.

Mert noha rendszeres arányosítás az 1840-ik évet megelőzőleg a jászkun birtokosságoknál tudtommal elő nem fordult, ámde — mint fentebb kimutattam. — tény az, hogy a kaszáló és nád nyilasok a földbirtokosoknak tőke földeik arányában osztattak a legrégibb időktől fogva, ez pedig már ha nem általános is, de legalább részleges arányosítás. — A mi pedig a legeltetést illeti, ez érdemben is oly intézkedést tettek az ős kunok, melynél fogva e tekintetben is az arálynak egy bizonyos neme létezett, létezett pedig az a tőkeföld birtokosok javára.

Kétségtelen ugyanis, hogy valamint korunkban, úgy régiebb időkben is szerencsés pénzvviszonyok között lévő, vagy máskülönben is tevékeny ifju gazdák aránylag több legelő barmot tartottak a pascumon, mint az elhagyott öreg gazdák, özvegy asszonyok, sat.

Tény azonban az is, hogy korszakonként, — hol egyik, hol másik család lábas jószágai fogyatkoztak meg, de ez viszont megfordítva is áll, megszaaporodás tekintetében.

Mig tehát a jászkun községek birtokosai és ezek jószágai nagyon el nem szaporodtak, maga az imént jelzett körülmény kielégítette és megnyugtatta a jászkun birtokos lakosokat, és nem utköztek meg azon, ha Péter az egyik, — Pál pedig a másik évtizedben sok barmot tartott is a közlegelőn, mert a koczka fordulandó volt.

Es mégis hozatott be bizonyos mérséklő eljárás, mely a legeltetésben olykor felmerülhetett aránytalan-

ságokat némileg kiegyenlítette, és ez az országos adó repartíciója volt.

Az országos adóból ugyanis nagyon csekély rész repartícióztatott a szántó földek után azoknak tulajdonosaira, míg ellenben a legelő barmok tulajdonosai különösen terheltettek.

Az ökör, fejős tehén, 4-ed fű marha és csikó darabjára több, — a hámos ló, harmad fű marha s csikó és juh darabjára pedig körülbelől annyi adó volt évenként kivetve, mint egy kataszteri hold szántó földre. — Tizenkét holdas gazda évi adója, — ha lábas jószágot nem tartott, 1 frt 20 kr. 2 frt között váltakozott, ellenben ha az a 12 holdas gazda 2 ökröt, vagy 3 lovat, egy tehenet, negyedfű, 3-adfű marhát, vagy csikót, és 15–20 darab birkát tartott, évi adója 6, sőt egészen 8 forintra emelkedett. Az arány tehát némileg és indirecte mégis létezett a menyiben a tőke földek tulajdonosairól a közteher a legelő barmok tulajdonosaira helyeztetett át.

Kétségtelen tanúságot tesznek erről a Jászkun kerületek és községek levéltáraiban létező adószedői munkálatok és számadások, valamint arról is, hogy a földetlen — irredemptus — lakosok legelő barmaik után, az azokra rovott országos adón kívül még a kerületi közgyűléseken időről időre meghatározott földbért — teragiumot — is évenként megfizették.

Ily számadási kötegeket azonban jelen művecskében közleni lehetetlen, ámde akár hivatalos, — akár magán vizsgálat útján, bárki meggyőződést szerezhet állításaim valóságáról

Ime ez volt a közlegelők, rétek, nádasok sat., használati módja a jászkun birtokosságoknál az 1840. XXX-ik t. cz. megalkotása előtt.

Más nem is lehetett, mert mint az előadottakból kitűnik, minden közösségek a tőke föld járulékaik lévén, egyedül ezek tulajdonosait illethették a közöshasználatra fentartott területek is tulajdoni joggal.

Hogy tehát a jászkun birtokosságoknál közlegelő név alatt ismert terjedelmes területek tulajdonjoggal csakis a tőke földbirtokosokat — redemptusokat — illethették, igazolják azt a fentebb közlött jegyzőkönyvi kivonatokban constatatált tények is.

Meg van azokban állapítva ugyanis az a tény, mikép a kaszáló és nádnyilasok csak a földbirtokosoknak osztattak tőke földeik arányában.

De meg van állapítva az is, hogy a földetlen — irredemptus — lakosok csak terragium — földbér — fizetés mellett tarthattak a közlegelőn barmot, minél fogva a közlegelő területnek ezek csak bérlői, nem pedig tulajdonosai valának.

Ha pedig a földetlen — irredemptus lakosok, a közlegelő területeknek csak bérlői valának; tekintve, hogy a Jászkun kerületek lakosai két rendbe osztattak be, u. m. a redemptusok és irredemptusok földbirtokosok és földetlenek osztályába: önkint következik, hogy a közlegelő területeket csak bérben használható irredemptusokon kívül, más osztály mint a redemptusoké nem létezvén, a közlegelők egyedül a redemptusokat, — a földbirtokosokat — illethették és kellett illetniök tulajdonjoggal.

A földbirtokosok tulajdonát képezvén pedig a közlegelő területek; minthogy a földbirtokosok — redemptusok — között sokan vannak, kiknek őseik nem redimáltak, hanem csak a redemptio után később szereztek földbirtokot, kikre tehát csak a tőke földek szerzése alkalmával és ezekkel együtt származhatott és származott át a közlegelő aránylagos része: elvitázhatlanul bizonyítják a fentebbi jegyzőkönyvekben megállapított tények azt is, hogy a közlegelő területek, kaszáló rétek, nádasok, szóval minden közös területek és haszonvételek, mindenkor az egyéni használatra kiosztott szántó — tőke vagy tanya — földeknek oly elválaszthatlan kapcsolatban álló járulékaival, hogy azokat egymás nélkül másra átruházni nem is lehetett.

Mely elv, alapszabályként, hogy a Jászkun kerületekben mindig fenállott: arról hiteles tanúságot tesz a függelék 4. sz. a. közlött nádori leirat.

A földbirtokosokat illette tehát a közös legelőknéksat, úgy használati mint tulajdonjoga; és épen ezért a közlegelő és más közös területek használhatóságaczeljéből és a közölt folyam és belvizek szabályozási költségei, valamint a földadórendszer behozatala óta, az azokra rovatf országos adók, mindenkor a tényleges földbirtokosokra, még pedig tőke földjeik arányában repartíaltatnak. (Függelék 9-ik szám.)

Különös figyelmet érdemel még itt az a körülmény is, hogy noha úgy az 1840. XXX. t. cz. alkotása előtt, mint azóta, ha bármelyik jászkun birtokos községben, a közlegelő területekből bizonyos rész egyéni haszná-

latra kiosztatott: ez a kiosztás mindenkor és mindenütt kinek kinek a foganatosított osztálykori actualis birtoka, illetve annak megfelelő váltási összeg arányában határozott végre és pedig tekintet nélkül arra, hogy az actualis birtok ősei által redimáltatott-e vagy másoktól később szereztetett: még sem történt soha felszólalás az alkalmazásba vett arány kulcs ellen!

Láttuk eddig a közös legelő használati módját az 1840. XXX. t. cz. megalkotása előtt; e törvény megalkotása után azonban mind sűrűbben történtek nyilatkozatok a numerica proportio, — sőt itt ott az általános felosztás és tagosítás iránt is; amidőn pedig a földadó rendszer életbe léptetett; ha más tekintet nem követelte volna is, csupán ez maga kényszerítőleg hatott oda, hogy a numerica proportio a közlegelő használatában behozassék. Külömböző módozatoknak két három évi kísérlete után be is hozatott az általában minden jászkun közbirtokosságokban.

Természetes azonban, hogy ily birtokosságoknál, — hol t. i. egy községben 1000 — sőt három ezerre is fölmege a birtokosok száma, — nehéz végleges megállapodásra jutni; úgy hogy több községben mai napig sincs végleg megállapítva, hanem minden évben különböző számítások szerint határoztatik meg a jószág szám, melyet bizonyos mennyiségű tőke föld után a közlegelőn tartani lehet. Ámde soha nem vonatott az kétségbe, mikép a közlegelő használati és tulajdon joga a tőkeföld birtokához van kötve; és így mai napig csak is a tőke föld birtokosok használják tulajdonukként a közlegelő

területeket, de az ezekre rótt közterheket is egyedül ők viselik, még pedig tőke földjeik arányában.

A numerica proportionak behozatala óta természetesen mindenki csak annyi jószágot tarthat a közlegelőn mennyi őt tőke földje után megilleti; s ha netán annál többet akarna tartani: azt csak úgy teheti, ha feles jószága számára másoktól legelő jogot bérel. Mert mindazon birtokosok, kik a közlegelőn jószágot nem tartanak jogosítva vannak illetőségeiket bárkinek haszonbérbe adni.

Felderitenem kell még azon eljárási módozatokat, melyek által a jászkun községekben nyilván tartatott egyes földbirtokosok tőke birtokainak mennyisége és ezzel együtt az arány, melyben őket a közös használatra fentartott területek tulajdonjoga megillette és megilleti.

Az előbbi czikkekből volt már szó a birtokkönyvekről [telekkönyv, fundi liber.]

Minden jászkun községben az 1-ső birtokkönyvben minden redemptor részére egy lap nyittatott; melynek első tétele azt tünteti ki, hogy az illető redemptor hány forintot fizetett a redemptioba, vagy más szóval hány forintos földet váltott. . .

Emlékezetbe hozás végett ismételnem kell, hogy a redemptio idejében minden jászkun községben szántásra alkalmas területek fogattak fel és ezekből a megváltásra ajánlkozott minden lakos az általa megajánlott redemptionalis summa arányában részesítettett és ezen szántásra felfogott földek után kellett a helységre és

pusztáira kirovott összes redemptionalis summát a redemptoroknak befizetni.

Noha pedig bizonyos helység és pusztai határ complexumának rendszerint kisebb része, harmada vagy negyede fogatott fel kezdetben szántás alá; de mert ezután fizettetett be a helységre és pusztáira kivetett összes redemptio és ennél fogva mintegy ezzel. t. i. a szántás alá felfogott földdel forrott össze az utánna befizetett redemptionalis summában kifejezett fogalma és nevezete a redemptionnak: ezen egyéni használat alá vett s felfogott szántó földek — mint a melyekkel a közös használat alatt hagyott részek együtt váltattak meg, képviselték az összes határ területet.

Vegyük fel például, hogy X helységre és pusztáira 8000 frt redemptionalis summa kivettetett, X helység és pusztáinak határterülete pedig tett 16000 holdat és ebből szántás alá csak 4000 hold fogatott fel.

Tegyük fel továbbá, hogy X helység egyik lakosa, például A. ezer forintot ajánlott a redemptióba, mint-hogy ajánlata a helységre és pusztáira rovott összes redemptionnak egy nyolczad részét tette, neki a szántásra felfogott 4000 hold földnek egy nyolczadrésze, az az 500 hold adatott használatba. És mert A. redemptor-nak ezen szántásra felfogott föld után kellett a megajánlott 1000 frt redemptiót befizetni, az ő 500 hold földje, ezer frtos váltságú földnek, vagy egyszerűen 1000 frtos földnek nevezett.

Pedig az 1000 forinton nemcsak ezen 500 hold szántó földet, hanem a helység és pusztái határ comp-

lexumának egy nyolczad részét, azaz 2000 holdat megváltott.

Ha aztán A. redemptor a maga 500 hold, vagy 1000 frtos szántó földének felét elata, az eladás ténye úgy lön kifejezve, hogy eladott 500 frtos földet, eladta tehát nemcsak a 250 hold szántó földet, hanem mindazt, mit az egész határterületből 500 frton megváltott, vagy is az egész határ $\frac{1}{16}$ részét.

Ez aladásról aztán a birtokkönyvbe A. redemptor lapjára csak annyi jegyeztetett be, hogy eladott NN-nek 500 frtos földet, — az NN. lapjára pedig szinte csak annyi, hogy vett A.-tól 500 frtos földet, ennyi jegyeztetett be pedig még az esetben is, ha az adásvételi szerződésben kitéve volt, hogy a határnak melyik részén adja el szántó földjét.

Más szóval, a birtokkönyvbe sohasem vezettetett be az eladott tőkeföldnek, sem helyrajzi fekvése, sem termértéke, hanem csak a birtokkulcs, melyszerint ugy az eladott tőkeföld, mint ezzel kapcsolatban a közös használat alatt álló területek aránylagos része vevőt megillette.

A birtokkönyvek aztán ily módon vezettettek és hozattak le a redemptio korától fogva firől fira, vagy vevőről vevőre, egészen a mai időkig.

A redemptorok birtokkönyvi lapjaira bevezettettek, ugy az eladások, mint a vételek és örökösödés, — vagy bármi más czimen háramlott földek is. Az eladások és

másnemű átruházások a summából levonattak, a vételek és örökösödési jutalékok pedig hozzá adattak.

Oly vevő részére, kinek azelőtt földbirtoka nem volt, új telekkönyvi lap nyitattott, szerzeménye oda átvitetett és azontul is a reá vonatkozó birtokváltozások a részére nyitott birtokkönyvi lapra bevezettettek.

A földbirtokos kimultával, végre a fősumma az örökösök, vagy hagyományosok között szét osztatott sat, szóval minden történt birtokváltozások egészen napjainkig lehozattak és ekképen a jászkun földbirtoktól szabatos és kinek-kinek földbirtokát és közös területekbeni járulékát pontosan meghatározó telekkönyvek vezettettek.

E telekkönyvek tehát épen úgy kitüntetik az eladott tőke föld osztókulcs szerinti mennyiségét, mint annak a közös területekből aránylagos járulékát.

Ezen birtokkönyvek vezetése módjáról még a következőket kell feltüntetnem.

A Mária Therezia királyné által a Jászkunok részére kiadott és az 1751. XXV-ik t. cikkben országgyűlésileg is elfogadott, kir. regulációk 13 ik cikkelye szerint az 1-ső fokú bíraskodási joggal felruházott jászkun községi tanácsok kezdetben csak a birtokkönyvbe vezették be a fentebbiek szerint a földváltozásokat.

Ámde az 1760-as évek után már teljes tanácsülésben a tanácsi jegyzőkönyvekbe is be kellett jegyeztetni minden föld eladást, 1818-ik év óta végre a mellett, hogy az adás vételekről kelt írott szerződések a városi levéltárakban eredetben megtartattak, — e g y-

szersemind a szerződések különösen eczélra rendelt és két párban vezetett jegyzőkönyvekbe, melyek solemnis actusok jegyzőkönyvének hivatnak — az átírást elrendelő végzés-sel együtt szórólszóra beirattak.

Ezen jegyzőkönyvek egyik példánya, minden év végével a jászkun kerületi levéltárban, másika pedig az illető község levéltárában helyeztetett el, a birtok vagy telekkönyvekben foganatosított átírások pedig, mindenkor ama tanácsi, illetve solemnis actusok jegyzőkönyvének évi és folyó számaira hivatkozással, tehát ép oly hitelességgel vezettettek be, mint most a hiteltelekkönyvbe a tulajdon, vagy zálogjogi bekebelezések.

Ez ügy kezelésről művem szűk keretében mutatóványokat közölnöm teljes lehetetlen, nagy foliánsok kellenének ahhoz, azt tehát csakis a jászkun községek levéltáraiban buvárkodás mellett lehet megismerni. — Hogy azonban előadásomat mégis igazoljam, a vázolt ügykezelés eredménye képen a birtokkönyvek vezetése módját előtűntető mutatóványul kivonatot közlök Kisujszállás város birtokkönyvéből (függelékben 10-ik szám alatt,) melyben egy Kisujszállási ős redemptor birtoka a redemptiotól egészen korunkig egy ágon lehozva van.

Ha más semmi adat nem léteznék, e birtokkönyv egy maga is igazolja, hogy a közös használatra fentartott területek, a redemptio korától fogva a tőke földbirtok tartozékainak tekintettek; mert ellenkező esetben — minthogy a városi tanácsok mint első bíróságok kötelezve voltak a birtokkönyvek vezetésére — nem

egy hanem két birtokkönyv lett volna általok vezetendő. Egyikben t. i. nyilvántartattak volna az egyéni használatra kiosztott szántó földek, másikban pedig a közös területek tulajdonosai és a birtok arány.

Ez azonban nem történt meg; és nincs egyetlen osztály levél melyben a szántó és kaszáló földeken kívül más földekről említés tétetnék; és nincs egyetlen eladási szerződés, melyben a közlegelő illetőség mint önálló birtok eladatott volna.

A telekkönyvekről és a közös területek birtok arányának nyilván tartásáról még némely módozatokat kell előadnom.

Ugyanis a redemptió idejétől fenn állott az a jogelv, vagy alapszabály, hogy a közlegelő és egyéb közös területek a tőke földbirtok járulmányai. Kétségtelenül tesszik ezt ide vonatkozó fentebbi előadásaim és a függ. 4. sz. a. közlött nádori leirat.

Ámde csak is azt állapította meg ez a jogelv vagy alapszabály, hogy a közös területek a tőke földek tartozékai; de kimondva soha nem volt, hogy arányukulcsa a tőke földben fekvő váltásági összeg.

Ez csak az 1840. XXX. t. cz. 3. §-ában mondatott ki.

E körülménynél fogva történt a redemptio után több kevesebb idővel, hogy némely közsegen eltérve a váltásági forint, krajczár nevezettől, más mérték szerinti számítást vettek fel, például: öl, láncz, pózna, kötél.

Kétségtelenül indokul szolgálhatott e más mérték szerinti számítás felvételére az is, mert ezt a közönsé-

ges gazdák könyebben megértették, s vele könyebben elbántak.

Oly községekben tehát, hol ezen más nemű számítás mód hozatott be, a birtok könyvek is e számítási mód, öl, pózna sat. szerint vezettettek.

Minthogy pedig az ölek mennyisége a mérnöki kiszámítás szerint vezettetett a birtok könyvbe, és úgy hozatott le firól fira és szerzőről szerzőre, épen mint a frt kr. szerinti számítás: az öl, vagy pózna szerinti számítás is oly correct meghatározása volt az arálynak mint a váltási frt és kr.

Mert feltéve, hogy a közlegelő szélén elhelyezett valamelyik földbirtokos foglalást tett volna is a közösből: e foglalása soha sem jöhetett számításba; mert a birtok könyvbe csak annyi öl, vagy pózna vétetett be, mennyit a mérnök az illetőnek tényleg kiadott, és a mérnöki telekkönyvbe bevezetett.

Noha pedig az ily számítást elfogadott községekben, a birtok könyvek folyó öl szerinti számítással vezettettek: ámde azért, ezen birtok könyvbe sem vétetett be soha sem helyrajzi fekvés, sem térfogat, hanem egyszerűen az ölekben kifejezett arány, a mint ez a karczagi városi telekkönyvből a függelékben 11. szám alatt közlött lapi kivonatból kitűnik.

Amidőn aztán az ily községekben a közös területekből bizonyos rész akár állandóan akár rövid időre egyéni használatra kiosztatott; noha a kiosztás nem a redemptionalis frt és kr. hanem az ölekben kifejezett mennyiség arányában eszközöltetett: ez sem egyeseknek, sem a birtokos közönségnek hátrányára nem volt és nem le-

hetett; mert mind két számítási mód szerinti eljárás végeredményében egy és ugyanaz.

Vegyük fel például Karczagot, hol a számítás szintén ölekből történt.

Karczagon 41.300 frt volt a redemptio, mely minden 10 ölet magában foglaló lánczra öt forintot számítva 8260 — láncznak, azaz 82.600 ölnak felel meg.

Ha tehát Karczagon X. birtokosnak 50 frtos váltású földje volt, mely 10 láncz azaz 100 ölnak felel meg; tekintve, hogy az egész határ területet 41300 frt váltású vagy ölekből számítva 82600 öl képviselte: akár az ölekhöz, akár a váltású forintokhoz arányosítva adatott is ki X. birtokos illetősége, a közös területnek kiosztás alá felfogott részéből, az végeredményében reá nézve egy és ugyanaz volt, mert az ő 50 frt redemptioja épen úgy viszonyul a 41.300 frt redemptionalis fő összeghez, mint az ölel szerinti számításnál 100 öl birtoka az egész határt képviselő 82.600 ölhöz.

Nem okozhatott tehát e számítás mód sem egyeseknek sem a birtokos közönségnek semmi hátrányt.

De nemcsak hogy hátrányt nem okozott hanem a törvénnyel és törvényes gyakorlattal sem volt ellentétben; nem pedig azért, mert — miut fõntebb már mondtam — általánosan elfogadott alapszabály csak az volt hogy a közös legelők, rétek, nádasok sat. a tőke föld járuléka, de az nem volt kimondva, hogy az osztó vagy arány kulcs redemptionalis summában fejeztessék ki, kifejezhető volt tehát az más akármely mértékben is.

Csak az 1840. XXX. t. cz. alkotásakor mondatott ki e törvény 3. §-ában, hogy kulcsul szolgál kinek

kinek mostani birtokaváltásának mennyisége.

Csak ezóta kellett tehát a tényleges birtok váltásának mennyiségét arány kulcsul alkalmazni.

Tekintve pedig, hogy mint imént kimutattam, akár az ölek, — akár a váltásági forintok szerinti számítás vétetett fel osztó vagy aránykulcsnak, a végeredmény egy és ugyanaz volt; ha a karczagi birtokosok jónak látták az 1840. XXX. t. cz. meghozatala után is az öl szerinti számítást kulcsul fentartani, ha az ellen soha egyetlen birtokos sem szállalt fel: ez által sem követetett el sem egyesek sem a birtokos közönség ellen sem jogtalanság sem méltánytalanság, mert *volent non fit injuria*.

De különben sem járna semmi nehézséggel az, hogy minden egyes birtokosnak ölemben kifejezett birtok aránya a váltásági summára átirassék.

Mert például Karczagon 1764-től fogva az ölembeni számítás szerint a birtok könyvek firól fira és szerzőről szerzőre korunkig levezetvék.

Azt pedig mindenki tudja, hogy két öl föld felel meg, 1 forint váltáságnak. Hiszen amidőn az ölembeni számítás mód behozatott, az első birtokkönyv több lapjain több mint egy év tizedig felváltva használtatott, most az ölemben, majd a váltásági forintokban kifejezett számítás mód, sőt summáztatott is e két féle számítás, két ölet egy forintrá, egy ölet tehát 30 krra, egy lábat pedig 5 krra véve, mint ezt az 1-ső birtokkönyv lapjairól vett következő kivonatok tanusítják.

Kiirt rész Karczag város 1764. évi fundiliberéből:

210. lap: Cseppentő János Rf. 12 tizenkettő [azaz váltott 12 frtos földet] Anno 1773. die 21. deczembris a fentirt földjének felét, ugymint egy láncz alját és két ölet zálogba vetette Gönczi Györgynek sat. tehát a 12 ftos földnek fele 1 láncz két öl, azaz 12 öl volt, mert mint fentebb mondám 2 öl tévén 1 frtost, 12 ölnök 6 frtos és így a 12 ftos földnek csakugyan fele része felel meg.

212. lap: Szerepi Szabó István Rf. 50. ötven, [az-az váltott 50 frtos földet.] Anno 1777. die 28-dik nov. Szerepi Szabó István ezen 10 láncz alja földet tulajdon leányai Szabó Sára, Mária, Erzsébet, Zsuzsánna és Katalin jelenlétökben és megegyezésökből eladta Bodnár Istvánnak, tehát itten is egyszer 50 forintosnak, másszor 10 láncz aljának mondatik Szerepi Szabó István földé, — mert egy láncz annyi, mint 5 frtos.

228. lap: Vitáris György Rf. 42 negyvenkettő, [váltott tehát 42 forintos földet.] — Anno 1771. die 6-a deczembris, ezen földhöz processualiternyert Kis Mihálytól három láncz 6 ölet és így lesz 60 frt ára föld igenis, mert a 36 öl föld 18 frtosnak felel meg, ha e 18 frtost a váltott 42 frtossal összesítjük, kijön a 60 frtos mennyiség.

232. lap: Lakatos István Rf. 57. öt-

venhető, [az-az váltott 57 frtos földet.] — Szabó György nagyatyjától jött által 45 forintáru föld, Kereszturi Bálinttól executione mediante jött által 30 forintáru, Kiss Pétertől ugyan törvényesen 25 frt áru. — [E szerint lett 57, 45, 30, 25=157 frtos váltású.] Szabó Péter successorinak via processus ment által 8 láncz alja és így marad Lakatos Istvánnak 117 frt áru földje. Itt tehát a birtokkönyvben a 8 láncz alja föld levonatik a 157 frtos földből és szinte frtos számra tétetik ki a maradvány, u. m. 117 frtos. Igenis, mert a 8 láncz föld 40 frtos redemptionnak felelven meg, ha ezt a 157 frtosból levonjuk, 117 frtosnak kell maradnia, stb. stb.

A karczagi arányosítási perben az első birtokkönyvből több ilyenmű kivonatokat mutattam fel hiteles alakban, itt nem fárasztom többel az olvasó figyelmét, ezekből is kitűnik fentebbi állításom valósága, — miszerint t. i. kezdetben minden községben a váltásági forint és krajczár szerint ment a birtok mennyiségének meghatározása és hogy a hol, például Karczagon, később behozatott is az öl és láncz szerinti számítás, még ennek behozatala után is több évekig mindkét számítási mód használtatott a birtokkönyvben, sőt a kétféle számmitással kifejezett mennyiség egymással össze is adatott, illetve egymásból levonatott.

De térjünk vissza a függelék 10. és 11. számai alatt felmutatott városi telekkönyvekre, melyekben mint

fentebb előadtam a redemptiótól korunkig a birtok változások lehozva vannak.

Mint fentebb mondtam és a függelék 10. és 11. számai alatt lévő közleményekből bárki átláthatja, — ezen városi telekkönyvekben nem volt kitüntetve a parcelláknak sem helyrajzi fekvése, sem térfogata, hanem kitüntetve volt és van, csak az arány, melyszerint az illető földbirtokost úgy a tőke föld, mint ennek közlegelő és más közösségekeni járuléka megilleti.

Magok ezen birtokkönyvek is tanusítják tehát, hogy a közös használat alatt hagyott területek a redemptio korától fogva mindig a tőke földek járulékaiknak tekintettek, mert az esetben ha nem így lett volna, két külön telekkönyvet kelle volna vezetniök a városi törvényszékeknek, egyiket a magán használat alatt álló földekről, másikat a közöstertületekről, — illetve azon arányról, melyszerint e közösségek egyes birtokosokat megillették.

De tanusítják ezen birtokkönyvek azt is, hogy a jászkun községek 1-ső fokú biráskodással felruházott tanácsai azokat nagy óvatossággal vezették, különösen az 1770-es évek után, mert sem eladást, sem másnemű birtok átruházást nem lehetett a birtokkönyvbe bevezetni, míg az az illető felek által tanács ülésben személyesen be nem jelentetett és jegyzőkönyvbe nem vétetett, és csak a vonatkozó jegyzőkönyvi számról hivatkozás mellett történhetett meg a telekkönyvi átírás. Mely szabály alól csak az eset képezett kivételt, ha az elhalt földbirtokos gyermekei a törvényes örökösödés rendje szerint osztottak meg a földbirtokon, mert az

esetben birói beavatkozás nem szükségeltetvén, a telekkönyvet vezető jegyző a személyesen megjelent felek kérelmére birói intézkedés nélkül is azt írhatta az örökhagyó földbirtokát.

E birtokkönyvek mai állása tehát teljes hitelességű okirat arra nézve, hogy az illető földbirtokosok mily arányban tulajdonosai a közlegelőeknek és más közösségeknek.

IV.

Pótdalékok az előbbi cikkhez.

Az előző cikkben előadásom bonyolításának kikerülése céljából, szándékosan mellőztem bizonyos körülményeket, melyek megfejtése nélkül pedig nem juthatunk a jászkun viszonyok teljes ismeretére. Mielőtt tehát kitűzött célomon tovább haladnék, némi visszatérést kell tennem és felvilágosítanom oly körülményeket, melyek az — minden jászkun községben felfelalható — első fundi liber vizsgálója előtt legalább némely községben, — a hol t. i. a jelzett körülmények léteznek — kérdőjel gyanánt tűnhetnének fel.

Ezen mű 1-ső cikkelyében ugyanis, hivatkoztam az első fundi liberekre, azt mondván, hogy ha az ezekben minden redemptor neve után földváltásra tett fizetéseken kitüntetett összegek snmmáztatnak, a főösszeg megüti azt a redemptionalis summát, mely az illető helységre és pusztáira 1745-ben a Jászkun kerü-

letek által kirotatott, vagy ha valamely csekély hiány mutatkoznék: ez is a helységnek csak azon lakosai által törlesztetett le, kik a kerületek megváltása idejében földet szereztek vagy redimáltak.

Czélom volt ez által nyomatékot adni azon állításomnak, hogy a helységekre és pusztáikra a kerületek által kirotott összes redemptiot a kerületek azon lakosai fizették le, kik a megváltás idejében földbirtokot szereztek, vagyis a földbirtokosok, redemptusok.

Noha pedig ezen állításom teljes hiteltű okmányokban constatóált tényekkel már különben is igazolva van, mégsem mulaszthatom el, hogy a fentebb megvont sorokban jelzett körülményt felvilágosítsam.

Hogy azonban az olvasót e tekintetben a valódi tényállás és e tényállás méltányos és jogos voltának ismeretére vezethessem, mindenek előtt törvényes fogalmakból kifolyó oly elvekre kell figyelmeztetnem, mely elveket az emberi józan ész, — évek hosszú sora által elválasztott időszakokban is, hasonló körülmények között felmerült ugyanazon nehézségek megoldására mintegy akaratlanul is megtalál. . . .

Több eset volt vidékünkön, sőt hazánk más vidékein is a lefolyt két évtized alatt, hogy több ezer holdra menő nemesi birtokok bocsájtattak eladásra.

Eladóra nézve természetesen az a kedvező körülmény, ha a vételre minél nagyobb concurrentia mutatkozik; ámde nagy birtok vételére ritka esetben van concurrentia; fogni kell ahhoz a vevőt, mert a vétel-

hez sok pénz kell; ez pedig nem minden bokrban terem.

Ellenben ha apróbb tagok kínálatnak eladásra : ott már igen is van concurrentia ; mert ami jó magyar népünk önmegerőltetésével is, csaknem a szédelgésig töri magát a földbirtok szerzésére.

Belátták ezt ama nagyobb birtok eladói ; ők azonban nem parcellizozhatták földjeiket áruba bocsájtás végett, mert hogy több okot ne említsek, sok kellemetlenséggel járt volna az esetleg több száz vevőtől a vételárnak behajtása, és egyes vevők nem is nyujthatnak volna e tekintetben elegendő biztosítékot, de az is megtörténhetett volna hogy ez uton több, különösen selejtes minőségű parcellára vevő sem találkozik.

Eladták tehát birtokaikat 50—60, vagy épen több száz vállalkozóknak is mint közös birtokot, úgy, hogy a vételre vállalkozók a vétel ár fizetésére in solidum kötelezték magokat.

Ez uton aztán az eladó illő áron adhatott tul birtokán, de a vevők is czélt értek, mert az ohajtott földbirtokhoz jutottak.

Ámde nem volt eset arra, hogy az ily birtokvételekre vállalkozó társulatok a vételárt önerejükől azonnal kifizethették volna, első teendőjük volt tehát a kölcsön pénz szerzés, mit egyetemleges kötelezettség mellett felvévén, az eladót ezuton kielégítették.

Hogy aztán a kölcsönpénzt mi módon fizessék ki, a szerzemény föld egyrészének bérbe adása, és ez uton jövedelmeztetése, vagy elkülöníthető területeknek péld. a szerzeménynyel birtokukba jött belsőségeknek vagy kertek-

nek elárusítása által: az egészen az ő belügyök volt; e tekintetben tetszésük szerint intézkedhettek, és még az sem tett semmi különbséget, hogy a kibérlésnél vagy eladásnál önmagok közül akadt-e vállalkozó a bérletre és vételre, vagy pedig idegenek vállalkoztak arra.

Ha tehát az ily közös birtok szerzés korunkban is sok nehézséggel és küzdelemmel jár, a midőn pedig az értelmi kifejlődés általában sokkal magasabb fokon áll, mint 1745-ben állott, amidőn a pénz forgalom hasonlíthatlanul nagyobb, mint 1745-ben volt, amidőn a mezőgazdászlat több vagy kevesebb, de évenként biztosan pénzzé tehető terményekben jövedelmez: hosszabb indoklás nélkül is bárki felfoghatja, hogy a redemptio korában, tekintve különösen a csekély pénz forgalmat, és a mezőgazdászlat fejletlen, s jövedelmezőtlen voltát, mily nehézségekkel járt a redemptio behajtása és összetereemtése.

Mint a Jászkun kerületek levéltárában ezen időről fenmaradt jegyzőkönyvek tanúsítják egy évtized kellett ahhoz, hogy a községek redemptorai a reájok rovott váltási összegeket lefaragják, de még akkor is több községekben csak a vidék vagyonosabb földesuraitól felvett kölcsönökkel voltak képesek magukon segíteni. *)

Ezért mondja a királynő 1751-ik év végén a jászkunok részére kiadott kir. regulatiók 16-ik cikkelyében a redemptio befizetése iránt rendelkezvén, hogy: „a főkapitány a kerületek és helységek által felkölcsönzött és

*) Több nagykun felső községnek a roffi Borbély család ősei kölcsönöztek tetemesebb összegeket.

eddig ki nem fizetett adóságoknak menynyiségét nekünk a palatinus által ezennel felküldje," sat.

Főképen a pénztelen állapot volt oka tehát annak, hogy a redemptorok a redemptionalis összeg törlesztéséhez nagyon is csekély summácskákkal járultak; minél fogva több község első birtok könyvébe a földváltók — redemptorok — által földváltásba tényleg befizetett és neveik után beírt összegek summázata nem is üti meg egészen azt a kerek számot, mely az illető helysége és pusztáira váltásul kiíratott; hiányzik abból néhány száz sőt nagyobb összegnél pár ezer forint is. Ezen hiányzó összegek fedezésére vették aztán fel a redemptorok a kölcsönpénzt, melyet később közös jövedelemből törlesztettek le.)*

*) A jászkun községek redemptorai a redemptio kora óta a regalékat és a közös területekből e célra felfogott területeket (a nagykun felső községekben circa 2000 holdat) közösben üzött gazdálkodás útján jövedelmezítették és e jövedelem az ugynevezett beneficiális cassába folyt be. E cassáról alább még szólni fogunk, itt csakis azt jegyezzük meg, hogy ez fedezte nemcsak a birtokosságok kiadásait, hanem a községi szükségleteket sőt még a külön kerületek házi pénztárainak [külön házi pénztár cassa domestica particularis] kiadásait is, egészen 1850-ig, amidőn a birtokosságok az addig közös gazdálkodásra használt földterületeket birtok arányában felosztották. Ezen pénztárakból is tehát, mint a melyek egyenesen a földbirtokosság vagyonainak jövedelméből állottak a redemptioban mutatkozó hiányok fedezésére felvett kölcsönöket jogosan lehetett törleszteni; de több más módok is állottak e tekintetben a birtokosság rendelkezésére.

Es ez jogos eljárás volt a földváltásra vállalkozott lakosok — redemptorok — részéről; épen úgy mint némely községben történt az a mód is, miszerint a hiányzó részt egyelőre kölcsön pénzből fizették ugyan, e kölcsönt azonban később úgy törlesztették le, hogy régiebb lakosaiknak sőt időközben beköltözött és bevett lakosoknak is a közös területből a hiányzó redemptionalis értékig földeket adtak el; kiknek szerzeménye aztán ép úgy tekintetett mintha 1745-ben redimálták volna földjeiket és ép úgy vétetett be a birtokkönyvbe, csak hogy természetesen a szerzés idejének kitétele mellett.

Hogy ily későbbi eladások több községekben fordultak elő, arról kétségtelen tanuságot tesz a függelék 5-ik száma alatt közlött 1762-ki jászkun kerületi határozat, de e határozat hozatala után még több évek mulva is történtek ily eladások; több év tized kellett ahhoz, hogy a redemptionalis ügyek végleg tisztára hozassanak; még a községek és pusztáik sem maradtak úgy, mint a függelék 1. sz. a. közleményben 1745-ben felbecsültettek, a jász és kiskun helységek nagyobb része többnemű változtatásokon ment keresztül a mint ez az 1. sz. alatti felbecslési jegyzék után olvasható észrevételében jelezve van, mely végleges megállapodás csak az 1769-ik évi jászkun kerületi jegyzőkönyv 1010-ik lapján lett kitüntetve.

A közös területekből tett ilynemű eladások nem csak a józan értelemmel nem ellenkeztek, hanem egyes kifolyásai voltak az akkori időkben fennállott rendszabályoknak. — Ugyanis, mint a többször idézett

jászkun VI-ik statútum 4. §-a (függelék 3-ik szám) tanusítja a redemptio idejében nádorispáni rendeletnél fogva azoktól is el kellett a földbirtokot venni és azt másoknak eladatni, kik a redemptio idejében fogtak ugyan fel bizonyos földeket, de azokért a redemptionalis összegek befizetésében késedelmeskedtek. Ha tehát az ily földeket is jogosítva voltak eladni, mennyivel jogosabban eladhatták azt, melyre még vállalkozó sem lévén, a reá eső váltsági összeg befizetéséért a község összes redemptorait egyetemlegesen terhelte a felelősség.

De jogosítva lettek volna a redemptorok a redemptionalis summaról föntebbiek szerint hiányzó részt oly módon is beszerezni, hogy a közös területből sajátos természetöknél fogva elkülöníthető részeket, mint például belső fundusokat és szőlő földeket úgy redemptus, mint irredemptus lakosoknak elárútsanak. Ez az eljárás, — mint a következő czikkben látni fogjuk szokásban is volt a jászkun birtokosságoknál nem csak a redemptio idejében, — hanem azóta is egészen korunkig.

Épen úgy jogosítva voltak mindezekre a redemptorok, a kik t. i. a váltsági összeg lefizetésére és így magyarán szőlve a jászkun helységek és puszták megszerzésére ajálkoztak és magokat kötelezték, mint korunkban bármely társulat, ha — megvásárolván 10 ezer hold földet, abból csak 8 ezer hold árát képes kifizetni — jogosítva van a két ezer holdnak hiányzó árát akár a szerzett birtok egyrészének bérbeadását, akár pedig némely elkülöníthető részeknek vagy

épen házhelyeknek eladása által beteremteni és letörleszteni.

Nem származhat tehát a redemptorok jogutódaira semmi joghátrány azon körülményből, hogy az általok földváltásra egyenkint tett és az első birtokkönyvbe neveik után bejegyzett fizetések summázata nem üti meg egészen a helységekre s pusztáikra kivetett redemptionalis summát, mert hogy a hiányzó részt is, csak a földváltók, a redemptorok, a fentebb előadott egyik vagy másik, de mindenesetre jogos uton fedezték, az kétségtelen.

Kitűnik ez a jászkun VI. ik. statutum 4. §-ából, mely redemptusoknak egyedül azon lakosokat nevezi, kik a redemptio idején földeket szereztek és ezekre tartozandóknak mondja a kir. kiváltság levélben adományozott jogokat, tehát a haszonvételeket a helységek és puszták használatát is.

Holott ha ezek nem teljesítették volna egészen a kiváltság levél sine qua non feltételeit, akkor a múlt században, tehát a redemptio korához közel eső időben kelt jászkun statutumok, nem állapították volna meg az ő javukra a kiváltság levélben foglalt jogokat.

Megjegyeznem kell még itten, hogy azon községekben, hol a redemptorok által földváltásra tett befizetések nem hozzák ki egészen a helységre és pusztáira kirovott váltásági összeget s a hiányzó rész kölcsön által fedezettvén, e kölcsönvett pénz nem földek eladása által, hanem a közös területeknek másképp értékesített jövedelméből törlesztetett le — a birtokkönyv

[fundi liber] vezetésében, illetve a birtok váltság szerinti mennyiségnek meghatározásában különböző eljárás követtetett.

Általában minden ily községben egyöntetű volt ugyan még az eljárás annyiban, hogy az első birtokkönyvbe minden redemptor neve után csak az általa tényleg befizetett váltsági összeg vezetettett be és vannak községek a hol csakis ezen első bejegyzés mennyisége tartatott fenn s azután jegyeztettek be az eladások, illetve vételek és úgy hozatott le a tényleges birtok állapot napjainkig.

Vannak ellenben községek a hol a helységre és pusztáira kirovott redemptionalis összegből a redemptorok által tényleg befizetett summákon felül fedezetlen maradt rész, miután a fentebbiek szerint letörlesztve lón, minden redemptor által tényleg befizetett váltsági összeg arányában a redemptorok, illetve jogutódai között felosztatott és abból kinek-kinek jutaléka a birtok könyvbe már felvett s tényleg befizetett redemptionalis összeg után szinte bevezettetett, mely ~~h~~ auctionak — n ö v e d é k n e k — neveztetett.

Minthogy pedig a redemptio után az 1750-es és 1760-as évek alatt a jászkun birtokosságoknál bekövetkezett már rendszeresebb föld osztályoknál, (a mire ugyan az 1780-as évek alatt több községben még ismét újabb föld osztás következett) kulcsul a földbirtokosok nevei után birtokkönyvben kitett földváltsági összeg alkalmaztatott, természetesen következik, hogy oly községben — hol a redemptorok által tényleg befizetett váltsági összegek a helységre és pusztáira rovott vált-

sági összeget egészen nem fedezik, — ha a birtokkönyvbe csak a tényleg befizetett összegek irattak a redemptorok nevei után auctio pedig nem : földosztályok alkalmával nem a helységre és pusztákra kivetett összes redemptionalis summa, hanem csak a redemptorok által egyenkint tényleg befizetett összegek fősummája volt az osztó kulcs.

Ellenben oly községben hol a u c t i o is bevezetett a birtokkönyvbe és így ezzel együtt a redemptorok által tényleg befizetett váltásági összegek a helységre és pusztákra rovott összes redemptionalis summával egyenlővé lettek, — valamint oly községekben is hol a redemptorok által földváltáságul befizetett összegek már eredetileg megütötték a helységre és pusztákra rovott redemptionalis summát: aránykulcsnak a helységre és pusztákra rovott váltásági summának kellett lennie.

Bármelyik mód követtetett pedig ezek között valamely jászkun helységben: az eljárás sem egyeseknek sem a birtokos közönségnek joghátrányt nem okozott és nem okozhatott. Ez állításomat példával kell világosítanom.

Vegyük fel nevezetesen, hogy N. helységre és pusztákra kirovatott összesen 10 ezer forint váltásági összeg ; melyből a redemptorok által tényleg befizetett 8 ezer frt és így fedezetlen 2000 frt maradt, melyet a redemptorok közös jövedelmeikből később törlesztettek le.

(Megjegyeztetni kérem: hogy ezt csak például veszem fel, mert ily aránylag nagy hiányok nem fordultak elő.)

Tegyük fel már most, hogy a tényleg befizetett

8 ezer frtból X. redemptor maga egy ezret fizetett, tehát a redemptorok által befizetett összegnek nyolczadrészt.

Tegyük fel, hogy N. helységben a birtok könyvbe a redemptorok által tényleg befizetett váltásági összegek vezettettek be, auctio pedig nem: úgy X. redemptornak ezer frt váltásági összeg lett beírva, osztó vagy aránykulcsul pedig az összes redemptorok által befizetett 8 ezer frt vétetett. Ugyanazért X. redemptor az egész határnyolczadrésze tulajdonosának tekintendő.

Ugy, de ha N. helységben az eredetileg fedezetlen maradt 2000 frt kölcsön pénzből, majd közös jövedelemből letörlesztetvén, ez a summa a redemptorok között tényleg befizetett redemptiójuk arányában a birtokkönyvben mint auctio szétíratott: úgy X. redemptor részére 1000 frt tényleg befizetett redemptiójához képest még 250 frt járul, mely auctioval redemptiója 1250 frtra növekedik.

Minthogy azonban ekkor már nem a redemptorok által tényleg befizetett nyolczezer, — hanem a helységre és pusztáira kivetett 10 ezer frt lesz az osztó vagy arány kulcs; X. redemptornak pedig az auctióval 1250 frtra növekedett redemptiója a tíz ezernek szintén nyolczadrészt teszi: napfénynél világosabban látható, hogy X. redemptor ezen eljárás szerint is, éppen úgy mint az előbbi módon, a határnyolczadrészeinek tulajdonosa lett.

Hogy pedig állításaim nyomatékául tényekre is

hivatkozom: felemlitem Karczag, Kisujszállás és Madaras városokat.

Ugyanis a redemptorok által földváltásul tényleg befizetett összegek a községre és pusztáira kivetett redemptionalis summát, a jelzett három város egyikében sem fedezvén, a hiányzó rész fedezésére felvett kölcsön a redemptorok által különböző módon később törlesztett.

E később törlesztett összeg Madarason auctio — nevedék — képen birtokkönyvbe iratott a redemptus lakosok javára.

Karczagon a közös területekből földet adtak el később vállalkozó redemptoroknak a hiányzó összeg erejéig, (sőt még ezen felül is adtak el két ízben földet a közös területből, a melyért bevett pénzen a hegyesbori Podhraczky féle részt szerezték meg és ezt csatolták a közös területhez.)

Kisujszálláson pedig auctio nem vétetvén be a birtokkönyvbe: ottan mindvégig a földváltásul tényleg befizetett redemptio maradt az aránykulcs. . . .

Épen úgy lehet sőt épen úgy kell tehát tekinteni a jászkun ős redemptorok állapotát, mint a korunkban föld vételre vállalkozó fentebb jelzett társulatokét.

A helység redemptorai — kik t. i. a redemptio idejében földeket szereztek vagy redimáltak, — vállalkozván a helységre és pusztáira kirovott redemptio befizetésére és ennél fogva a határ összes területe megszerzésére: ezen tényők által egyetemleges kötelezettsé-

get vállaltak a helység és pusztái határ területeire ro-
vott redemptio befizetése iránt. *)

Ha tehát a helységre és pusztáira rovott váltsági
összeget önerejükből egészen befizetni tehetségök nem
volt, rajtok kívül pedig több vállalkozó arra már nem
akadt: jogosítva voltak a helység és pusztái redemp-
tójából hiányzó részt egyetemleges kötelezettség mel-
lett kölcsönvett pénzből megfizetni; lefizetvén pedig
szerint a helység — pusztáira rovott összes redemptiot,
minthogy e tény által a helység és pusztái összes ha-
tár complexumának tulajdonosai lettek; jogosítva voltak
e kölcsönt, akár a közös területek jövedelmeztetése, —

*) A kir. kiváltság levél bevezetésében közvetlen
az 1-ső cikkely előtt elősoroltatván az előttünk már
ismeretes sine qua non feltételek, ez mondatik, hogy:
„miután (a Jászkun kerületek) ezek teljesítését meg-
ajánlották, sőt fent nevezett meghatalmazottaik által f.
évi april 20-án írásban egyetemlegesen kötelezték ma-
gokat arra, hogy a kerületek közönsége még azon hely-
ségekért is, melyek az előadott feltételekhez járulni nem
akarnának jót állani tartozzék“ . . . sat. (imo scripto
etiam medio supranominatorum plenipotentiariorum sub
die vigesima mensis aprilis et anni currentis semet ita,
— ut corpus eorundem districtuum etiam pro illis locis,
qui ad praedictas condiciones accedere nollent, stare
debeat, — firmiter et in solidum obligaverint et
obstrinxerint.“ etc.

A Jászkun kerületeknek tehát jót állaniok kellett
a kebelbeli összes helységek és puszták egyeteméért,
ebből kifolyólag pedig a helység és pusztái megváltására
ajánkozott lakosoknak a helységre és pusztáira rovott
összes redemptioért.

akár azok egy részének szőlő földek vagy ház helyek képen elárúsítása útján beszerzett pénzből is törleszteni.

A redemptor — a birtokos — közönség megváltotta a helység és pusztái határ complexumát az ezekre rovott váltásági összeg lefizetésével a Jászkun kerületektől, mint a megváltást közvetítő hatóságtól; a birtokos közönség pedig az ekképen megszerzett összes határ terület egy parányi részecskéjét — mely akkori időben azonban kapósabb volt mint a földbirtok — szőlő földnek és ház helyeknek elárúsította részint, — sőt nagy részben — egyes vállalkozó tagjainak, de részint oly lakosoknak is kik a megváltás tényében részt nem vettek. *)

Mert a redemptor, a birtokos közönség lett a redemptio lefizetése által a helység és pusztái összes határterületének megszerzője, tulajdonosa: jogosulva lett azzal úgy rendelkezni mint a körülményekhez képest jónak látta és amint az adott viszonyok között lehetett.

*) Erről hővebben fogok szólani a következő 5-ik czikkben.

V.

A belső telkekről vagy portákról és a szőlős kertekről.

Említettem az előbbi cikkben, hogy a jászkun községek redemptorai — kik t. i. a földváltságba fizetett összegekkel az egész határ területeket megváltották, és így a helység és pusztái összes területének tulajdonosai lőnek, a redemptio idejében, és később is számtalanszor — a közös területekből önmagoknak és oly lakosoknak is, kik a földváltsághoz nem járultak, portákat vagy belsőtelkeket és szőlő földeket árusítottak el és osztottak ki pénzért.

Említettem, hogy ezt tenni jogosítva voltak, mert a redemptio lefizetése által a helység és pusztái egész határ területének megszerzői, tulajdonosai lettek; minél fogva azzal a körülményekhez és adott viszonyokhoz képest rendelkezhettek.

De nemcsak jogosítva voltak erre az ő redempto-

rok, hanem mint alább meg világítani fogom, ész- és jogszerűleg sajátos körülményeik között mást nem tehettek, máskép intézkedniök valóban lehetetlen volt.*)

Mert igaz ugyan, hogy a redemptorok az előbbi czikkekben jelzett módozatok szerint a földváltásg lefizetésével megváltották, tulajdonul megszerezték az illető helység és pusztainak egész területét; és így az utódok előtt nem csak felesleges, de megfoghatatlan eljárásnak tűnik az fel, hogy azok, kik az egész határ területnek már tulajdonosai lettek: ha már az irredemptusoknak adtak is el pénzért közös birtokaikból belső teleknek vagy szőlőnek kiosztott kisebb területeket, de nincs indokolva az, hogy önmagoknak miért adtak volna pénzért, a midőn az már különben is tulajdonuk volt.

Meg mondom az okát, mert nagyon indokolva van az ősök ez intézkedése.

Tessék ugyanis meggondolni azt, hogy ha a redemptusok közös birtokaikból önmagoknak fizetés nélkül adtak volna belső telkeket és szőlő földeket; tekintve, hogy az a közös birtok, u. m. a határ terület egész complexuma, a redemptorokat szántó földjeik után befizetett redemptionalis summáik arányában illette meg; minélfogva a belsőtelkeket és szőlő földeket is csak ezen redemptionalis aránykulcs mellett oszthatták volna ki önmagoknak fizetés nélkül, ennek az a különös ered-

*) Nemcsak belső telkeket, és szőlő földeket, hanem még szérüs kerteket is osztottak ki pénzért az ős redemptorok; e szérüs kertek azonban a nagykun közösségekben már belső telkekké assimilálódtak, de a Jászságban még mai nap is léteznek.

ménye lett volna, hogy miután belső teleknek legalább 200 négyszög öl terület igényeltetik, ha a legkissebb például 6 frt válságot fizetett redemptusnak 200 négyszög öl beltelket adtak volna, akkor a 600 frt redemptioju birtokosnak 20, mond husz ezer négyszög belső telek lett volna adandó. Az ily mérvű porta osztás pedig egyrésztől szükségtelen is volt, másrésztől pedig tetemesen csonkította volna a közös használatra hagyott területeket, a város vagy helység belterületének végre szükségtelenül oly terjedelmességet adott volna, hogy abban a közrendőri felügyelet csaknem lehetetlenne, — a közlekedés is pedig nagyon terhessé fogott volna válni.

Ha pedig tekintjük a redemptio korában kiosztott és egyeseknek eladott szőlő földek csekély területét; azonnal kitűnik, hogy azokat redemptionalis kulcs szerint felosztani egészen impracticabilis dolog lett volna, mivel az apróbb birtokosoknak oly csekélység lett volna jutaléka, hogy azt ugyan semmire sem használhatnák.

Maga az a körülmény is kényszerítette tehát a redemptorokat arra, hogy a belső telkeket, szérüs és szőlős kerteket ne redemptio arányában osszák fel, mert a kisebb birtokosoknak nagyobb területre volt szükségök a részökre aránylagosan esendő résznél, ellenben a nagyobb birtokosoknak sem belsőségben sem szőlős kertben nem volt oly nagy területre szükségök a milyen redemptionalis kulcs szerint illetményeikbe adandó volt.

Hogy tehát sem a nagyobb birtokosok ne károsittas-
anak, más résztől pedig a kisebb birtokosok igényei is

kielégíttessenek, és mindenki tehetségéhez képest célját érhesse; egyedül igazságos eljárásnak mutatkozott az, hogy a közös területekből felfogott belső telkeket, szérüs és szőlős kerteket magok magoknak pénzért eladják.

És ez nemcsak helyes és jogszertű, hanem a pénz szükség által is parancsolt eljárás volt.

Mert a redemptio idejében sok mindenféle költségekkel terheltettek úgy a Jász- és két Kunkerületek külön-külön, valamint a huszonöt jászkun község egyenként is.

Mely költségek a Jászkun kerületek megváltásával kapcsolatban nem állottak ugyan, de mégis a megváltás tényéből a kir. kiváltság levélben adományozott, és a kir. regulatiókban rendezett köz jogokból, a z ö n k o r m á n y z a t é s i g a z s á g s z o l g á l t a t á s j o g á b ó l, s z e z e k k e l k a p c s o l a t o s k ö t e l e z e t t s é g e k b ől merültek fel. Ugyanis:

Fentebb már láttuk, hogy a Jászkun kerületek 1745-ben a helységekre és pusztáikra az 500 ezer frt zálogos summán felül javítások — meliorationes — czime alatt az invalidusok házának 15 ezer frtot, más egyébbszükségekre pedig 58,000 frtot, tehát összesen 573,900 frtot repariáltak redemptio czime alatt.

Az 58,900 frt mindhárom kerület közös szükségleteit fedezte, és kétségtelen, hogy közös kerületi (Jász-Nagy- és Kiskun) építkezésekre és részben az ezer lovas katona felszerelésére fordítottatt.*)

*) Hogy ezen összegből fedeztetett a katona fel-

Azonban szinte tetemes összegre rugtak azon költségek is, melyek a Jász- Nagy- és Kiskun kerületeket nem egyetemlegesen, hanem külön-külön terhelték nevezetesen :

A kir. kiváltság levél a Jász- és két Kun kerületeknek külön-külön adományozta a pallos jogot (jus gladii) az az a fenyítő biráskodás jogát.

Ebből kifolyólag tehát a Jászkun kerületek részére kiadott kir regulatio 22-ik articulusában mindhárom kerület köteleztetett a pallos jog gyakorlására szükséges intézkedések megtételére.

Építeniök kellett törvényszéki helyiségeket, — külön kerületi székházakat — és börtönöket.

Csakhamar építeniök kellett orvosi majd mérnöki tiszti lakokat, mert a külön kerületek ezen conventi-natusai természetbeni lakással látattak el, mely lakások egészen az 1848-iki epochalis korszakig fentartattak.

De nemcsak mindhárom kerületnek külön-külön, hanem a községeknek is építkezniök kellett, mert a községek első foku biráskodással ruháztatván fel s e biráskodás a többször említett kir. regulációkban szabályoztatván: legalább a hivatalos iratok biztosítása céljából tűzmentes helyiségeket kellett emeltetniök.

Mintthogy végre a redemptio idejében a nomád életviszonyokból alig kibontakozott jászkunok egyszerű gunyhócskái az átutazó és szállásozó katonaság tisztjei

szerezés, kitűnik az az alább IX. cikkben közölt kar-
czi redemptio nyugtákból is, melyek szerint a katonaság alá adott lovak ára is a földváltásba számítatott.

részére alkalmas szálló helyül alig szolgálhattak, még építettek katonai tiszti lakokat is; melyek egészen 1848-ig e célra alkalmaztattak, s nagy részben napjainkig fenállanak, bár most más célokra használtatnak.

Ily sokféle szükségletekre kellett tehát a redemptio korszakában pénzt teremteni a jászkunoknak, ami nem könnyű feladat volt a pénztelen világban. Az ős redemptorok azonban elég bölcssek voltak a helyes, törvényes, és az adott viszonyok között egyedül célra vezető utat megtalálni.

A pénz szerzésnek ez a módja azóta is gyakorlatban van a jászkun községekben; mert noha portákat házhelyeket — a szükséglethez képest gyakrabban osztottak, illetve készpénzért eladtak a közös területekből, ámde ha nagyobb összeg pénzre volt szükségük, egész utca sorokat és egész szőlős kerteket fogtak fel a közösből s adtak el pénzért a magok között vállalkozó birtokos lakosoknak, s ha ezeknek nem kellett birtoktalanoknak is.

Megtörtént ez közelebb az 1840-es évek alatt Kunhegyes városban, amidőn a reformátusok kettős torony diszes temploma építési költségeinek tetemes részét a földbirtokosok mint kegyurak ez uton teremtették elő; jelesen egész új utca sort és egész szőlős kertet hasítottak ki a közös területből s az ezekben kiosztott belső telkeket és szőlő földeket jó pénzért önmagoknak eladták.

Noha pedig úgy a redemptio idejében történt porta és szőlő földosztásnál, valamint később is, minden ily miveleteknél a szerzés módja portaváltásnak, — szőlő

váltásnak neveztetik a kun atyafiaknál: ámde azért ez a váltás a redemptioval, a Jászkun kerületeknek zálogból kiváltásával kapcsolatban nem volt.

Mert a helység és pusztái határ complexumát az ezekre rovtás a redemptio idejében egyéni használatra felfogott földek után beszédett váltási összeggel a Jászkun kerületektől, mint a megváltást közvetítő hatóságtól a redemptor — földbirtokos — lakosok összesége, a birtokos közönség váltotta meg; a portákat és szálló földeket pedig a birtokos közönség, — a redemptorok — földbirtokosok összesége mint az egész határ tulajdonosa árusította el.

A redemptionnak, a megváltásnak, a jászkunok előtt nagyszertű tényénél fogva azonban a megváltás eszméje, — hogy úgy szóljak — annyira bele csontosodott a kun ember agyába, hogy mai napság is, ha például redemptus Szarka Bálint uram szántó földjeiből egy részt apró nyilasokra felosztva, egyes vállalkozóknak csak egy nyári használatra diunye vagy más vetemény alá bérbe kiad: azt modják a kun atyafiak, hogy nemzetes Szarka uramtól ennyi vagy annyi forinton diunye földet váltottak.

Csupán azon indokból tehát, mert porta és szálló váltásnak nevezték el a jászkunok a belsőtelek és szálló föld megszerzését: nagy könnyelműség a tények pontos megfigyelése nélkül azt állítani, hogy tehát az

ezekért fizetett szerzési ár redemptio volna és hogy porták s szőlő földek váltásával is szerezhetők lettek volna redemptusi jogok; mert mint látjuk porták vagy belső telkek és szőlő földek semmi kapcsolatban nem állottak a kerületek megváltásával.

A jászkun VI-ik statutum 4. §-a is csak azokat nevezi redemptusoknak és csak ezekre tartozóknak alapítja meg a privilegialis jogokat kik a redemptio idejében földeket redimáltak; belső telek vagy szőlő redimálásról egy szóval sem emlékezik.

És épen ezért nem is vezették be minden községben az első birtokkönyvbe sem a portákért fizetett összeget, hanem egészen külön jegyzéket készítettek arról; de a hol bevezették, ott is csakhamar felhagytak vele és egyedül a földváltásba fizetett összegeket tartották nyilván s hozták le firól fira vagy szerzőről szerzőre, egészen napjainkig.

De nem is adatott ám belső telek vagy szőlő föld után ezek tulajdonosainak a közös használatra fentartott területekből semmi haszonvétel, sem kaszáló, sem nádnyílas; ház és szőlő tulajdonos, — ha a közlegelőn jószágot tartott és földbirtoka nem volt terragiumot — földbért — fizetett legelő barmától.

De még a privilegialis mentességek és előjogok sem illették meg a ház és szőlő birtokosokat, hacsak földbirtokosok is nem voltak egyszersmind. Sőt az oly szőlő birtokos, kinek földbirtoka nem volt: terragiumot — földbért — fizetett szőlője után, épen úgy, mint közlegelőn tartott jószágától. Házától is pedig füst

pénzt kellett fizetnie, mit a községek levéltáraiban őrzött évenkénti számadások kellőleg igazolnak.

A belsőségek csak is az esetben szerepelhettek volna a jászkuun birtok viszonyokban, mint tényezők: ha a redimálás — megváltás — telkek — sessiones — szerint eszközöltetett volna; például ha ki lett volna mondva, hogy $\frac{1}{4}$ telekért 50 frt, — $\frac{1}{2}$ telekért 100 ft, — egész telekért pedig 200 frt fizetendő, ez esetben aztán a belsőség -- intravillanum — is telkek — sessiones — szerint osztatván fel képezhetette volna az aránykulcsot minden közösségekre nézve, mert a belső telek elválaszthatlan lett volna a külső földbirtoktól. Ámde ez nem történt meg.

Nem is történni lehetett pedig ez meg, mert az ily elárás mellett a jászkuunok kerülete megváltva nem lett volna soha, feltételezhető sem lévén az, hogy ily meghatározott nagyobb arányokban a megváltásra elegendő ajánlkozók találkozzanak; hanem találkoztak vállalkozók egyedül úgy, hogy elkezdve csekély összegben, például 6 frton ezen felül 7—8—9—10 sat. frtig a számításnak minden fokán tétettek ajánlatok a megváltásra, és mint a fentebbiekből átérthető, kétségtelenül éppen azért nem eszközöltetett a megváltás telkenként, és éppen e körülmény szakasztott meg, minden összefüggést belsőség és külsőség között.

VI.

Az előbbi három cikkre vonatkozó nézetei a „Jászkun redemptio története“ írójának.

Mindenek előtt meg kell jegyeznem, hogy e művem közrebocsátásával főczélom lévén a jászkun birtokviszonyok fejlődése és jogi alapjának ismertetése, nem követhetem minden legkisebb részletében a „Jászkun redemptio története“ című mű ferde okoskodásait, sőt ha tudnám, hogy mindazok, kik művemet komolyabb figyelemre méltatják, a „Jászkun redemptio történetét“ is elololvasták, úgy feleslegesnek látnám még azt is, hogy ez ugynevezett történelmi mű czáfolatával bármi kis részben foglalkozzam, mert a kik művemet és a „Jászkun redemptio történetét“ figyelemmel megolvassák, kétségtelesen átlatni fogják, hogy nem csak nem tuloztam művem Előzmények című szakaszában, a „Jászkun redemptio története“ jellemzésére vonatkozó néhány soraimban, de sőt nagyon szeliden fejeztem ott ki magamat, mert

a „Jász kun redemptio története“ című mű, nem egyéb, mint ügyvédi szédeltetés, — melyben az ügyvédi jó hír s név kockáztatik, még pedig oly teljesülhetlen reményért, melynek csakis tájékozhatlanság, ismerethiány és elfogultság adhatnak némi táplálékot.

Ámde tekintve mikép megtörténhet, — hogy a „Jász kun redemptio története“ című művet olvasóim közül többen nem ismerik, kell azt a jász kun birtokviszonyokra vonatkozó főbb vonalaiban vázolni, már csak azért is, hogy ha érdeket költhetnek olvasóimban ezen jász kun kérdés iránt, szerezzenek alkalmat a Kelemen Kajetán műve megolvasásához is és a két mű tanulmányozása után hozzanak elfogulatlan ítéletet.

Nem követem tehát és annyival inkább nem követhetem minden legkisebb részleteiben Kelemen Kajetán művének rabulistikus és sophisticus állításait és okoskodásait, mert — mint mondtam — én a jász kun birtokviszonyok fejlődését és jogi alapját ismertetem, — az ő műve pedig éppen nem az a minek címézi, jelesen nem a jász kun redemptio története, hanem a karczagi és kisujszállási folyamatban lévő arányosítási perekben általa szerkesztett periratoknak javított kiadása, ámde még e javítása mellett is oly rendszer nélküli zagyalék, — melynek elolvasásához — magyar szólam szerint — csakugyan jó gyomor kell.

Ősakis annyiban veszem tehát itten bonczkés alá az ő nézeteit, - mennyiben általános jászkun viszonyokra vonatkoznak, mert ami a karczagi és kisujszállási pereket illeti, ezeket alább lehető röviden különben is ismertetvén, ott látom helyét annak, hogy azon különlegességekről szóljak, melyekben a karczagi és kisujszállási viszonyok a jászkun általános birtokviszonyoktól legalább Kelemen Kajetán szerint némi eltérést mutatnak, mely különlegességek létezését tehát a karczagi és kisujszállási birtokviszonyokban Kelemen Kajetán lehet, hogy elhitte, lehet, hogy csak álmodja, lehet azonban hogy. . .

No de harmadik lehetőséget nem mondok, pedig az elhívés és álmodás mellett e t i a m t e r t i u m d a r e t u r, nem fürkészem azonban az indokokat, melyek Kelemen Kajetánt műve megírására ösztönözték! . .

Tekintve pedig, hogy Kelemen Kajetán történelmi művében a jászkun községek határterületeinek alakulásáról mit sem mond s valószínűleg arról mit sem tud, tekintve, hogy a városi telekkönyveket, melyekben az egy és ugyanazon birtokarány, úgy az egyéni magán használat alatt álló tőke, vagy tanya földekre, mint ezeknek közlegelőiben s más közös területekben lévő járulékaira vonatkozólag az ő redemptortól firól, fra és szerzőről, szerzőre napjainkig lehozva van, — teljességgel nem ismeri, csupán két lényeges kérdés az melyet művem előbbi három cikkeire vonatkozólag a „Jászkun redemptio története című műből bonczkés alá vehetek, még pedig az egyik a közös javak használata-

tára, a másik pedig Kelemen Kajetán azon képtelen állítására vonatkozik, mintha a redemptio idejében a jászkun helységek lakosaira kivetett mindennemű közterhek, jelesen a kerületi hatóság és községek szervezkedésére, tisztviselők fizetésére, s általában az önkormányzati költségekre szükséglett kiadások is, mind úgy szedettek volna be a helységek lakosaitól, mint redemptio és mert szerinte a redemptiot mind addig szedték, míg nem ezen szükségletek teljesen fedezve lőnek, tehát mindezen költségek is a helység és pusztáinak megváltásába számítandók volnának, stb.

Igenis, ily képtelenséget állít Kelemen Kajetán műve 50-dik lapján.

Ily gyermekes gyarlóságok megvitatására felesleges szót is vesztegetni.

Higgadt és megfontoló ész átlátni fogja, hogy kerületi hatóság és községek szervezkedésére, tisztviselők fizetésére, szóval az önkormányzati intézményekre szükségelt költségek redemptioba nem számíthatók.

Már csak azért sem számíthatók abba, mert az ily kiadások fedezésével kötelesek voltak a Jászkun kerületek minden lakosai, tehát nemcsak a redemptusok, hanem az irredemptusok is.

És mert a redemptio összege meghatározva volt nemcsak a kir. kiváltság levélben, hanem a kerületek által tett (függelék 1. sz. a.) felbecslésében is a jászkun helységeknek és pusztáknak.

A kiváltság levél a redemptionalis summát 515 ezer forintban állapítja meg.

Ebből zálogos summa 500 ezer forint, javítások — meliorationes — czime alatt pedig 15 ezer forint említetik.

Ezekhez járult még az 1000 lovas katona felszerelése.

Tekintve pedig a felszerelési tárgyaknak akkori pénzvviszonyok között csekély értékét: azon 58,900 frtból, mely az 515 ezer frton felül a kerületek által kivettett, a felszerelési költség nem csak kitelt, hanem maradt is abból a három kerület közös épületeire, szükséglett összeg ; ki tetszik ez a függelék 1. sz. a. látható kivetés utolsó soraiból.

Ez a kivetés pedig még változást is szenvedett, mert mint a függelékben az 1. sz. alatti közlemény után, olvasható jegyzetből kitűnik, több jász és kiskun községek között nemcsak a határok beosztása, rendeztetett másképen, hanem némely pusztá becsértéke alább szállittatott és az első becslésből kimaradt Szent-András pusztá 5000 frt értékben Árokszálláshoz, a csolyosi pusztá pedig 6000 frt értékben Félegyházához csatoltatott és ez uton a helységekre és pusztáikra kirovott összeg 580 ezer frtra emelkedett.

Ez a summa volt tehát az, mit a jászkun helységek és pusztákért mint redemptiot beszedeni lehetett és kellett.

Ezt érti a jászkun VI-ik statutum 4. §-a is, a midőn constatatlja, hogy a redemptus lakosok az 500000 frt letételével, az ezer lovas katona kiállításával és a mellesleg való költségek kifizetésével magokat megváltották.

Miután pedig a zálogos summa csak 500 ezer frtot tett: látni való, hogy a mellesleg való költség a 80 ezer frt volt.

Nem pedig az a költség, mely a kerületi hatóság és községek szervezkedésére, tisztviselők fizetésére, szóval az önkormányzati szükségletek fedezetére még azon felül megkivántatott.

Ilyet józan eszű embernek feltenni is képtelenség.

Mint a fűggelékben 1. sz. alatti közlemény után látható jegyzetből kitűnik, a Jász- és két Kun kerület redemptionalis summája 580 ezer frtban az 1769-ik évben állapítottatott meg véglegesen és azóta a községekre minden közös terhek ezen 580 ezer frt arányában vetettek szét.

Ez az összeg volt tehát a redemptio és ezen kívül semmi más, ez a summa pedig a redemptio idejében egyéni használatra felfogott szántó földek után szedett és fizettetett be!!

Hogy pedig csakugyan ezen összeg után repartíaltattak századon keresztül minden közterhek: arról meggyőződést szerezhetni a közkerületi és különkerületi házipénztárak számadásaiból. (Cassa domestica generalis et particularis.).

Mindezekről azonban a „Jászkun redemptio története“ érdemes írójának legkevesebb notiója sincs, pedig mint maga mondja két évig tanulmányozta a jászkun viszonyokat.

Anni már Kelemen Kajetánnak a közösben maradt

területek használatára vonatkozó nézetét illeti, ő annak igazolására, mintha nemcsak a redemptus vagy föld-birtokos — hanem az irredemptus vagy földetlen lakosok is, használták volna, [még pedig mint tulajdonukat] a közös területeket, műve 37-ik és következő lapjain felmutat Kisujszállás város jegyzőkönyveiből néhány kivonatot, jelesen:

Egy kivonatot az 1772-ik évi j.-könyvből, melyszerint akkor az irredemptusoknak is adatott ken-derföld, még pedig a kiknek házaik vannak a redemptusokkal együtt, — a többieknek pedig a dülő végén adatott és azoknak kik szekerekkel szolgálatot tettek 4 öl, — kik szekeres szolgálatot nem tettek 3 öl, ötven öles dülőben; a zsellérek, szolgák és pásztorok feleségeinek pedig 25 öles dülőben 3 öl. A redemptusoknak végre a 4 ölon felül minden 5 frtra 1 sukk.

Másik kivonatot közöl 1788-ról, (műve 39-ik lapján) melyben mondatik, hogy „miután a Mirhógátát megtölthettük, elvégeztetett, hogy a helység kaszáltatásából megmaradott sásból nyilas osztassék még, pedig különbség nélkül adódjék minden lakosnak 10 öl, ezenkívül a redemptusnak minden 5 frtra 1 öl, az irredemptusnak pedig minden járó marhára egy öl, a gyalog szolgálatunak mind-össze 8 öl.“

Harmadik kivonatot 1776-ról, [38. lap] melyszerint elvégeztetett, hogy ha irredemptus a réten füvet, sásat vagy nádat fog vágni annak felét a helység elhordatja; a redemptustól

pedig a réten hirnélkül vagy szabadítás előtt való kaszálásnak harmadát, nádat azonban a redemptus minden dézma nélkül vághat“ (az irredemptus tehát csak felébe kaszálhattotta réten; ellenben a redemptus dézma nélkül; mert ettől csak az esetben vitetett eleget egy harmada, ha hirnélkül és szabadítás előtt kaszáltatott, nádat azonban hirnélkül is szabadon vághatott a redemptus.)

Negyedik kivonatot közöl 1817-ről [40. lap] melyszerint „a felsőség sürgető s parancsolatjára a közösből minden lakosnak 10 öl hosszúságban 3 öl föld rendeltetett adatni krumpli termesztésre.“

Ötödik kivonatot közöl 1849-ről, [41. lap] amidőn többek azon nyilatkozatára, hogy célszerű lenne ez időben, midőn a lakosságnak sok terheltetése van kender földet kiosztani, még pedig oly módon, hogy a földetlen házas zselléreknek is adassék kender föld elhatároltatott: 1. hogy a vasaskut laposa birtokaránylag osztassék, 2. hogy a szejkő kut lapon minden ház után, tehát a házas zselléreknek is adassék 3 öl 25 öles dűlőben, (75 négyszög öl) azontul pedig a földbirtok után eső illeték a birtokosoknak a ház után adott 3 ölön felül, adasson ki. 3. kiosztatni rendeltetett birtokaránylag az új erdő is.)*

*) Tehát a közös területekből egyéni használatra felfogott rész 1849-ben is a földbirtok után

Hatodik kivonatot közöl Karczag város 1854-dik évi jegyzőkönyvéből, [42-dik lap] következőben: „Mivel már a mult esztendőben a cs. adó nem a legelő használata után fizettetett a közbirtokosság által, miután azok, kiknek földjük nem volt és mégis jószágot tartottak, mivel a birtokos lakosság illetőségén legeltették jószágait, melyektől pedig adót nem fizettek, nagyon illő sőt méltányos, hogy az illető jószág-tartók valami fizetéssel járuljanak az adózás helyett a közbirtokosság szükségeinek fedezéséhez, kérdés tétetik ez alkalommal, hogy mennyiben határozassék az ilyenek részére, meg jószágaiknak a mult évben a közlegelőni legeltetésének bére? s hova fordíttassék az? határozatilag ez alkalommal kimondatik, — hogy azon földbirtok nélküli lakosok, kiknek jószágai

osztatott a birtokosoknak vagy redemptoroknak és pedig birtokaránylag. Még is Kelenen Kájetán műve 37-ik lapján azt mondja: hogy e — szerinte — jogtalan eljárás, — miszerint t. i. a közös területekből egyéni használatra felfogott területek földbirtok után osztassanak a tényleges földbirtokosoknak, — csak az 1848-ki szabadságharcz után az absolut korszakban vitetett keresztül, mert — szerinte sötét idők kellettek ahoz, a midőn a nép szabadság világító fátyla nem éghetett! sat.

Nohát 1849-ben február hóban, a midőn ez a végzés hozatott, a nagy kunok teljességgel nem voltak az absolut hatalom nyomása alatt; ime mégis a földbirtok után birtokaránylag osztották ki a kenderföldet; mert hogy a bázasi zselléreknek mért adták fejenként azt a 75 négyszög ölecskét, azt alább majd felvilágosítjuk.

volt a mult esztendőben s a birtokos lakosság közlegelőjén élt s országos adó alá nem vétetett fel, 2 tavalyit, vagy 10 juhot, vagy 5 sertést számítva egy öreg számba, fizessenek a közbirtokosság pénztárába a juhtól 10 krt, a nagy darab jószágtól pedig egy forintot, mely ekként begyűlendő összeg fordíttassék egy ártezi kut költségeire.

H e t e d i k k i v o n a t o t közöl a karczagi birtokosság jegyzőkönyvéből, 1868-ról, [43. lap] ez azonban nem birtokossági gyűlés határozata, — hanem mint a „Jászkun redemptio története“ 43-dik lapon, 7-dik és 8-dik sorokban olvasható, csak egyszerű értekezlet jegyzőkönyvének tünteti elő, mely értekezlet bizonyos bizottsági munkálatot vitatott meg. Ezen értekezleti jegyzőkönyv tehát sem birtokossági határozati jelleggel, sem érvényességgel nem bírhatott és nem is birt.

Tudomásom van azonban arról, hogy az 1868-dik évben, február 11-kén Karczagon birtokossági gyűlés tartatván, e gyűlés által kimondatott, hogy a közöslgelőn az ősi tőkeföld után kétannyi jószágot lehessen tartani, mint ugyanannyi szerzeményi tőkeföld után. A birtokosság ezen törvénytelen határozata azonban a Jászkun kerületek közgyűlése által Bányai Lajos közbirtokos felfolyamodása folytán megsemmisítetett. — Ezen megsemmisítő kerületi határozat ellen aztán a birtokossági gyűlés felfolyamodott a belügyminiszteriumhoz, a hova az e tárgyban kelt iratok felkivántatván, mielőtt felterjesztettek volna, a karczagi birtokosság törvénytelen határozatát visszavonta, a nagykun kapitánynak

e tárgyban hozzá intézett megkeresése folytán. Felderíti e körülményeket a nagykun kapitány most jelzett megkereső levele, melyet a függelékben 12-dik szám alatt közlök.

Felmutatott még szerző a „Jászkun redemptio történelmében,” annak 38-dik és 39-dik lapjain két kivonatot a kisujszállási jegyzőkönyvből 1776. és 1785-dik évekről, mely kivonatok azonban bizonyos *d a r a k s a i* *h a s z o n b é r e s p u s z t á r a v o n a t k o z n a k* s alig lehet érteni, hogy miért és mi okon vette ezeket föl szerző a redemptio történetébe. Mert természetes dolog, hogy haszonbéres pusztán tartott barmai után bizony a redemptus is tartozik a bért fizetni, jellemző azonban az idézett határozatokban az, hogy a redemptusok redemptionalis birtokaik arányáig tartott marháik után, még az árendás pusztán is felényi bért fizettek, mint az irredemptusok.*)

Az elősorolt idézetekből aztán azt következteti Kelemen Kajetán műve 60-dik lapján, mintha azokból világosan kitűnnék, hogy a repemptor ősök utódai (szerrint csak ezek a redemptusok) tekintet nélkül arra, hogy volt-e egyéni tulajdonul szántó földjök, birtokában és használatában voltak a közlegelőnek, sőt az irredemptusok is többé kevésbé, részesültek annak hasznvételeiben.

*) Igenis, mert az árviz apadásával a földbirtokosok birtokaik arányában az árendás pusztáról a közlegelőre haza hozatták marháikat és ime itt is volt már proportio.

És mert az 1772-dik évi kisújszállási határozat szerint a közlegelőből osztott kenderföldben részesültek a redemptusok és irredemptusok egyiránt és pedig ház sor szerint, ebből azt következteti, mintha a ház — belsőség — aránykulcsnak lett volna elfogadva, annyiban, hogy azzal vele járt a közlegelőnek bizonyos használata és ezt véli megerősíttetni az 1849-diki határozattal is, melyszerint akkor szintén adatott a házas zselléreknek fejenként 75 négyszög öl kenderföld.

Kelemen Kajetán művét „J á s z k u n r e d e m p t i o t ö r t é n e t é n e k” nevezte.

Nagyon sajtáságos tehát, hogy a „J á s z k u n r e d e m p t i o t ö r t é n e t é t” csakis öt—hat kisújszállási, részint karczagi jegyzőkönyvi kivonatra célozza alapítani és hajdani községi jegyzők által kiállított egy—pár bizonylatra.

Ellenben Jászberényben a kerületi levéltárban a birtokviszonyokra vonatkozó nádori és kerületi határozatokat nem tette tanulmánya tárgyává.

De ha már ezt elmulasztá is, legalább Karczagon és Kisújszálláson tekintett volna be a currentale protocollumokba, tekintett volna be a kerületi hatóság által megvizsgált számadásokba, ezuton sok felsőbb rendszabályokkal és évenként előforduló rendszeres intézkedésekkel ismerkedhetett volna meg és nyomára akadt volna mindazoknak, melyeket művem előbbi szakaszajban elmondtam.

Pedig utalva is volt ő arra, hogy mindezeket figyelembe vegye,

Mert a kisujszállási és karczagi arányosítási perek nem ugyan a birtokossággal, hanem csak a városok polgármestereivel már műve megjelenése előtt egy évvel letárgyaltattak és a tárgyalás folyamán e művem fentebbi szakaszaiban megírt körülmények, ha más renddel és rövidebben is, de előadattak, és nemcsak e művemben felemlített okmányok hiteles másolatban felmutattattak, hanem régibb számadásokból is mutatott fel egész eredeti okirat, illetve laistrom, melyszerint az irredemptusok nemcsak a legelő használatáért, hanem még szőlőföldről is terragiumot — földbért — fizettek.

Láthatta és látta is tehát az ösvényt, melyen haladnia kelle vala tanulmányaiban, ha komolyan megírni szándékozott a Jászkun redemptio iörténetét.

Ámde ő nem ezt akarta és épen azért nem is kereste a Jászkun redemptio történetére vonatkozó adatokat és tényeket, neki csak a kisujszállási és karczagi jegyzőkönyvekből bizonyos sajátságos és kivételes viszonyok között felmerült események kellettek, melyek malmára látszottak hajtani a vizet s melyek szédelgő vállalatában azon hiu reménynyel kecsegtettek, hogy azokkal ugy az eljáró kir. bíróságokat, mint a nagy közönséget félrevezetni sikerül! e számításban azonban csalódott.

Hogy tehát Kelemen Kajetán imént elősorolt idézeteit valódi értékekre leszállítsam, jeleznem kell a körülményeket, melyek alatt az idézetekben foglalt tények felmerültek.

A kisujszállási jegyzőkönyvekből 1772., – 1788. és

1776-ról, műve 37., 38. és 39. lapjain olvasható idézetekben foglalt s fentebb közlött tények, azon időszakra esnek, a midőn a Mirhó folyáson a Tiszából kiözlő áradat Kisujszállás közlegelőjét nagy részben elöntötte.

Kitűnik ez Kelemen Kajetánnak műve 39-dik lapján, az 1788-diki jegyzőkönyvből vett idézetéből, melyben mondatik, hogy miután a Mirhó gátat szerencsésen megtöltöttük, — a helység kaszálóiból megmaradt sásból nyilas osztódjék, még pedig különbség nélkül a dódjék minden lakosnak 10 öl, ezenkívül a redemptusnak minden 5 forintra egy öl.*)

Ezen csekély kenderföldek és sás nyilasok tehát csupán azért és szivességből adattak az irredemptusoknak, mert a Mirhó folyás eltöltésében segédkeztek, bár munkájok kétségtelen országos közmunkába számíttatott mert a Mirhó folyása országos kormányshoz tartozott, és a határozatából töltetett el.

*) De kitűnik az általam e mű III-ik cikkében közlött 1793-ik évi kisujszállási jegyzőkönyvnek 28-ik szám alóli kivonatából is, a hol is a tanács a beneficialis cassa 1787. évi számadására tett számvevőszék is épen a terragiumra vonatkozó észrevételre azt mondja, hogy ott is szokás volt az 1771-dik évig az irredemptusoktól terragiumot szedni, — mint az archivumban levő laistromok bizonyítják, de akkor felhagytak vele, mert a viz, (tiszai áradat) miatt pusztát kellett árendálni. stb.

A Kelemen K. által idézett eseteken kívül is megtörtént néha az a kenderföld osztás árvizes időszakban; megtörtént 1834-ben és pedig ekkor is épen ily tekintetből.

Kelemen K. az 1834-iki kenderföld osztási laistromot a kisujszállási arányosítási perben fel is használta védenczei érdekében, a „Jászkun redemptio történetében“ azonban jónak látta azt elhallgatni, mert az arányosítási per során már e tekintetben reá olvasott a polgármester, a következő jegyzőkönyvi kivonatban:

K i v o n a t K i s u j s z á l l á s v á r o s t a n á c s i j e g y z ő k ö n y v é b ől, 1834. május 9-ről. 125. szám: „Minekutánna ezen közönség a rétiföldeket huzamos munka és szorgalmatosság által, az esztendőnkint előfordulni szokott vizáradásoktól megszabadította, ezen okból a szerencsével élni akarván, közmegegyezéssel elhatároztatott, hogy a mondott réti plága kinek-kinek szabad tetszése szerint való haszonvételre következően osztasson ki:

1-ör. sat. 4-er ugyanezen gyűlés a kenderföldnek hol és mimódon lehető osztályát is tanácskozása tárgyává tette s ezen alkalmatossággal meg akarván jutalmazni az irredemptusok gáttöltésbe tett fáradozásukat, közmegegyezéssel minden irredemptus embernek 50 öles dűlőben 3 öl kenderföld adása rendeltett.“ sat.

Ezen csekély területű kenderföld és kimaradt sásnyilas tehát az irredemptusoknak csak nagyon ritka esetben többnyire árvizes időben adatott, a védgátak tölté-

sénél*tett szolgálataikért; bárha ezen gáttöltési segédkezés nemcsak a redemptusok, hanem magok az irredemptusok érdekében is történt. Mert mint az 1876-ik évben a M i r h ó kitörésével Kisujszállás város határára özönlő árviz szemünk láttára igazolta, az áradat által a város belterülete, tehát az irredemptusok házai épen úgy fenyegetve voltak, mint a közbirtokosok közös területei.

Hogy pedig 1849-ben is adatott kenderföld a házzal bíró irredemptusoknak, ennek oka az, mert a rendkívüli katona beszállásolás által a háztulajdonosok tulajágos terheltetésnek voltak kitétetve, azért mondatik a jegyzőkönyvi kivonatban, hogy „m i u t á n a z i d ő b e n a l a k o s s á g n a k n a g y o n s o k t e r h e l t e t é s e v a n , c z é l s z e r ű l e n n e k e n d e r f ö l d e t k i o s z t a n i ,“

Az 1849-iki kenderföld osztásnak azonban nagyobb fontosságu indoka abban rejlett, mert akkor két városi hivatalnok már a megelőző választásokidején ígéreteket tett a házzal bíró, de földetlen választóknak, hogy házaik után részökre földet adatnak.*) Tudva ezt az értelmesebb birtokosok, ama mozgalmas korszakban

*) Ama két városi hivatalnok akkor hinté el a magot, melyből az 1850-es évek alatt a ház után való földek iránti per keletkezett, de megbukott; és most ugyanazon — s később is megtörtént kortes fogások eredménye a kisujszállási és karczagi arányper, és így közvetve Kelemen K. „Jászkun redemptio története“ is, — Köztudomásu tény ez Kisujszállás értelmisége előtt.

ily csekély kérdés felett nem akartak a birtoktalan tömeggel meghasonlásba jóni, mert hiszen a 14 ezer kataszteri hold közlegelő területen a kenderföldnek kiosztott néhány hold föld számításba sem jöhet, jól tudván azt is, hogy ha minden évben adnának is jószívűségből ily csekély területű kenderföldet a földetlen lakosoknak: ez a precarius adomány sem az ő joghátrányukra, sem a földetlen lakosok előnyére beszámítható nem lenne.

Mert meg vagy on irva, hogy közlegelők és más közös területek közbirtokosainak csak azok tekintendők. kiknek tényleges, vagy jelenleg gyakorolt, békés, közönsekés és nyilvános, n e m p e d i g l a p p a n g ó v a g y **kegyelembeli** birtoklásuk vagy on. (Qui attuale seu de presenti exercitum; pacificum, publicum et manifestum, n o n c l a n c u l a r i u m v e l **precarium** h a b e n t p o s s e s s o r i u m .) A kegybeli használat — usus precarius — tehát nem adhat jogczímet tulajdonszerzésre, még ha félbe nem szaggatott hanem folytonos volna is az !

Mit sem nyomhat a lathan azon néhány négyszögöl föld muló használata sem, mely 1817-ben fels ő b b s é g p a r a n c s o l a t j á r a krumpli termesztésre minden lakosnak adatott a közösből ; mert hiszen ez a krumpli termesztésnek a Jászkunságban meghonosítása czéljából történt ; és pedig ez a 30 négyszögöl földcske is csak a földbirtokosok kegyelméből adatott a földetlen lakosoknak.

Ép ily kegybeli adománynak tekintendő pedig az is miszerint a redemptusok — földbirtokosok — ré-

szére felfogott nádasok kivételével az irredemptusoknak megengedettett a nád és réti gaz vágása.

Aki a tiszaszabályozást megelőző korszakból a tiszavidéki rétek használati módját ismeri, tudni fogja: hogy azt a temérdek nádat és gázt ami a kisújszállási circa 10 ezer és a karczagi circa 25 ezer holdat tevő nagy réten évenként termett, sem Kisújszállás sem Karczag város összes lakossága sem volt képes letarolni, pedig a jövő év csak úgy adhatott használható jó termést, ha előbb az avas nád és gaz a rétről eltakarítatott.

Amit tehát fel nem használhattak s eltakarítani nem bírtak, felgyújtották és elégették. Hetekig eltartott a rét-égés, vér vörösre festve az éj sötét leplébe burkolt ég boltozatát, mint megannyi nagy tábori tüzek, vagy hadi pusztítások alatt felgyújtott falvak égése.

Mért ne engedték volna meg tehát az irredemptusoknak a felesleges nád vagy réti gaz használatát, amidőn különben is elégették volna azt! és amidőn a rét megtisztítása céljából szomszéd községbelieknek is megengedték azt!

A karczagi ugynevezett *disznó rétről* év tizedeken, sőt valószínűleg századon keresztül a madarasiak hordták mint tüzelő anyagot az avas nádat és réti gázt; ki mierné azért állítani, hogy ez a tény birtok czímet adna a madarasiaknak a karczagi disznó réthez!

Mit mondjak Kelemen Kajetánnak a karczagi jegyző könyvekből vett idézeteiről? . .

Hiszen a karczagi 1854-ik évi j.-könyvből vett hi-

ányos idézete is világosan tanusítja, hogy a földbirtokok nélküli lakosoktól minden nagy jószág után 1 frt bér szedtetett, holott az előtt alig fizettek 24 pengő kron felül 1 darab jószágért terragiumot.

Ki van magyarázva e végzésben az is, hogy miért szedetik a korábbi években kivetett terragiumhoz viszonyítva soknak feltűnő egy forint.

Az mondatik nevezetesen, hogy mivel már a mult esztendőben a cs. adó nem a legelő használatát után, azaz nem a legelőn tartott jószágra vettették ki és fizetették, sat.

Ez pedig egyenesen művem III-ik czikkében tett azon előadásomra vonatkozik, miszerint a földadó rendszer behozatala előtt a Jászkun kerületekben az országos adók a szántó vagy tőke földekről elvonatván, nagyrészen a legelő barmokra voltak kivetve, és a legeltetésben ez az eljárás hozott be némi arányt. Mely adón felül pedig az irredemptus — földetlen — lakosok még terragiumot is fizettek.

Ez a határozat sem nyújthat tehát a kivívni czélzott tulajdonjog tekintetében a földdel nem bíró lakosoknak semmi jogelőnyt.

De nem nyújthat azt a „Jászkun redemptio története“ 43. lapján közlött 1868-ki jegyzőkönyvi kivonat sem.

Mert ez nem is birtokossági közgyűlés, hanem csak egy értekezlet jegyzőkönyvének másolata, mint a jelzett 43. lap 8. sorában olvasható. Ily értekezlet megállapodása pedig legkisebb jogerővel sem bír.

Fentebb mondtam, hogy csak kivételesen és sziveségből adatott Kisujszálláson az irredemptusoknak néha az a csekély kenderföld.

A kivételességet igazoltam a Kisujszállás város 1834-ik évi tanácsi jegyzőkönyve kivonatával, de igazolja azt Kelemen Kajetánnak 1849-ik évről vett idézete is, mert mindkét határozatból kitűnik, hogy az a kenderföld nem rendszeres és nem folytonos birtok volt. És hogy a régiebb időben is csak kegybeli és kivételes adomány volt ez, tanúsítja a „Jászkun redemptio története“ 39-ik lapján 1788-ról közlött jegyzőkönyvi kivonat is.

Ezen kivonatban foglalt végzésben kimondatik ugyanis, hogy: „s á s n y i l a s o s z t ó d j é k é s p e d i g **k ü l ö n b s é g n é l k ü l** a d ó d j é k m i n d e n l a k o s n a k 10 ö l“ sat.

Ha rendszeres illetménye lett volna ez az irredemptusoknak, szükségtelen volt azt mondani, hogy: „**k ü l ö n b s é g n é l k ü l** m i n d e n l a k o s n a k“ elég lett volna annyit mondani, hogy: „**r e n d e s s z o k á s s z e r i n t.**“

Csak is kivételes és precarius adomány volt hát ez az irredemptusok részére, és rendszeres osztályoknál, — habár ideiglenes osztályok voltak is ezek, — mindig csak a redemptusok — földbirtokosok — részesítettek a közös területből egyéni használatra felfogott földekből.

Erről könnyen meggyőződhetett volna Kelemen Kajetán a midőn a fentebb jelzett 1770-es és 1780-as évekről szőlő jegyzőkönyvi kivonatokat megszerezte ;

csak a mutató könyvben kellett volna kissé széttekintenie: kétségkívül reá akad a következő kivonatokra is:

1.) Ki irt rész Kisujszállítás község jegyzőkönyvéből 1795-ik év ápril. 24-ről: 184. sz. „Az árviztől a Mirhó gát megtöltésével megszabadult föld a rajta termett kórótól különben használható nem lévén: elvégeztetett hogy a kurva háton egy sor köles föld osztasson a redemptus lakosok között, úgy hogy minden 3 frt redemptio után egy öl szélességű és 140 öl hosszúsága adasson.”

No lám! ezen nagyobb és rendszeresebb osztálynál semmit sem kaptak az irredemptusok.

2) Ki irt rész Kisujszállítás község jegyzőkönyvéből 1795. oct. 9-ről 370. szám:

„A kurvaháti osztályok, mindazért mivel az osztályok úgy vannak helyeztetve, hogy a marhák valamelyikre bocsájtatvának, a másikon kellene keresztül hajtani és így egyiket a másik miatt tilalomban tartani nem lehet; mind pedig azért, hogy az osztálytól fogva sok közbe-közbe elmaradott földeket fogdostak fel, némelyek tökéletleneknek találván, elvégeztetett számos privatus gazdák jelenlétében, hogy a kurvahát egészen ujonnan felosztasson, mely osztályban a következők tartassanak meg: 1° — 2° 3° — 4° a 20 frton alól lévő redemptus gazdáknak obtingentiájok, annak eltávoztatására, hogy a föld igen keskeny és hosszú ne legyen rövidebb düllőben és külön külön szakaszban, mindazáltal tizedjeik végén adattason ki. Annak meghatározása hány frt redemptio után adasson egy öl széles-

ségű föld: akkorra halasztatik mikor a dűlőzésnek vége lesz.

No lám! ezen rendszeres és nagyobb osztálynál is csak a redemptusok részére forintos földjeik után ejtetett meg az osztás; irredemptusoknak itt sem adatott semmi.

Azt is következteti azonban az általa közlött határozatokból Kelemen K., mintha a redemptusoknak ugy is adatott volna az ily osztályoknál föld ha egyéni használatra kiosztott szántó földjeiket eladták, mert ugymond ezen határozatokban csak az mondatik, hogy ennyi vagy annyi forint redemptio után adassék egy öl; ő tehát oly formán vélekedik, mintha nem a forintos szántó földek után, hanem az ős redemptor által befizetett redemptionalis összeg után adatnék az a földosztalék, még az esetben is, ha az ős redemptor vagy utódja eladta tőke földjét.

Ezen vélekedése Kelemen Kajetánnak nem áll; ugyanis: minden kétséget kizárólag megmagyaráztam és igazoltam előbbi cikkeimben azt, hogy a Jászkun kerületekben a redemptio korától fogva az volt az alapszabály, hogy az eladott tőke földekkel a közös legelőbeli aránylagos résznek is mint járuléknak átszarmaznia kell a vevőre; másik alapszabály pedig az volt, hogy aki földbirtokából magát kiförödté: az redemptusi jogait elvesztette: ugyanazért amidőn az idézett végzéseben az mondatik, hogy a redemptusoknak 3 frt redemptióra adassék 1 öl: ott a redemptus nevezeten csak földbirtokos, a 3 frt redemption pedig csak 3 frtos tőke föld és semmi más nem értendő.

Művem III-ik czikkében eléggé megvilágítva van az is, hogy a forintos nevezet a tőke földdel volt össze-forrva; és ez máskép nem is lehetett, miután a közösségek a tőke földeknek csak járulékaival valának.

Eléggé megvilágítva van ugyan ott az is, hogy épen az előbbi pontokban említett indokoknál fogva, a városi birtok- vagy telekkönyvekbe — a függelék 10. sz. á. szerint — birtokváltozások alkalmával az eladott tőkeföldnek mindig csak váltásági forintokban kifejezett mennyisége vezetett be, és hogy ez a forintos nevezet épen úgy aránykulcsa volt a tőkeföldeknek, mint ezek közöslegelőbeli járulékaival.

Eléggé megvilágosítva van ugyan ott az is, hogy a midőn például Kisujszálláson azt mondják, hogy Péternek, vagy Pálnak 50 forintos földje, vagy 50 forintos redemptioja van, ezen kitétel alatt semmi más nem érthető, mint a tőkeföldnek annyi mennyisége, mely után járulékaival együtt eredetileg 50 forint váltáság volt befizetve.

Már csak ezek is megdöntik Kelemen Kajetán fentebb jelzett alaptalan felfogását, de hogy a midőn az általam legközelebb idézett 1795-iki tanácsí végzésben az mondatik, hogy ennyi, vagy annyi forintos redemptus gazda, ottan csakis tőkeföld birtokosa és a tőkeföldben fekvő redemptional summa értetett, tanúsítja a következő jegyzőkönyvi kivonat.

K i i r t r é s z K i s u j s z á l l á s k ö z s é g j - k ö n y v é b ől, 1795-dik évről, október 14-ről, 377. szám: „Váróczi András uram hallván, hogy a kurvahiati új osztály holnap kezdődni fog, annak eltávozására,

hogy redemptiója után a föld netalán hibásan adódjon ki, jelenti, hogy még kaszálás tájban megalkudott és megvett Csorbán $5\frac{2}{6}$ -öl szélességű földet özvegy Biró Mihályné, Sas Katától, mely föld redemptio szerint tészen 1 frt, 79 drost, de mivel akkor, mikor megvette, beiratni elfelejtette, azonban most Sas Katalin itthon nincsen, hogy véle bevallathatná rendes módon, azt kéri, hogy addig is mig bevallathatná, kurvaháti föld ő kegyelmének adasson ki.“ „Maga is Biró Mihályné az alatt mig a jelentő Váróczi András ur itt mulatott, felérkezvén, a dolgot úgy lenni elismeri, azt is hozzá tévén, hogy 12 frton vette meg tőle Váróczi ur azon 5 öl szélességű földet.“

Világosan kitűnik e közleményből, hogy földosztály alkalmával a mult században is osztó kulcs volt az actualis tőkeföldbirtok, illetve az annak megfelelő vált-sági összeg, tekintet nélkül arra, hogy az illető föld-birtokos maga váltotta, — redemptor apjáról öröklötte-e tényleges földbirtokát, vagy pedig később másoktól szerezte azt, és tekintet nélkül arra is, hogy az összesített határnak melyik részén feküdt a szántó, vagy tőkeföld, és melyik részén fogatott fel a kiosztandó terület.

Felesleges is volna ezt tovább vitatni, kitűnik az előző cikkben mondottakból, kitűnik a fuggelékben közlött nádori leiratokból, kerületi végzésekből és egyéb okiratból, hogy a közösségek a tőkeföld járuléakai valának, e járulék hasznaiban tehát csak a tőkeföld birtokosai részesülhettek, még pedig tőkebirtokaik, illetve az abban fekvő redemptionalis summa arányában.

Az általa közlött 1772-dik évi jegyzőkönyvi ki-

vonatból, jelesen annak azon kitételéből, hogy az irre-
demptusoknak is adassék kenderföld, — még pedig a
k i k n e k h á z a i k v a n n a k a redemptusokkal együtt,
a többieknek pedig a dűlő végén, stb. azt is következ-
teti Kelemen Kajetán, [60-dik lap,] hogy tehát a ház-
belsőség — aránykulcsnak lőn annyiban elfogadva,
hogy azzal vele járt a közlegelőnek bizonyos részbeni
használata.

Ezen következtetéshez azonban jó adagja kell az
elfogultság és rossz akaratnak, mert bármely egyszerű
ember is megértheti, hogy a jelzett kitételben annak
kifejezése céloztatott, hogy a házasszelleknek a re-
demptusokkal együtt ház sorjában, a kiknek
pedig házaik nincsenek a dűlő végén adassék ki-
jutalékuk. Fentebbi rabulisticus következtetése mellett
maga Kelemen Kajetán is kifejezte ezt az értelmezést
műve 60-ik lapján. . . .

Ily semmiségekre, sophisticus és rabulisticus kö-
vetkeztetésekre van fektetve a „Jászkun redemptio
története.“

És komolyan kérdelem most a „Redemptio története“
írójától, ugyan nem vádolja-e önt a belső bíró, hogy
ily nyomorúságos rabulisticával írta meg a „Jászkun
redemptio történetét.“ . .

Ki a „Jászkun redemptio történetét“ megírni
akarja, az előtt nyitva állanak a huszonöt jászkun köz-
ség és a Jászkun kerületek levéltárai, sőt az országos
levéltárban elhelyezett nádori irattár is. Tanulmányait
tehát ezekből kell merítenie.

És mit tesz ön? egyetlen kun község jegyököny-

veiből előszedeget néhány kivételes tényálladékokat, és nem vizsgálva a körülményeket, melyekből a tények felmerültek, nem vizsgálva e tények jogi alapját, de sőt azokat szándékosan félrmagyarázva, e kivételes tényálladékokra s azokból levont balmagyarázatokra fekteti a Jászkun redemptio történetét.

Igenis! íme elősorolom adatait, melyeken történelmi műve nyugszik.

1. Mária Terézia királyné által a jászkunoknak adományozott kiváltság levél roszul értelmezett 7-dik czikkelye. A kiváltságlevelet egészben tanulmány tárgyává nem is tette ön.

2. A correctiókkal teljes és annálfogva hiteles okmánynak nem tekinthető karczagi 1745-diki preceptori naplónak 4—5 sorból álló s ön által fundi libernek nevezett kivonata és végre:

3. Az általam imént tárgyalt jegyzőkönyvi kivonatok.

De még sem, műve 26. és 27-ik lapjain felmutat még két általa ugynevezett örök levelet, — melyeket 1753-ban a kisujszállási jegyző állított volna ki.

Én elhiszem, hogy e két bizonyítványt a kisujszállási jegyző állította ki; ámde még azért semmikép sem tarthatom azokat hitelt érdemlő okiratoknak.

A jegyzői kiadmányok, legyenek azok másolati — vagy bizonyítvány alakban, egyedül úgy hitelesek ha azoknak tartalma az illető hatóság jegyzőkönyvébe bevezetve s a kiadmányra a jegyzőkönyvi szám felírva van; mert különben az ily bizonylatokban foglalt tények nem tekinthetők az illető hatóság tényeinek.

Hogy pedig ez így van és így is kell lennie: azt egy jogtudó sem vonhatja kétségbe.

A jászkun községekben is ez volt agyakorlat, mint a jászkun VI-ik stat. 1 §-a igazolja. [Függelék 3.]

Az mondatik jelesen abban, hogy a helység notáriusa az örökeladásokat a protokollumba vevén, egyszersmind a jelen volt tanácsbeliek nevét is írja be és úgy adja ki a helység pecsétje alatt erről a bizonyság levelet.*)

Tehát csak a protocollumba beírt tényekről adhattott a jegyző jászkunságban is bizonyság levelet.

Ama jegyzői bizonylatok pedig a protocollumba beírva nincsenek és így hitelességgel nem is bírhatnak.

Ime ezek az ön adatai melyekre a Jászkun redemptio történelmét fekteti!

Ily gyarlóságokkal akarja ön megdönteni Magyarország egyik nagyobb törvényhatóságának százados gyakorlatát?

Ily semmiségekkel akarja ön megdönteni a Jászkun kerületek több rendbeli határozataiban s b. e. József Nádor leirataiban constatólt tényálladékokat, jogelveket és alapszabályokat.

Ily semmiségekkel akarja ön megdönteni az 1840. XXVIII-ik t. cikket és az 1840. XXX. t. cz. 3. §-át, mely országos törvények véglegesen sanctionálták a Jászkun kerületekben évszázadon át fenállott azon gyakorlatot miszerint ezen kerületek kebelében minden

*) Ugyan ezt rendeli az 1751-ben kiadott kir. regulatio 13-ik cikkelye is.

kiváltságos jogok és haszonvételek a földbirtokokhoz voltak kötve!

És véli ön: hogy találkozónék egyetlen okos ember Magyarországon, ki az ön által idézett 1840-iki és 1844-ik országgyűlési iratoknak történelmi művében fejtegetett balértelmezését elfogja hinni?...

Kérdem önt, — mindezek után, — hogy nem átalija, nem szégyenli — e rengeteg tájékoztatlansága mellett műve 36. és 37. lapjain a jászkun vagyonosabb és értelmesebb osztály tagjait — még pedig nemcsak a mostaniakat, hanem mind azokat, kik a redemptió kora óta mint ilyenek szerepeltek, — azzal vádolni, mintha a szegénység jogait elragadozták volna? és ezzel vádolni oly ügyben, melyhez ön nem ért és melyről kellő fogalommal sem bír!

Józan értelemmel mondta-e ön nyomoruságos adatai mellett, műve 37-ik lapján, hogy a jogfosztás — minek a jászkun tényleges birtok állapotot nevezi — az 1848-ik évi szabadságharcot követett abszolút korokban hajtatott végre? holott e birtok állapot a jászkunok kir. kiváltság leveleiből eredett, annak szellemében és törvényes elvek szerint fejlődött és több mint százados gyakorlaton s az ezen gyakorlatra fektetett 1840. XXX. t. cz. 3. §-án nyugszik!

Bizony mondom önnek, hogy nagy adag könyelműség és nem kevesebb szerényselenség kellett ahoz, hogy ily felületes ismeret mellett mint az öné, egy törvényhatóságról s annak férfairól ily modorban nyilatkozni nem átallott!

Vén ember vagyok, rég tanultam az illem szabá-

lyokat, de meg vagyok győződve, hogy az ön jelzett eljárása azokba is beleütközik! És bizony! bár mily jeles elemi tanító lett legyen is az ön apja Szógeden, nagy hibát követett el, hogy a felebarátaink iránti morális kötelemeket és az illemtant önnek eléggé meg nem tanította.

Node hiszen mint jogásznak ugy is tudnia kellene ama jogelvet, hogy: „Quis quis putetur bonus donec probatur contrarium.“ És tudnia kellene azt is, hogy a Jászkun tényleges birtok állapot felett ön nincs jogosítva ítéletet mondani; mert az kir. törvényszékek hatásköréhez tartozik!

Bizony bizony szerénység, illem, jog és méltányosság tekintetében nagyon sokat tanulhatott volna ön ama legnemesebb jellemek egyikétől, ama nagy szellemtől kinek nevét elég vakmerő volt művében profanálni!

A „Jászkun redemptio történelmének“ írója a fentebb jelzett kisujszállási és karczagi jegyzőkönyvi kivonatok felett bölcselkedvén, beszél még redemptus házaszsellérekéről [61. lap utolsó bekezdés] Ámde hasztalan forgatná a Jászkun kerületek jegyzőkönyveit a redemptio korától napjainkig, azokban ily nyaka tört fogalmat, sem pedig a kerületek kebelében ily fogalomnak megfelelő személyiséget felfedezni nem tudna.

A Jászkun kerületi lakosok ezen sajátságos osztályozását valószínűleg a műve 43-ik és következő lapjain közölt karczagi birtokossági értekezlet jegyzőkönyvéből

merítette, mert az is hemzseg az ily képtelen fogalmaktól. Ennek azonban egyszerű oka az, mert ezen az értekezleten épen a Kelemen K. clienseinek coriphaeusai: K. Szabó Sándor, Aggod Miklós, sat. játszották a főszerepet, ezek törekedtek hamis tanaikat érvényre juttatni; és mert az értekezlet tagjai mind tanulatlan emberek voltak, a nagykun kapitány pedig a jegyzőkönyv feltételét és felolvasását be nem várta; a jegyző végre épen akkor telepedett Karczagra, és bár egészen képzett ember, de a jászkun viszonyok tekintetében épen oly tájékozatlan volt, mint Kelemen Kajetán. Így teljesült aztán ez esetben is az ismeretes mondat: „coecus coecum duxit; et ambó in foveam cecidere.“ melyen most már ama karczagi volt főjegyző, ha e sorokat olvassa, kétségtelenül jó izűt fog nevetni. *)

*) Ezen, Karczagon 1868. febr. 7-ikén tartott birtokossági értekezlet következményeit főntebb e czikk során már előadtam, és itt csak azt kívánom még megjegyezni, hogy mikép merülhettek fel 1868-ban a közlegelő használatára vonatkozó ezen törvénytelen kísérletek. E tekintetben tehát tudni kell, mikép Karczagot az 1865-iki követválasztási mozgalmak két ellenséges táborra osztották; és a midőn 1868-ban ismét bekövetkezett a követválasztás, oly összeütközések történtek, hogy azoknak elintézésére a csongrád megyei törvényszéknek, mint delegált bíróságnak kellett Karczagon eljárnia. 1868 elején tehát Karczag oly helyzetben volt, mint hadi lábon álló két ellenséges tábor, a közügyektől az értelmes osztály vissza vonult, és mert a redemptio keresők a győztes párthoz tartoztak, ennek vezérei engedték őket értekezleteket tartani, törvénytelen határozatokat hozni, biztosak lévén az iránt, hogy a Jászkun ke-

„A Jászkun redemptio története.“ből e fogalomzavart itten csak, mint curiosumot említem, megczáfólva van az művem előbbi szakaszaiban constataált tényekkel, és a függelékekben olvasható rendszabályokkal.

Redemptus lakosnak tekintetett, kinek tőke földbirtoka volt; akinek pedig nem volt, az irredemptusnak.

A mint azonban a függelékekben 7. sz. alatti három közleményből olvasható, e tekintetben 1795-ben oly megszorítás tétetett, miszerint az idegen helyről beköltözött csak akkor nyerhette el a redemptusi jogokat, ha legalább annyi földet szerzett, mennyi az illető községben legkisebb redemptio volt. Ez intézkedés azonban a jászkun községekre nézve nem egyforma szabályt állapítván meg, 1824-ben oda módosított, hogy a — természetesen engedély mellett — betelepedett lakos, ha a redemptusi jogokat elnyerni akarta: huszonöt fírtos váltású földbirtokot kellett szereznie.

A jelzett időszakoktól fogva tehát az oly betelepettek, kik a meghatározott mennyiségen alól szereztek földet, szabályszerűleg még redemptusokká nem válhatván, nevezetethettek földes irredemptusoknak. Ily eset azonban alig fordult elő, mert ha betelepedett új lakos földet vett: rendesen nagyobb terjedelmű birtokot vásárolt.

Ámde még is megtörténhető volt ez, hanem redemptus házas zsellér-féle csodabogár a

rületek közgyűlése törvénytelen határozataikat megsemmisíteni fogja. A minthogy meg is semmisítette, mint fentebb már előadtam, és függelék 12. sz. a. igazoltam.

Jászkun kertületekben ugyan soha nem létezett
Épen olyan ez kérem szépen, mintha nemesi composses-
soratusok kebelében valaki (risum teneatis) közbir-
tokos zsellért, vagy épen zsellér-földes
urat említene!

Végül annak feltüntetésére, hogy a „Jászkun re-
demptio története“ szerzője mennyire viszi a tények el-
ferdítését, figyelmeztetem a t. olvasót műve 64-ik lap-
jának utolsó bekezdésére, és az alatt olvasható jegy-
zetre.

Művének e fejezetében azt állítja Kelemen Kajetán
hogy redemptus lakos mind az, ki redemptus szülektől
származott, még ha ősei tőke föld birtokaikat eladták,
és így birtoktalanok lettek is.

Azután pedig a fejezet végére szépen oda függeszti,
hogy „azt pedig a karczagi és kisujszállási perekben is
beismerte az alperes birtokosság, hogy a redemptus
lakosság átaljában szabad és ingyenes használatában
volt a közös legelőnek.“

Nehogy tehát e rabulustikus fogás valamely jám-
bor olvasót félre vezessen, meg kell jegyeznem, hogy
igen is beismerte ezt az alperes polgármester (mert a
birtokosság akkor még megidézve sem volt,) ámde bi-
zony a redemptus és irredemptus osztályt egészen más-
kép characterisálta, mint Kelemen Kajetán, jelesen, épen
ugy. mint én azt e művemben tettem.

A kisujszállási perben az ellenirat 24-ik lapján,
honnan Kelemen K. idézetét veszi, ez olvasható:

„Hogy felperesek közül mind azok, kik a kisujszállási összes határban és annak bármely részén egyénileg kiosztott földnek tényleges birtokosai, többi redemptus társaikkal nemcsak a közös legelőt használták, hanem minden, bár ideiglenes földosztályoknál, az osztás alá vont területekből redemptiojuk arányában részesültek, az kétséget sem szenved,* sat.

Sem a polgármester, sem én nem értünk tehát a redemptus nevezet alatt, oly egyént, a minőt Kelemen K. a redemptus házasságcellér nevezetben nemcsak a jászkunok elrettentésére, sed etiam ad majorem sui gloriam megteremtett: hanem értünk egyenesen és határozottan jászkun földbirtokost.

Annyiszor előfordult azonban már e definitio jelen művemben, hogy arról ezuttal többet mondanom felesleges.

Amidőn azonban ama megvont sorokat, melyeket Kelemen K. elleniratomból vett idézetéből eltüntetni jónak látott, ezuttal ősi jogaimba visszahelyeztem nem mulaszthatom el figyelmeztetni a „Jászkun redemptio története“ íróját, mikép az értelem zavarás céljából megcsonkítva adott ilynemű közlemények komoly történetészhez teljességgel nem illenek!

VII.

A kisebb kir. haszonvételekről és a megyei s községi kiadások fedezeti módjáról a Jászkun kerületekben.

A kisebb kir. haszonvételekről (jura regalia minor) eddig említést sem tettem művemben, szükség tehát kijelentenem, hogy midőn a közlegelőt és minden közös haszonvételeket a tőkeföldek járlékainak mondtam, ez utóbbiak alatt értettem a királyi kisebb haszonvételeket — közszólam szerint — regálékat is.

Igenis, mert ezen jogok országszerte a földbirtokhoz köttetvék és a jászkunok részére adományozott kir. kiváltság levél a közös haszonvételek — communia beneficia — nevezetben ezeket is bentfoglalja.

Ezek adományozása is a sine qua non feltétel teljesítéséhez volt kötve, ezen feltételeket pedig, mint láttuk, a földbirtokosok teljesítvén, már csak ez oknál

fogva is szinte az actualis földbirtok járulékaiknak kell lenni a regáléknak is.

Mielőtt azonban a regáléről közbejött viszonyok által indokolt nézetemet előadnám, szükségesnek látom röviden ismertetni a Jászkunságban 1849. előtti korokban a közszükségek fedezésének módzatait. . .

A redemptiora közvetlen következett időszakban kelt jászkun kerületi és több községi jegyzőkönyvek áttekintése közben akadtam nyomára annak, mikép a jászkunok a redemptio korában oda is törekedtek, hogy a nemesi rendhez hasonlóan adómentességet vindicáljanak magoknak.

Voltak-e régiebb időkben adómentesek, vagy nem? e kérdést vizsgálatom tárgyává nem tettem, régiebb szabadsalmi leveleiket meg sem tekintettem, mert ezek feladatam körén túl estek.

Ezen véletlen szemembe ötlött protocollatiókból tehát csak azt következtetem, hogy a jászkun ősök bizony nem örömet fizették az adót.

Innen eredhetett az az eljárási mód, mikép az önkormányzati, — kerületi és községi kiadásaik fedezetére évenként szükségelt költségeket sem hajtották be directe az egyes lakosoktól, hanem közvagyonok jövedelmeztetése útján gondoskodtak a fedezésről.

Hogy a redemptio idejében felmerült különkerületi és községi építkezési költségeket mikép fedezték, — arról már szóllottam művem V-dik szakaszában.

Mielőtt azonban az évi kiadások fedezeti módját vázolnám, előre kell bocsátanom, hogy az ős jászkunok

már a redemptio korában elkülönítették a központi kiadásokat a járási kiadásoktól.

A központi kiadások, mind három kerületet terheltek, a járásiak — itteni nevezet szerint külön kerületiek — pedig mindenik kerületet, tehát Jász-, Nagy- és Kiskun kerületeket külön-külön.

Igy történt ez a redemptio idejében felmerült építkezési szükségletek tekintetében is, mert a mint láttuk a mindhárom kerületet érdeklő építkezési költségek a redemptionalis summával együtt repartialtattak a helységekre és pusztáikra és ezek a földváltásra fizetett összegekkel fedeztettek, ellenben a külön kerületi építkezésekről mindenik kerületnek magának kellett gondoskodnia.

Elkülönítvén tehát az ős jászkunok központi kiadásait az egyes kerületek kiadásaitól, házi pénztárait is ekként kezeltették.

Volt közkerületi házi pénztáruk, (*cassa domestica generalis*) és különkerületi házi pénztáruk. (*cassa domestica particularis*.)

Amabba mindhárom kerületi költségek folytak be, az utóbbiba pedig az egyes kerületeket illetők, és ezek mindenik kerületre nézve külön számoltattak el.

Az ős jászkunokat tehát méltán megillette a *prudentes ac circum specti* czimzet, mert ıme a közszükségek fedezete tekintetében már 1745-ben behozták azt a módozatot, mely az ország többi megyéire nézve csak a köztörvényhatóságok rendezéséről közelebb alkotott törvényben állapítottatott meg.

A közkerületi házi pénztár kiadásai fedezetül a

mindhárom kerületet közösen illető páka és mérge s puszták jövedelmei szolgáltak, a külön házi pénztár szükségletei pedig redemptio arányában mindenik kerület községeire kivettettek és a közönségek beneficiális cassáiból fedeztettek.

Eszerint tehát semminemű házi adó a Jászkun-kerületekben kivétel nem volt.

Ide vonatkozik az 1751-ben kiadott kir. regulatio 14-dik artikulusa, melyben a házi adó kivétele csak az esetben engedtetik meg, ha a közszükségek más fundusból fedezhetők nem volnának.*)

Most tekintsünk a községekre és nézzük mi volt ezeknek jövedelmi forrása, és mi féle, s kiket illető fundusból keletkezett az.

A községek bevételi forrása volt a kisebb királyi haszonvételek — regalék, — és a közös legelőkből közgazdálkodásra kiszakasztott területek jövedelme.

Királyi kisebb haszonvételek alatt értem köztörvényszerint a bor és hus mérés — s a vásári helypénz szedésének jogát, (jus educilli, macelli, et jus nun dinarum.)

Mindezen jogok köztörvényszerint a földbirtokhoz kötövték, és mint fentebb jeleztem a Jászkun kerületek-

*) Ez bekövetkezett később a köz házi pénztárra nézve, a midőn a páka és mérge s puszták jövedelme a központi kiadások fedezetére elégtelen lett, — úgyhiszem ekkor alakított a közmajorkodó pénztár, mely a pákai felügyelő kezelése alatt állott. Azonban ezt határozottan nem állítom, mert utána nem néztem, miután feladatomban köröm túl esett.

ben is a földbirtokosok tulajdonát képezték azok; de a földbirtokosok tulajdonát képezte a közös területhől közgazdálkodásra kiszakasztott rész is.

Ez pedig nem volt csekélység, mert mint biztos tudomásom van arról, Madarason, Karczagon, sőt Kunhegyesen is körülbelöl megütötte a kétezer holdat.

A községek közjövödelmi forrása tehát a földbirtokosok tulajdonából származott.

De nem is nevezték a községeket másképen mint birtokos község, vagy a kisujszállási nagy kunok községe, értvén alatta a birtokosok egyetemét.

A pénztár pedig, melybe ezen jövedelmek befolytak, *beneficialis cassának* neveztetett, mint a melybe a földbirtokosokat illető közjövödelmek folytak be.)*

Ez a pénztár fedezte a földbirtokosság közös kiadásait, közlegelőkön, pusztákon szükséges építkezések, pusztabíró házak, itató kutak építésére és fentartására, pusztabíró és örök fizetésére, ménlovak és bikák beszerzésére, vagy nevelésére sat. sat. tett kiadásokat.

De ez a pénztár fedezte a községi hivatal-

*) Múltán mondtam tehát fentebb, hogy oly községekben, hol az egyes redemptorok által földváltásgha fizetett összegek a helységre és pusztáira rovott összes redemptionalis summát nem fedezték egészen, és a hiányzó részt a redemptorok kölcsönpénzből fizették meg: ezen kölcsönpénzt jogosulva voltak a *beneficialis cassából* is megtéríteni, illetve törleszteni.

nokok és szolgák fizetéseit, szóval a község kiadásait, sőt mint már említettem a külön házi pénztárak szükségleteit is, a mint azok a községekre redemptio arányában repartialtattak.

Nem terheltetett tehát a Jászkun kerületek egyetlen lakosa is az epochalis 1849-dik év előtt, sem kerületi háziadóval, sem községi pótlékkal.

Mindez a földbirtokosság vagyona jövedelméből fedeztetett.

Mennyiben járultak az irredemptusok ezen vagyon jövedelmeztetéséhez, azt mindjárt megmondani fogom, de előbb kevés türelmet kérek.

Az 1849-dik évre következett korszakban az addigi rendszer, ugy közigazgatás, mint ennek költségei fedezése és adózási tekintetben is, gyökeres átalakításnak vettetvén alá, a Jászkun kerületekben is megváltoztatott az addig folytatott rendszer.

A Jászkun kerületek közös pusztái páka és mérges még néhány évig közösben kezeltettek ugyan, hanem az 1850-es évek második felében, már a birtokos közönségek között felosztattak, több község birtokosai illetményeiket már el is adták és árából közelebb vidéken szereztek birtokot.

De a községben a közönslegelőből közgazdálkodásra kihasított területek is a községek földbirtokosai által a közgazdálkodás alól elvonattak és birtokaránylag kiosztattak.

A regálék azonban hagyattak a községi előljárók kezelése alatt — és ezeknek jövedelme képezi azóta a

megszűnt beneficialis cassák helyébe állított városi, vagy községi pénztárak bevételeit.

Igy találta ezt a községek rendezéséről szöllő 1871. XVIII. t. cz. és egyéni véleményem szerint e törvénycikk 104 §-a értelmében a regálék ügyét most már bolygatni nem lehet, hanem azok jövedelme marad továbbra is a községek jövedelmi forrása. Annyival inkább pedig, mert mint tudjuk, országos vezérferfiaink tendenciája oda irányul, hogy a regálék jövedelme, illetve tulajdonjoga, országszerte a községekre ruháztassék.

Igaz ugyan, hogy azért váltságot kell a községnek fizetniök, ámde mivel ezen váltság a község minden lakosára rovandó, látni való, — hogy nem valami nagy összeg lenne az, ami a korcsmák váltságából jászkun községekben az irredemptus — birtoktalan — lakosságra esnék.

Megvagyok tehát győződve, hogy a jászkun higgadtabb és értelmesebb birtokosok jogaiknak e csorbulásáért nem fognak bu-kórságba esni.

Hiszen eddig is ők hagyták azt községi használat alatt és ime most épen a puszta keresők szeretnék azt őseik által redimált, de már rég eladott földnek megfelelő váltsági összeg arányában megosztatni.

Es itt figyelembe kell ajánlanom a „Jászkun redemptio története“ érdemes írójának, hogyha a jászkun birtokosság értelmesebb és vagyonosabb része, oly rossz akaratot táplált volna a szegénység iránt, mint ő a jászkun éretlen és hiszékeny néptömeg közzé dobott rossz irányzatu művében a 36. és 37-dik lapokon min-

den legkisebb alap nélkül rágalmozólag áltítja, úgy az 1849-dik év végével kétségtelenül kivonta volna a regalékat a városi előljáróság kezelése alól, mert ezek is az ő tulajdonai.

Az abszolút kormány pedig ez esetben nagyon pontosan kirovatta volna a községi pótdót, a mi különösen a szegényebb néposztály terheltetésére történt volna, mert a tehetősebb földbirtokosok a reájok vetett községi pótdót, a regále jövedelem őket illető részéből majd csak kifizették volna, de a szegény birtoktalanoknak saját keresményeikből kelle vala azt fizetniök.

Ez esetben pedig kétségtelen, hogy a sok mindenféle adózás által annyira kimerülnek vala, hogy most a „Redemptio története“ írójának, mint a z e l n y o m o t t é s j o g a i b ó l k i v e t k ő z t e t e t t n é p j ó l é t é r t t ö p r e n g ő*) ügyvédjöknek, a fejenkint 3 frt 50 krból álló honorarium előleget nem lettek volna képesek lefizetni a circa 2000 főből álló felperesek.

Nem kell hát azokat az áldott jó jászkun redemptus magyar embereket alaptalanul rágalmozni! mert bizony a jászkun birtokosok csupán egyetlen inséges év alatt is százszor több jót tettek a szegénységgel, mint honunk alapítása óta a „Redemptio története“ írójának egész pereputyja.

Kitűnik ez magából a fentebb vázolt adózási eljárásból, de kitűnik a beneficiális cassák számadásaiból,

*) „Jászkun redemptio története“ 233. lap 2-ik bekezdés.

mert 1849-ik év előtt köz-inségek idején rendszeresen több száz elesett család nyerte abból elelmezését!

De azóta is, például Karczagon az a 110 ezer forintos kölcsön, melyről ön is a persorán, vagy könyvében is emlékezik, szinte az 1863—1864-dik évi köz-inség idején, annak enyhítésére vétetett fel, és most azok a birtokosok is törlesztik, kik egyetlen fillért sem láttak abból...

De a dologra.

Fentebb ígértem, hogy megmondom azt is, mennyiben járultak az irredemptus lakosok a közönségek közgazdálkodására kihatott területek jövedelmeztetéséhez.

A jelzett közgazdálkodásnál a szántás, vetés, széna kaszálás és gyűjtés, s a termények összehordása a köz-ség összes — redemptus és irredemptus — lakosai által díj nélkül, a takarás és nyomtatás pedig részes munkások által teljesített.

Valamennyi iga jószággal bíró redemptus és irredemptus lakos szakaszokra felosztva, egy nap elvégezte a szántást és vetést, ugy ősszel, mint tavasszal.

Az összes kaszafogható lakosság egy nap elvégezte a széna kaszálást, egy arra kitűzött napon pedig a gyűjtést is.

A földbirtokos lakosság tehát adta a regalék jövedelmét, a földbirtokot és a munkát, a birtoktalanok pedig csupán a munkát.

Ezen három négy napi munkával pedig a birtoktalan lakosok is azt nyerték, hogy sem területi házi

adót, sem községi pótlékot nem fizettek, ép úgy mint a birtokosok.

E három négy napi munkán kívül pedig az irredemptusok senki irányában lekötelezve nem voltak; egész éven át ott dolgoztak ahol nekik tetszett és oly fizetésért a minőt kialakudni tudtak.

Itt mutatkozik tehát a feltűnő különbség a jászkun irredemptus vagy zsellér nép és az urbáriális zsellérek között.

Az urbáriális zsellérek évenként és pedig a házasok 18 a házatlanok pedig 12 napi munkával tartoztak földes uraiknak.

A megyei házi adót és községi pótlékot pedig a volt jobbágysággal együtt fizetniök kellett; mert a nemesi rend nem adózott;

A házi adóban, megyékben nagy összegeket tettek ki a deperditák; ezek is tehát a volt jobbágyságra és zsellérekre sulyosodtak.*]

*] Az ifjabb nemzedék részére pár szóban megmondom, hogy mi a deperditák, 1848. előtt a katonaságnak kenyér, széna és zab részletekkel ellátását a törvényhatóságok teljesítették; kiszolgáltattván a megrendelt részleteket vagy vállalkozók által; vagy ilyenek nem léteben magok beszerezték azt. Mindkét esetben pedig a részleteket folyó piaczi árral kellett megfizetniök ellenben a hadi kincstár a kiszolgált részletekért csak igen csekélyt ért, a piaczi árnak alig negyedét vagy ötödét fizette, illetve utalta a hadiadóba. A kincstári — és piaczi ár közötti különbözet nevezetett tehát deperditának, melyet a megyék házi adóban róttak a misera plebs contribuens terhére.

Jászkukságban a deperditáknak jó formán nyoma sem volt, mert ottan a kenyér, széna és zab részleteknek a katonaság részére kiszolgáltatása a közgazdálkodásból történt; ennek súlyát senki nem érezte. És csak annyiban volt kiegyenlítésre szükség, amennyiben egyik község több, — másik kevesebb adagot szolgáltatott ki mint redemptio arányában reá esett; de e kiegyenlítést a községi előljárók a lakosság tudta és terheltetése nélkül elintézték.

Az urbarialis zsellérek tehát, — kik megyei házi adóval és községi pótlékkal is terheltek, — a századokon keresztül földes uraik javára teljesített robotozásért részesítették a közös legelő használatában, birtok rendezés esetében pedig 8 zsellér egy telek utáni illetőségben; megszüntetvén pedig az urbéri viszonyok: a földes ur a zselléreknek kihasított földekért teljes kárpótlást kapott, földteher mentesítési kötvényekben.

A jászkun irredemptus vagy zsellér lakosok ellenben a birtokos osztálynak semmi ingyenes szolgálatot nem teljesítettek; mert ama fentebb jelzett 3—4 napi munkát önértékben azért tették, hogy a megyei házi adótól és községi pótlékoktól mentek legyenek.

A jászkun irredemptusok vagy zsellérek tehát birtok rendezés alkalmával a közös legelőből, semmit sem nyerhetnek; s ha még is adatnék nekik valami csekély rész: mi módon kárpótoltatnának a jászkun birtokos lakosok a zsellérek részére hasítandó legelőért?

VIII.

Summázata az eddig előadottaknak és az aránykulcs.

Összletezzük az eddig mondottakat.

A fentebbi czikkeken constatalva van, hogy Mária Terézia királynő kiváltság levele mellőzhetlen feltételekhez — *conditio sine qua non* — kötötte a jászkunoknak adományozott mentességeket, előjogokat, haszonvételeket, a helységek és puszták használatát. Ezen jogok és haszonvételek tehát azon jászkunokat illették, kik a feltételeknek eleget tettek.

Constatalva van, hogy a *sine qua non* feltételeknek a jászkun községek azon lakosai tettek eleget, kik a *redemptio* idejében földet szereztek vagy redimáltak. Ezeket illette tehát minden kiváltságos jog és haszonvétel; a helységek és puszták határainak használata, illetve tulajdon joga. Ezek neveztettek *redemptusoknak*, ellenben kik földet nem szereztek *irredemptusoknak*.

Constatálva van, hogy a kir. kiváltság levél nem a megváltás idejében élt jászkunoknak és azok örököseinek s maradékaiknak, — hanem a Jászkun kerületek akkori és j ö v e n d ő b e l i l a k o s a i n a k adományozza a kiváltságos jogokat és haszonvételeket; miből pedig következik, hogy azon kiváltságos jogok és haszonvételek később beköltözött lakos által is elsajátíthatók voltak.

Constatálva van, hogy ez az elsajátítás földbirtok szerzése által történhetett, mert előbb ugyan határozatlan, — később pedig bizonyos mennyiségű tőke föld megszerzése által ugy azok a lakosok, kiknek őse nem redimált, mint a később beköltözöttek is a redemptusi jogokat megszerezhették.

Constatálva van, hogy a közlegelőket csak a redemptusok — a földbirtokosok — használhatták, mint tulajdonaikat; ellenben az irredemptusok — földetlenek — ha a közlegelőn jószágot tartottak, attól terragi-umot — földbért fizettek.

Constatálva van, hogy a közös területeken kaszáló és nád nyilasok rendszeresen csak a redemptusoknak osztattak, még pedig tőke, vagy tanya földjeik arányában; a közös területből eszközölt nagyobb osztályokban is pedig kivétel nélkül szinte csak a redemptus lakosok és szinte tőke földjeik arányában részesítettek; még pedig tekintet nélkül arra, hogy tőke földjeiket őseiktől öröklötték-e, vagy pedig másoktól szerezték. Háztelek, vagy szőlőföld után, sem legeltetési jog, sem pedig kaszáló vagy nádnyilas soha nem adatott, sőt a földetlen

ember szőlője után terragiumot, vagy földbért, háza után pedig füst pénzt volt köteles fizetni.

Constatálva van tehát, hogy a jászkun községekben minden jogok és haszonvételek a földbirtokhoz voltak kötve, még pedig a tőke, vagy tanya földek birtokához. Minélfogva a közös legelő sat. a tőkeföldek járulékát képezi, annyira, hogy a ki eladta tőke földjét, eladta azzal együtt a közös legelőkben, és minden közös haszonvételekben lévő járulékos jussát is.

Constatálva van, hogy ezen több, mint százados gyakorlatnak betetőzését képezi az 1840. XXX. t. cz. 3. §-sa, mely szerint tagosítás, illetve arányosítás kulcsául szolgál kinek-kinek mostani birtoka váltságának mennyisége, latin szöveg szerint: *actuali unius cujusvis possessorio correspondentis redemptionalis summae quantitas*.

És mert a jászkun VI-ik statutum 4. §-a által is igazolt százados gyakorlat, úgy az előjogokat és mentességeket, mint a közös haszonvételeket az egyéni használatra k i o s z t o t t f ö l d b i r t o k h o z kötötte, úgy, hogy azok a birtokkal együtt átháramlanak az új birtokosra: ezen tény körülmény által constatálva van az is, hogy az ezen százados gyakorlatra fektetett 1840. XXX. t. cz. 3. §-sában, a m o s t a n i b i r t o k — *actuale possessorium* — alatt semmi mást, mint az egyéni magán használat alatt álló tőke földbirtokot lehet és kell érteni, annyival inkább, mert országos törvényeinkben hol egyszerűen b i r t o k — *possessorium* — fordul elő, azon mindenkor csak földbirtok szokott értetni.

Constatálva van e szerint, hogy a jászkun kerületi birtokosságoknál aránykulcsát képezi a tényleges föld birtoknak megfelelő válttsági összeg*)

Constatálva van az is, hogy éppen ez ok és törvénynél fogva a közlegelők használhatósága céljából fogatosított folyam szabályozási költségek, a mennyiben a közös területekre vonatkoznak, a tőke földeknek megfelelő redemptionalis kulcs szerint vettetnek ki a birtokos lakosokra; nem különben a földadó rendszer behozatala óta minden a közös legelőkre kirovott országos és pótdadók is.

De constatálva van végre az is, hogy a jászkun községekben a községi tanácsok — mint első bíróságok által a redemptio korától egészen napjainkig vezetett birtokkönyvek, — vezettettek legyen azok akár válttsági ár, — akár némely községben behozott más mérték szerinti számítással, — soha sem az egyéni használatra kiosztott tőke földek területi mennyiségét és helyrajzi fekvését, hanem a fentebbi cikkekben vázolt százados gyakorlatnak megfelelőleg, egyedül az egyes birtokosok tulajdonát képező tőke földek által képviselt aránykulcsot tüntetik elő; mely aránykulcs tehát éppen úgy vonatkozik a tőke földekre mint a közös területekre.

Következik pedig ebből, hogy a jászkun birtokosságoknál az aránykulcs nem nagy fáradsággal rendbe

*) Erről még szólni fogok a következő szakaszban.

hozható; mert csak a közelebbi birtok változások lesznek keresztül viendők és az aránykulcs ezekhez képest kiigazítandó.

Tisztán kiderítve van tehát, hogy a jászkun birtokviszonyok a jászkunok részére 1745-ben adományozott kir. kiváltság levélből eredtek; annak szellemében és törvényes elvek szerint fejlődtek; és hogy több mint százados gyakorlaton, — s az ezen gyakorlatra fektetett 1840. XXX. t. cz. 3. §-án mint megdönthetetlen jogalapon nyugosznak.

Ama százados gyakorlatra fektetett és a jászkun tényleges birtok állapot alapzatát tevő 1840. XXX. t. cikkely a l a k i r é s z é b e n, tehát az eljárási módzatokra nézve korszerű változtatásokat szenvedhet ugyan, ánde a n y a g i r é s z e, — a mely t. i., az aránykulcsot határozza meg s ez által az actualis birtokosok tulajdon jogát biztosítja, — kell, hogy rendületlen fentartassék. Ez anyagi rész épen oly „noli me tangere“ mint bármely más hazai birtok viszonyokat rendező országos törvényeink.

A tulajdon biztosítására alkotott törvények gyökeres felforgatása jog államban meg nem történhet; s ha megtörténnék: az ország eo ipso megszűnnék jogállam lenni.

Az 1840. XXX. t. cz. megalkotásával consolidált jászkun tényleges birtok viszonyokon, legalább 40 ezer jászkun család létele függ. E törvény aegise alatt és annak tudatában, hogy a közös legelők és minden kö-

zős haszonvételek az egyéni használatra kiosztott tőke földek járuléakai, — az újabb korban sok száz család szerzett magas áron tekintélyes jászkun birtokot. Az ős redemptorok utódai között is pedig a redemptio korától lefolyt 130 év alatt számtalan birtok változások jöttek létre; tekintélyes birtoku redemptus családok véletlen csapás vagy könnyelmű élet mód következtében elszűnyedtek, birtokaikat eladogatták; középszerű vagy épen aprócska birtokosok felemelkedtek, tekintélyes birtokosokká lettek; annak tudatában, hogy az egyéni használatra kiosztott tőke földbirtok megszerzésével, a közös használat alatt álló területek aránylagos része is mint járulék átszármazik a vevőre, **felosigázott árakon***) nagy szorgalommal szereztek földbirtokokat. Ezeknek tehát nem megsemmisítésére, hanem megvédésére vannak hivatva a törvény és ennek kezelői!

A tulajdonjog biztosítására alkotott ilyenmű törvények felforgatása általános elszegényedést idézne elő és ez által tönkre tevén az adó képességet, a nemzet anyagi érdekeit s az állam existenciáját alapjaiban támadná meg.

*) A jászkun birtokos közönségekben egy hold föld ára évszázad óta két sőt három annyi is volt mint valamely kun községhez bármily közel eső szomszéd megyei pusztai birtokon. Napjainkban is, míg a szomszéd pusztákon 80—100 frton veszik a kunok holdját a szinte jó minőségű földeknek, addig a kunsági birtok holdja 200—250 sőt 300 frt is van. A minek fő oka természetesen az volt és most is az, mert a kunsági birtoknak a közös legelőben és más közös területekben még legalább egyszer annyi vagy több járuléka is van.

Ily törvény felforgatása tehát alkotmányos törvényhozásról föl sem tétélezhető ; még kevésbé tétélezhető fel pedig parlamentarizmusról s annak organumairól, sőt korunk tudományos színvonalán álló abszolút kormányról sem. De ha még is feltételezni akarjuk : igen is megtörténhetnék az egyedül communisticus forradalmi féktelenség vad tombolása és rémuralma alatt !

IX.

A karczagi és kisujszállási arányosítási perek- ről s ezekkel kapcsolatban az aránykulcsról.

Ki eddigi előadásomat és a szövegben, vagy függelékben közlött okiratokat figyelemmel elolvasta, arra nézve felesleges mindentovábbi vita, mert kétségtelenül felismernie kellett a jászkun viszonyokat már anynyira, mikép tudni fogja :

1-ször azt, hogy minden jászkun helység a redemptiokor hozzá csatolt pusztákkal összesítettén, egy közös határba, vagy territoriumba olvadt össze.

2-szor tudni fogja azt, hogy a helységek és pusztáira kivetett összes redemptionalis summát a redemptio idejében felfogott és redemptioba tett ajánlataikhoz képest, a redemptoroknak kiosztott szántó földek után kellett befizetni, vagy más szóval az egyéni használatra kiosztott szántó földekkel együtt a közösben hagyott területeket is megváltani. Tudni fogja annál fogva, hogy

ezen szántó — tőke, vagy tanya — földek tulajdonosai fizetvén le az egész határ complexumára kivetett redemptiót, még pedig tőke földek arányában, ezek lettek ugyanazon arány szerint ugy a közösterületeknek, mint az egyéni használatra kiosztott földeknek, szóval az összesített határ egész complexumának tulajdonosai.

3-szor, tudni fogja azt is, hogy a megváltás ezen tényénél fogva minden közös haszonvételek a szántó, vagy tőke földek járulékaik lettek és mint ilyenek, a tőke földdel együtt birtokosról az új birtokosra átszállottak.

4-szer, tudni fogja annál fogva azt is, hogy a Jászkunságban, a helységek összesített határ complexumára nézve aránykulcs semmi más nem lehet, mint ama szántó — tőke, vagy tanya föld, illetve az abban fekvő váltásági összeg, tekintet nélkül arra, hogy az összesített határnak melyik részén fekszik a tőke föld és melyik részén fekszik a közös használat alatti terület.

5-ször, tudni fogja végre azt is, hogy az előbbi négy pontban mondottak tekintetében a jászkun közösségekben eltérés nincs és nem lehet, — mert különben nem alkottatott volna meg az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a, melyszerint aránykulcsát képezi kinek-kinek mostani birtok a váltáságának mennyisége és tudni fogja még azt is, hogy a mostani birtok alatt, csak az egyéni használatra kiosztott földbirtok, a tőke föld értendő.

Főkérdés lévén pedig arányosítási perben a kulcs kérdése, miután ez a fentebbi öt pont értelmében e mű előzőrészében eldöntve van, azért mondtam, hogy művem

figyelmes olvasójára nézve, minden további vita felesleges.

Ámde, mert Kelemen Kajetán a karczagi és kis-
ujszállási arányosítási perekben, a redimálás keresztül-
vitelére vonatkozó különlegességeket vél felfedezni,*)
ezért röviden ismertetem ezen arányosítási pereket is.

Meg kell azonban jegyeznem, hogy e perek ismer-
tetésénél a mellékes kérdésekre, jelesen arra, hogy hasz-
nálatbeli arányosítási perben jászkun birtokosságoknál
kiket illet a perelhetőség — actoratus ; — és hogy a
folyamatba tett karczagi és kisujszállási arányosítási
két per, valóban arányosítási per-e, vagy pedig ősi ja-
vak visszaszerzése (ad redintegrationem bonorum aviti-
corum) irányzott kereset ; és ha csakugyan arányosítási
kereset, valjon használat, — vagy jogbeli arányosítási
perek categoriájába tartozik-e az ; valamint a karczagi
perre nézve, azon kérdésre, miszerint a karczagi közös
használat alatt álló területeket magokban foglaló kar-
czagi hitel- telek- jegyzőkönyvekben, minden birtokos

*) Kiválólag megbélyegzi Kelemen Kajetán eljárás-
sát a „Jászkun redemptio története“ megírásában az, hogy
ő Karczag és Kisujszállás városokban általa alaptalanul
képzelt ezen különlegességekből vont következtetésekre
fekteti egész „Jászkun redemptio történelmét“, a nélkül,
hogy akár a kerületi, akár a többi községi levéltá-
rakban legkissebb nyomozást is tett volna! No de hi-
szen irt is oly történetet, melyhez fogható, képtelen és
valótlan állítások tekintetében, alig került ki sajtó
alól!

neve az őt illető arány kiténtetésével már rendszeresen bejegyezve lévén, lehet-e helye Karczagon arányosítási pernek, vagy pedig azoknak, kik e telekkönyvileg kiténtetett aránynyal megelégedve nincsenek és a közös használatot megszüntetni is akarják, csak telekkönyvi kigazítási, — illetve közösség megszüntetése iránti keresettel kell és lehet bíróság előtt felépniök? mondom, mindezen mellékes kérdésekre itten ki nem terjeszkedem; sőt mellőzöm az arányosítás megengedhetőségének kérdését is, mert mindezek a nagy közönséget alig érdeklik, sem pedig művem czimében kitűzött célra nem vonatkoznak és bármikép döntessenek is el az eljáró kir. törvényszékek által, a tulajdonjogot nem érintik.

Ismertetem tehát egyedül az arányosítás kulcsának a perekben vitatott kérdését és e közben kimutatom Kelemen Kajetánnak a „Jászkun redemptio történetében“ e tekintetben előadott nézetei tarthatatlanságát.

A karczagi arányosítási perben különösen két kérdés az, mit az olvasóval ismertetni szükségesnek vélek :

Egyik az, miszerint azt állítja Kelemen Kajetán, mintha a redemptio idejében egyéni használatra felfogott szántóföldek, (mint ő nevezi rud földek, mert 20 öles ruddal osztattak) nem együtt váltattak volna meg a közös használat alatt hagyott határrészekkel, hanem külön váltattott volna meg a szántó föld és külön a közös terület, annál fogva a szántó, vagy tőke földek, il-

letve az ezekben fekvő váltásági összeg, az aránykulcsát nem képezhetnék.

Másik pedig az, hogy később a katolikusoknak országos kormányshék rendeletével történt betelepítése korszakában, ezeknek és több régibb redemptor lakosoknak is a közösből redemptionalis áron eladott földek, nem tekinthetők ugy, mint redemptionalis földek és ha a redemptio idejében megváltott rud földek után adatnék is valami illetőség a közösterületből, az utóbbiak után azt adni nem lehetne, stb.

Ami már az előbbi kérdést t. i. azt illeti, mintha Karczagon a redemptio idejében az egyéni használatra felfogott földek nem együtt váltattak volna meg a közös területekkel, e tekintetben nagy tévedésben van Kelemen Kajetán, ha ugyan nem a rossz akarat és nyereségvágy vezette őt e balmagyarázatra.

Balmagyarázata pedig onnan ered, mert mint már fentebb is emlitém a karczagi 1745-diki perceptori manuálét birtokkönyvnek, — fundi libernek — tekinti és abból származtatja nevetséges okoskodását.

Mondtam ugyanis e mű II-ik czikkében, hogy a „Jászkun redemptio története“ 30. és 31. lapjain felmutatott rovatos táblázatok, nem telekkönyvi kivonatok, hanem az 1745/6-iki perceptori kézi könyvnek tökéletlen részletes és a felmutatott néhány sorban is csak kiollózott másolatai.

De megmondtam azt is, hogy ugyancsak a „Jászkun redemptio története“ 32-ik lapján közlött rovatos táblázat, noha Karczag város 1-ső telekkönyvének kivonata, de nem maga a telekkönyv, hanem annak csak lapsor

szerinti indexe ; mi kitűnik magának a közleménynek első rovatából, melynek felirata ez : numerus paginae, az az lapszám. Index tehát ez, mely igazít a telekkönyv illető lapjaira, a hol az indexben megnevezett birtokos neve és birtok állása feljegyezve van.

Kelemen Kajetán tehát Karczagon még csak birtokkönyvet sem látott, ennek csak indexét kapta meg másolatban ; melyre aztán két évi tanulmányozás után reáfogta, hogy a bizony fundi liber !

Annyit pedig csak tudnia kellene, hogy régebbszertü telekkönyvekben is, kell hogy minden birtokos részére legalább egy lap nyitassék ; melyen birtok állása és ennek változása chronologicus rendben bevezetessenek ; a Jászkunságon kezdettől fogva ilyenek a telekkönyvek. . .

De menjünk vissza az 1745-ki perceptori kézi könyvre.

Annak két részét mutatta fel könyvében Kelemen Kajetán, pedig négy része van.

Az 1-ső rész az, melyből vette történelmi művének 30-ik lapi közleményét és mely előtűnteti azon összegeket melyeket a redemptorok 1745-ben földváltásba megajánlottak ; vagy mint Karczagon kifejezték : magokra vállaltak.

Ezen első részben minden rovatozott lap keresztben, tehát a rovatokat keresztül metszőleg, 5—6 részre van osztva ; minden osztalékban egy redemptor nevével, mely után ki van téve az általa földváltásba megajánlott összeg ; az itt fenmaradt üres térre pedig be van

nak vezetve a megajánlott összegbe 1745/6-ik években tett részletes fizetések; de tömérdek correctiókkal.

A megajánlott redemptiok az első rovatba vannak a redemptor neve után bevezetve, amit pedig Kelemen K. egészen üresen hagyott; közleménye tehát annyira tökéletlen, hogy abból az eredetire ugyan senki sem ismerne.

Ama perceptori kézi könyv ez 1-ső osztályában már nemcsak a részletes fizetések bevezetésében van temérdek correctio, ha nem a megajánlott summák is sok helyen igazítva vannak.

Valószínű, hogy akinek nem volt tehetségében egészen befizetni a megajánlott summát — mint a VI-ik statutum 4-ik §-ában mondva van — attól a felfogott föld aránylagos része elvétetett és másnak adatott, redemptionalis summája aztán ehez képest kiigazított.

De az is megtörténhetett, hogy aki befizetni tudta is földjére esett redemptionalis summáját, egy vagy más okon földje egy részét eladta vagy másra, például gyermekeire ruházta és ezen eladott rész summájából leszámtatott s a perceptori kézikönyv ahhoz képest kiigazított.

A perceptori kézi könyv tehát első részében ki-tünteteti a földváltásba megajánlott összegeket, a közvetlen ezek alá bejegyzett részletes fizetésekkel.

A második rész pedig már az első correctiókkal teljes résznek tisztázása volna, melybe a felfogott földek 20 öles rud számra bevezetvék és utánna kitéve van az a summa, mely a megajánlott összegekből a redemptorok által az első rész szerint részletekben az

1745/6-ik évben összesen befizettették ; tehát csakis e két évi befizetés, nem pedig mind az, mi a redemptorok által megajánlatott és melynek erejéig a szántásra fel-fogott földekből részesítették ; mert a megajánlott fő-summa egészen 10 éven át fizettetett a redemptorok által, a hátralékban maradt összegek kamataival együtt.*)

*) Mondám, hogy a perceptori kézi könyvnek négy része van, kettőt már ismertettem ; a 3-ik rész pedig a porták szállók és lábas jószág conscriptióját, a 4 ik rész végre az ezekre kivetett költséget tünteti elő. E művem V-ik részében a belsőtelvekről értekezvén, mondtam, hogy e nemű bevételek a községek és külön kerületek építkezési és más akkor felmerült költségeit fedezték ; és a kerületek által redemptioképen kivetett 573900 frton felül és attól elkülönítve vetettek ki és szedettek be, még pedig leginkább a belsőtelvek szérus kertek és az akkoriban ezekhez tartozóknak tekintett szálló földek után, Karczagon pedig mint látszik a lábas jószágra is kivetve voltak.

A per során ezen összeg után is részt kérne Kelemen K. a közösterületekből, műve 50-ik lapján is beszél erről mint már fentebb a VI-ik czikkben említettem és ez állításának helytelenségét ki is mutattam ; most pedig az ottan elmondottakhoz még hozzá kell tennem azt is, mikép csak akkor tűnik fel egész valójában Kelemen Kajetán ezen állításának képtelensége, ha amaz 1745/6-ki perceptori kézi könyv 4-ik része utolsó lapjait megvizsgáljuk ; ahol is circa 200 akkori adó fizető így van bevezetve : „Aggod János mostohája, Kerekes Sámuel szolgája, Ökrös István szolgája, ugyanannál debreczeni marha, Balog Mihálynál rideg legény, Borsos Péter bojtárja sat. sat. és ekképen meg nevezett több mint 200 egyén és több helyen előforduló debreczeni marha után akkor 2—4 frtban kivetett összegek.

Nem mulaszthatom el itten megjegyezni, mikép ez a perceptori kézi könyv kétségtelenül kitünteti, hogy a redemptio idejében az az eljárás követtetett, mit én az előbbi czikkekből már többször felemlitettem és mit a jászkun VI-ik statut. 4 §-a igazol, miszerint t. i. a redemptionalis summa letételére vállalkozott lakosok által megajánlott váltásági összeg erejéig és arányában, azoknak szántásra felfogott földek adattak és ezen szántó földek után fizettetett a helységre és pusztáira rovott összes redemptio.

Ezt az eljárást tünteti elő az 1745/6-ki perceptori manuale 1-ső és 2-ik része.

Természetes azonban, hogy a megajánlott összegek változásoknak voltak alávetve, mindaddig, míg nem a községek redemptorai a redemptionalis summát a hogy tudták összezsínálták és befizették.

A redemptio idejében történt ama felfogott földek kiosztása pedig Karczagon különben is rendetlen dűlökben hajtván végre és az akkor még ajánlatokkal sem fedezett redemptiora időközben is több bejelentések tör-ténvén: ez okon osztatták fel Karczagon 1763-ban ren-

be is szedettek; ha tehát az e nemű adóztatás szerint befolyt pénzt is redemptioba kívánja számíttatni Kelemen K., kérdem, hogy kiknek adná a fentebbi nevezetek szerint bevezetett több mint 200 egyén által befizetett 6—800 frt után ő szerinte járó közlegelőbeli illetőséget?

Magából az itt előadottakból is kitűnik tehát, hogy az ily adózások semmi kapcsolatban nem voltak és nem is lehettek a redemptioval.

des 308 öl hosszúságú dülőkben a szántó földeket;*) és így készítettett el ottan az 1-ső fundi liber, melynek indexéből Kelemen K. műve 32-ik lapján 3-ik fundi liber czime alatt néhány sor mutatványt közöl.

Ez első fundi liberbe minden redemptor részére egy lap nyittatott, és e lapon az általa földváltásba tett fizetés beiratott.

Minden lapnak az első tétele azt a summát tünteti elő, melyet az illető redemptor 1763-ig redemptioba, vagyis földváltásba fizetett.

Benne van tehát az első tételben az az összeg, mely az 1745-iki perceptori manuale első részében megajánlott redemptioból az akkor felfogott szántó földek után még az 1745—46-ik évben ama perceptori napló szerint befizettetett.

De benne van az is, mely az ajánlatokból nem 1745-46-ban, hanem később fizettetett be, noha e későbbi fizetések a perceptori kézi könyvbe már bejegyezve nincsenek.

Benne van végre mind az a summa is, mely később, de az 1764-ik évet megelőzőleg földváltásba ajánltatott és fizettetett be egyes redemptorok által; ajánltatott és befizettetett pedig azon hiányzó redemptionális summa fedezetére, melyre 1745-ben még vállalkozó nem akadt.

*) A dülők, hossza mai nap is 308 öles; ez a hosszúság hagyatván meg az 1847-ik évi tagosításkor és az 1851-ik évi földosztásnál is ez alkalmaztatván.

Ezen fizetések összege képezi tehát az 1-ső — (1764-iki) — fundi liber lapjain az első tételt.

Ha a fundi liber lapjainak ezen első tételei össze adatnak: ki jó, hogy Karczagon 1764-ig redemptioha vagy földváltságba 40,828 frt fizettetett be a redemptorok által; hiányzott tehát még akkor a Karczagra és pusztáira kirovott 41,300 frt redemptionális summából 472 frt; azonban ez az összeg is, hogy csak hamar befizettetett több redemptorok által: kitűnik szinte az 1-ső fundi liber lapjairól, mert ott ezen későbbi fizetéseket is bejegyezve feltaláljuk.

De nem csak ezen 1763. végén még hiányzott 472 frt redemptiora, hanem a katolikus lakosoknak felsőbbbség rendeletéből történt betelepítése után, részint a kath. új lakosok; részint régibb redemptus lakosok közül egészen 5582 frt erejéig tétettek újabb ajánlatok, mely ajánlatokra az ugynevezett G e r g e l y és B u g y o g ó részekben felfogott földek adattak az illetőknek egyéni használatra és ezen földek után a jelzett két összeg egészen befizettetett és így a karczagi redemptio 46,882 ftra növekedett.

A katolikusok betelepítése után a Gergelyen és Bugyogóban felfogott földekre befizetett 5582 frton a karczagi határba mélyen beszögelő Hegyesbor pusztának Podhraczký féle 3000 holdat tevő része szereztetett meg, mint ezt a redemptio kereső felperesek is beismerik perirataikban.

De nemcsak a Podhraczký rész, hanem a hegyesbori pusztának többi része is zálogba vétetett és a karczagi közös területhez csatoltatott; mely hegyesbori

puszta mai napéig már a karczagi földbirtokosság örök tulajdona.

Az ekként 46,882 fitra emelkedett redemptionalis összegből már a Karczag és pusztái összesített határ complexumának redemptioja 41300 frt volt, az ezen felüli 5582 forint pedig a hegyesbori puszta szerzeményi ára, vagy ha úgy tetszik redemptioja.

Ez a 46882 frt váltásági ár tehát részint a redemptio idejében, részint később, ánde mind egy krajczárig egyéni használatra kiosztott földek után fizettetett be; mert kitűnik az 1764-ki fundi liberből, mely az 1-ső fundi liber, — hogy minden 5 forint váltáság összegre 1 láncz vagy 10 öl föld volt az illető redemptor birtokában. Ekkor már az 1745-ben használt 20 öles rudat, 10 öles földmérő lánczczal vagy pusztán ölekkel helyettesítették.

A 46,882 forint redemptionnak tehát, mert minden forint két öl föld után fizettetett be, 93765 öl tőke föld felelt meg.

És ha azt a fáradságot vesszük magunknak, hogy a karczagi 6 monstrosus kötet fundualis könyvet és az 1847-ik évben keresztül vitt commassatióra vonatkozó mérnöki munkálatokat megvizsgáljuk: ki fog tűnni, hogy mindenkor ez a 93,765 öl tőke föld volt Karczagon az arány kulcsa.

Annak megértéséhez pedig nem kell semmi különös számtani ismeret, mikép az tökéletesen mindegy, akár a 46882 váltáság forint, akár a 93,765 öl alkalmazassék aránykulcsául. . . .

Azonban az 1851-ik év őszen az addig közgazdál-

kodás alatt állott 2000 hold föld a közös területekből még hozzá kapcsolt némely részekkel, az, 1840. XXX. t. cikkben körülírt törvényes eljárás szerint a birtokos lakosságnak csak az imént jelzett arány kulcs alkalmazása mellett kiosztatván: akkor a 93,765 öl föld 104,713 folyó öltre szaporodott és azóta ez volt az arány kulcs.

Az 1864-ik évben aztán a karczagi összes közös-területek, szintén az 1840. XXX. t. cikkben előírt törvényes eljárás szerint felosztatni határoztatván*) miután az összes közös terület a birtokosság által felosztásra utóbb alkalmasnak nem találtatott: ezen arány kulcs szerint ejtetett meg az osztály, de csak a tiszai ártól mentesített réti földek szántásra és kaszálásra al-

*) Az 1840. XXX. t. cz. értelmében illetékes kerületi hatóság határozata így hangzik; 6331—2465. a Jászkun kerület részéről 1863-dik évi november 10. Jászberényben tartott kis gyűlésen végeztetett. Ezen tiszti indósiatás s ahoz csatolt szavazati jegyzék szerint a legelő felosztását kívánók birtoka az azt ellenzőkét felülhaladván, a legelő felosztás az 1840. XXX. t. cz. 1. §-a értelmében ezennel elrendeltetik, a kivétel körül támadható kérdések megbirálására és elintézésére nagykun kapitány Kenéz Flek, táblabíró Kacsó Lajos, esküdt Hó István és birtokos Szilágyi Lajos urakból álló küldöttség ezennel kineveztetik, miről mind a kinevezettek, mind Karczag város birtokossága értesítendő. Kiadta Elefánty Sándor ker. jegyző m. k.

Tehát az egész legelő felosztása illetve arányosítása elvölt rendelve.

kalmas részén; a közös területek többi része pedig továbbra is közhasználat alatt hagyatván, a midőn az egyéni használatra kiosztott réti földek a rendes hitel telekkönyvekbe bevezetettek, ugyanakkor a még közös használat alatt maradt területeket magukban foglaló telekjegyzőkönyvekben is az egyenkint, megnevezett földbirtokosok neve után, az őket megillető arány ugyan-ezen aránykulcs szerint lett kitüntetve; például ha X birtokosnak 200 öl tőke földje van: birtok aránya $200/104,713$. részben vezetett be.

A telekkönyvezés körüli eljárás pedig pontosan a telekkönyvi törvény értelmében eszközöltetett. . .

Karczagon tehát már megtörtént az arányosítás.

Kitűnik a fentebb elmondottakból, hogy Karczagon a redemptio tekintetében épen az az eljárás követetett, mint általában a jászkun birtokos községekben, jelesen:

A redemptio idejében és később szántásra felfogott földek adattak a vállalkozó lakosoknak, az általok megajánlott redemptiohoz mérve, és ezen egyéni használatra felfogott földek után fizettetett be a városra és pusztáira rovott redemptionalis summa.

Tehát az egyéni használatra felfogott földek keletyütt megváltattak a közösterületek is, stb

És épen azért, — mint általában a jászkun birtokosságoknál, — a közös területek itt is a tőke földjáruléakai.

A közösterületek aránykulcsa annál fogva semmi

más nem lehet, miut a töke föld, illetve az abban fekvő váltásági összeg, ennek kellene lenni még akkor is, ha az 1840. XXX. t. cz. világosan nem rendelné azt.

Ámde Kelemen Kajetán nem így vélekedik.

Az 1845-diki karczagi perceptori kézi könyvből, nevezetesen annak fentebb ismertetett I-ső és II-dik részéből s az 1764-ben készült első fundi liber indexéből lázκόros visioi közben alkotott ő magának a redemptio korából három fundi libert. Ugyanis:

Ő az 1745—1746-diki perceptori kézi könyv I-ső részét, melybe a földváltásra megajánlott összegek beirattak I-ső fundi libernek, II-ik részét pedig, melyben a megajánlott redemptionalis summák után egyéni használatra felfogott földek és azokra tett fizetések foglaltatnak, 2-dik fundi libernek, a valódi első fundi liber indexét pedig 3-dik fundi libernek álmódja.

És azt mondja műve 227-dik és 228-dik lapjain hogy a szántó földekre csak a rud földek [perceptori kézi könyv II-ik része] után beírt redemptio fizetett.

A szerinte 1-ső és 3-dik fundi liberbe, tehát az 1745-ki perceptori kézi könyvnek a redemptiora tett ajánlatokat magában foglaló 1-ső részébe és a valódi első fundi liber rovatos indexébe bevezetett összegek pedig a közös területek váltáságába fizetettek volna és így mint műve 228-dik lapján alól, a jegyzetben elősorolja, — K a r c z a g fizetett volna redemptioba $25628 + 40827 + 29953 =$ tehát összesen 95,408 forintot, azaz két annyinál is többet azon 41.300 frtnál,

melyet [függelék 1. szám] a Jászkun kerületek Karczagra és pusztáira összesen reá róttak.

Hát örültek voltak azok a karczagi ős kunok, hogy két annyinál is többet fizettek volna redemptioba, mint a mennyit tőlök követeltek? bizonyára nem! hanem valóban tartani lehet attól, mikép az író jár közel az örüléshez, ki rengeteg tájékozatlanság, tudatlanság vagy épen cselvetésből így elszámítván magát, ily éretlen és gyermekes észjárásra mutató állításokkal a nagy világ előtt fellépni nem átal!

Megmondtam, hogy az a Kelemen Kajetán 1-ső és második fundi libere perceptori kézi könyv 1745-46-ról a 3-dik fundi libere pedig a valódi, 1-ső fundi libernek csak indexe!

Ő tehát fundi libert még nem is látott Karczagon vagy legalább úgy tünteti fel, mintha azt nem ismerné.

Ismeri biz ő! mert mindezekre már figyelmeztetve volt a karczagi polgármesterrel tartott tárgyalas folyamán, sőt a bíróság felkérte, hogy a mennyiben e körülményt vizsgálata tárgyává tenné. ama perceptori kézi könyvet és valódi 1-ső fundi libert Karczag város tanácsától berendelvén, csatoltassa a periratokhoz.

Kelemen Kajetán azonban ezt figyelembe sem vette tanulmányait (!) e körülményre ki nem terjesztette, hanem saját céljai kivétele reményében jobbnak látta a figyelmeztetést szépen elhallgatni és saját őrzöngő eszméit bocsájtani világgá.

No de azért ő az igazság zászláját lobogtattja!? („Jász. red. tör.“ 233. l. 13. sor.)

Nemcsak pedig, hogy a persorán e tekintetben vett utba igazításra reá sem hederített Kelemen Kajetán, de sőt annak daczára „Jászkun redemptio történetében,” a 228. és következő lapokon, bizonyítására annak, mintha Karczagon az ő elszámítása szerint kétszeresnél is több redemptio, még pedig nagyrészből a közös területeknek a szántó földektől külön megváltása céljából fizettetett volna a redemptorok által, redemptio fizetésről szőlő nyugtákat is közöl.

E közleményeiben azonban már annyira elvetette a sulykot, hogy ha szent Themisz eddig nyílt szemmel mérlegelte volna is az igazságot, most látva, hogy felkent egyik papja, mily ocsmányságra vetemedik: szégyenletében be hunyná szemeit !

Mert nemcsak nem híven közli a nyugtákat, hanem kézzel fogható hazugsággal lép a közönség elé, világos célja tehát költött adatokkal a világ elámitása !

Mert például Szilágyi István redemptorról szóról szóra ezt mondja Kelemen K. történelmi műve 228-ik lapján :

„Szilágyi István 30 rud földért fizetett 149. tét. alatt a 2-ik liber fundi szerint 300 frtot ; ezenkívül pedig fizetett az 1-ső liber fundi szerint 157. tét. alatt 102 frtot ; és a 3-ik liber fundiban ennek utóda (Szilágyi István ekkor már elhalván) 190. tét. alatt 200 frtot : ezen redemptornak ezen váltáság fizetésről szőlő hatósági nyugtája, (mely a karczagi perben E/3 alatt eredetben van becsatolva) pedig nemcsak hogy ezen befizet-

„zetéseket szinte igazolja, hanem
„ezenkívül még azt is, hogy csak a
„300 forint volt a 30 rudalja föld
„váltása; ellenben a nyugta szerint azontul fize-
„tett összegek az ujjonnan felvettett redemptioba, tehát
„nem a 30 rud földért, hanem a határ közösbén maradt
„részéért lettek váltáságul fizetve; így szólván a nyug-
„tának a 300 frton felül fizetett több rendbeli össze-
„gekre vonatkozó egyik pontja: hogy Szilágyi
„Istváu uram az ujjonnan felvettett
„redemptioba 29. Rftokat fizetett praesen-
„tibus recognoscáljuk. Anno 1751. főbiró
„Kun Péter.“

Kelemen K. ezen előadása szerint tehát a kar-
czagi perben E/3 alatt csatolt eredeti nyugtának iga-
zolni kellene azt, hogy Szilágyi István és ennek utóda
a redemptioba fizetett $300 + 102 + 190 = 592$ R. frtot,
és — Kel. K. szerint, — az ujjonnan felvettett re-
demptioba 29 frtot.

Lássuk tehát a nyugta hű másolatát:

„Mi ns. Nagykun-Kardszagujszállása főbirája Sza-
„bó György, és ns tanácsa psentibus recognoscáljuk,
„hogy nemz. Szilágyi István uram a redemptioba meg-
„fizetett 100 V. frtot 20. Junii 1745. Nagy János ur
„perceptorsága alá; item 27. febr. 1746. frt vonás 50;
„item 7. aug. 1746. ft vonás 50; item 23. Jan 1747. ft
„vonás 20; item 26. apríl 1747. ft vonás 17; item 16.
„jul. 1747. f. vonás 20; item a ló ára f. vonás
„45; die 20. aug 1747. ft vonás 43; item die 1. dec
„1747 flor. Rh. 11. és így, hogy nevezett nzts.

„Szilágyi István ur a m a g á r a v á l l a l t 30 rud-
„alja földnek váltásági díját hiány nélkül lefizette, u. m.
„a 300 Rh. frtokat, praesentibus adtestaljuk. Karczag
„város birája és tanácsa.“

H á t u l egészen olvashatlan írás van ez ugyne-
vezett hatósági nyugtán; melyből azonban Kelemen K.
azt betűzi ki, hogy S z i l á g y i I s t v á n a z u j j o n -
n a n f e l v e t t e t e t t r e d e m p t i o b a 29 R.
frtokat fizetett sat.

Ez tehát a Szilágyi István hatósági nyugtája.

De kérдем: van-e ebben a $300 + 102 + 109 =$
összesen tehát 592 frt befizetéséről egyetlen betű is?
Van-e ebben Szilágyi István utódjáról egyetlen szó is?
Bizonyára nincs! hanem szó van abban igenis 345, vo-
nás ft és 11 Rftnek 9 részletben történt befizeté-
séről, melyek együtt mint a nyugtában is világosan be-
tétve van, megütik a 300 Rftot,*) tehát csakis a 30 rud
földre kivetett redemptiot.

*) 1745-ben már nem lehetett hivatalosan más
pénz nemben számítani, mint ezüst, vagy Rhenes forint-
ban. Az 1723-dik 68. t. cz. minden addig divatozott
pénznemeket — kurta ft vonás ft, — eltörölt, azt
mondván:.

„Ex benigno suae majestatis sacratissimae assensu
statuitur: § 1. ut omnis generis monetae per totum reg-
num partesque eidem adnaxas aequalis sit cursus et
valor. § 2. adeoque ubivis locorum, ad unum florenum
centum, ad unum grossum quinque denarii computen-
tur“ az az: Ő sz. felsége kegyelmes hozzájárulásával
rendeltetik: 1., hogy minden pénznemeknek az egész
országban és kapcsolt részeiben egyenlő értéke legyen:

A hatósági nyugta hátán az írás egészen olvashatatlan, de ha abból kiolvasható volna is az, mit Kelemen Kajetán mond, hogy t. i. Szilágyi István 1751-ben az ujjonnan felvettetett redemptióba fizetett volna 29 Rftot, mit bizonyítani ez?

Bizonyosan nem azt, mit Kelemen Kajetán abból következtet, hanem azt, hogy 1751-ben minden redemptor részletes fizetései, ezek között Szilágyi Istváné is megszámláltatván, vagy ujjolag felvettetvén, a még hiányzott részt 29 frtban lefizette. Ez a hiányzott rész pedig a részletes fizetések után 1745. május 1-től járó kamatok valának.

Napfényénél világosabb tehát, hogy Kelemen K. itten a sulykot nagyon elvetette. Határozottan azt állítja fentebb idézett soraiban, hogy nemcsak a szántó földek után fizetett 300 frt, — hanem azonkívül még 102 + 109 frt redemptio befizetése is igazoltatik e hatósági nyugtában, — holott abban előszámláltatván egyedül a 300 Rhftra menő részletes fizetések, végül ez mondatik: „és így, hogy Szilágyi István uram a

2., ugyanazért mindenhol egy forintra 100, egy garasra pedig 5 dénár számittassék. Azonban valamint korunkban az alföldi falusi nép még mindig számít váltó ftra [40 krjával,] kétségtelen hogy a köznép a redemptio korában is számított még 17 garast tevő vonás frtra és mert a községi perceptorok is a köznép közül valók voltak, ezért van Szilágyi István nyugtajában az első 8 tétel vonás frtba írva, ezek azonban Rftokra redukálva kihozzák a 300 Rftot és ezért mondatik a nyugta végén, hogy: és így kifizette a 300 frtot stb.

magára vállalt*) 30 rudalja föld váltáság díjját u. m. 300 frtot lefizette“ stb.

Nincs tehát abban semmi másról szó, mint a redemptio idejében felfogott, magára válalt 30 rud föld 300 frtot tevő váltáságáról, de nem is lehet másról szó, mert mint az általános jászkun viszonyokról az előző czikkeken előadtam, a határ egész complexumára rovvott váltásági összeg minden jászkun helységben az egyéni használatra felfogott földek után fizettetett be és így a szántó földekkel együtt váltattak meg a közös területek is.

Ez az eljárás követtetett Karczagon is.

Átlátta és megértette ezt maga a „Jászkun redemptio történetének“ írója is, hanem célja volt e nyugták és perceptori napló kivonatok hamis színben feltüntetésével a közönség félrevezetése, valamint egész történelmi műve nem egyéb ráfogások és valótlan állítások tömkelegénél, rabulistikus csűrés csavarásnál, még pedig ex studio et ex radicató consulto!

Ilyen kézzelfogható valótlanság mindén többi idézete is, azt mondja t. i. a 229-dik lapon, hogy „Csom-bordi György fizetett a 2-dik liberfundi szerint 263-ik „tét. alatt 150 frtot 15 rud földért, de ezenkívül fizetett váltáságot az 1-ső fundi liber 273. tét. alatt 142 frt „80 drt, s hogy ez utóbbi váltáságösszeg a közösen „maradt területekre esett, igazolja ezen redemptornak

*) Ez a nyugta is bizonyítja minden e tekintetben eddig tett előadásomat, miszerint t. i. a redemptio a felfogott, vagy magára vállalt szántó, vagy tőke földek után fizettetett be.

„a karczagi perhez. F. 3. alatt eredetben (csatolt hatósági nyugtája, melyben világosan kivan mondva, hogy a rud földek váltságán felüli összeg, az új osztályra maradt.“

Ez sem igaz! e nyugta értelmét is egészen kiforgatta eredetiségéből és nincs is abban 142 frt. 80 kr. külön redemptio fizetésről egyetlen betű is, sem pedig rud földek váltságán felüli összegről, Csombordi György nyugtája szóról szóra ez:

„Hogy Csombordi György uram ő kegyelme a magára vállalt (tehát itt is a felfogott, vagy magára vált) 15 rudalja földnek váltságát u. m. a 150 R. ftokat, részszerint készpénzzel, részszerint pedig a katonaság alá elment lovával,*) ez mai napiglan minden fogyatkozás nélkül megfizette, adtestáljuk és ő kegyelmét quietáljuk. Sign. d. 29. mártius 1748. idest Rf. 150 Karczag város főbirája.

Ez az eredeti nyugta szórólszóra lemásolva és ez nem tartalmazza azt, mit ebből Kelemen Kajetán idéz. Hanem ezen nyugtán a kelet és aláírás között, mintegy 2 ujnyi üres tér lévén, oda egész más kéz által irt következő pár sor van közbeszurva.

*) Tehát, — mint művem 1-ső czikkében mondtam, — csakugyan a földváltságból szereltetett fel az 1000 lovas katona is; mert ime ugy Csombordinak, mint előbb Szilágyinak is a katonaság alá adott ló ára földváltságba tudatott. Így történt ez Boldizsár Andrásal is, azonban e nyugták közlésével nem akarhatom művem terjedelmét végnélkül növelni.

„Az új osztályra nem maradt több Rf. 115 kr.
„45 fent nevezett személynek die 1-ső junii 1763. főbiró
„Szarka József.“

Erre aztán ráfogja Kelemen K. mintha e hatósági nyugtában világosan ki volna mondva, hogy a „rud földek válttságán felüli összeg az új osztályra maradt.“

Kézzel fogható hazugság! nincs e nyugtában egyetlen szó is a rud földek válttságán felüli összegről; félre magyarázhatlanul mondja a közbeszurt pásor, hogy 1763-ban az új osztályra Csombordi Györgynek nem maradt több redemptioja 115 frt 45 kr-nál.

Mert mint a karczagi valódi 1-ső fundi libernek első lapján olvasható (mit Kelemen K. is közül műve 33-ik lapján) Karczagon 1763-ban az eddigi rendetlen dűlők miatt új osztályt tettett; minélfogva minden redemptor birtokállását vizsgálat alá kellett venni; az időközben történt eladásokat vagy más nemű átruházásokat a summából levonni, a szerzeményt pedig hozzáadni kellett.

Igy történt ez Csombordi György urammal is, mert noha 1748-ban már kifizette a 15 rud föld válttságát 150 frtban; de abból 1763-ig eladott vagy másra átruházott annyit, hogy az akkor tett új osztályra a 150 frt redemptioból neki csak 115 frt 45 kr. az az 230 9/12 öl tőke földje maradt.

Épen így van beleszurva a perhez G/3 alatt csatolt Boldizsár András féle nyugtába, hogy: „Boldizsár András ur a Gergelyen osztott 3 láncaolja földet

a hosszú düllőben megváltotta 177 frt 7 krral, recog-noskcaljuk 13. nov. 1760. Szarka József m. k.“

Tehát itt a szaporodás iratott épen úgy hozzá, mint leszámíttatott az előbbiben a fogyás; még pedig az a G e r g e l y i osztály általi szaporúság iratott itten hozzá, mely mint fentebb emlitém, épen az 1745-ben még vállalkozók hiányában meg nem ajánlott redemptio-nalis összeg fedezetére lett felfogva és a váltságra ajánlkozók között 1763-ban kiosztva.

Mindezeket megtaláljuk a karczagi valódi 1-ső fundi liberben, hatósági nyugták nélkül is. És ezek a tenyérnyi papirokon kiállított, úgy nevezett hatósági nyugták, mai napság nem is érnek semmit; mert azokon jegyzőkönyvi szám nincs,*) a kézírást senki nem ismeri, alig látszik valami nyoma annak, hogy azokon valaha pecsét is lehetett.

De térjünk vissza Csombordi György nyugtájára. Ennek hátán több olvashatlan írás között, melyekben valószínűleg részletes fizetései soroltattak elő, — a kö-vetkező ép sorok olvashatók „5-ör adott ú kigyelme 3 „Rftokat és 1 kroat; minden fogyatkozás nélkül. Meg-„fizetett ú kigyelme a capitalisba 5 Rf. és 21 kroat, „a z i n t e r e s s i b e 1 f r t és 50 kroat.“

Kétségtelen tehát, hogy mint fentebb Szilágyi István nyugtájára mondtam, midőn újra felvettetett

*) Nem csak a jászkun VI-ik statutum, de az 1751-ben kiadott kir. regulációk 13-ik cikkelye is azt rendeli, hogy csak jegyzőkönyvbe bevett tárgyakról adat-tatnak ki hatósági bizonyítványok; de ez a józan okos-ságból is következik.

mindenki redemptioja, ha még akkor csak a tőkét fizette le; utánna kellett fizetnie a kamatokat is; mert a kamatok folytak 1745. májustól fogva; ez a kamat pedig redemptioba nem számítható.

Ugyan tessék csak a részletes fizetések után számítani a kamatokat; kétségtelenül kijő a 29 frt.

De nem időzőm tovább e hatósági nyugtáknál; nem növelhetem ily dib-dábságokkal művem terjedelmét.

Kitűnik az eddig mondottakból is, hogy Kelemen K. történelmi művében valótlan tény álladékokat tüntet fel igazak gyanánt; mely eljárás pedig az ő történet írói (?) hitelét végkép lerontja és semmivé teszi.

Quicunque enim turpi fraude semel se innotuit; etiam si verum dicit: amittit fidem

Ő ellenében azonban semmi szükség nincs ez argumentációra; mert az ő „Jászkun redemptio történetét“ különben is alapjaiban felforgatták jelen művemben előadott érvek és okiratok.

De nagyon is pórul járna az utókor történésze, ki a Kelemen K. művét forrásként fogná felhasználni!.

Node Kelemen Kajetánnak meg van az ő külön véleménye; ő semmi ellenvéleményt nem tűr; nem különösen, ha az nem hajtja malmára a vizet! Neki az ősök redemptioja kell! semmi mostani földbirtok nequve summa redemptionalis unius cujusvis actuali possessorio correspondens. Teremtett ő magának három fundi libert, minőt még nem látott

a világ; és ezekből összeadja az ugyanazon egy tényre vonatkozó de több helyen bevezetett summákat; és denique kisűti, kiszámítja hogy azok a karczagi ős redemptorok, bár csak 41,300 frt redemptio vettettett reájok, még is erőnek erejével 95,408 frt váltsági összeget fizettek; és ennek folytán azt kívánná, hogy ez a summa legyen az aránykulcs, még pedig oly formán, hogy minden redemptorról leszármazott összes ivadéknak kiadassék a közös területből az, ami őse által a szerinte 95,408 frt váltságba akkor befizetett summa után aránylag esik; akár van jelenleg töke földjök akár nincs.

Valóban lángész ez a Kelemen K. hogy ily bölcse dolgot fedezni képes; és még reá azt is vitatja, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a is azt a váltság mennyiséget érti, mit a redemptio idejében az ősök befizettek; pedig lám ez a törvény a mostani birtok váltság mennyiségéről beszél; ezt állapítja meg aránykulcsul; summam redemptionalem, unius cujusvis actuali possessorio correspondentem.

Erről azonban majd a kisújszállási perismertetésében. Addig is pedig a nyájas olvasóra bizom annak elhatározását, valjon a Kelemen Kajetán féle kinlódásokon, nevéssen-e az ember vagy boszaukodjék!

Mit szöjljak a katholikusok betelepítése idejében felfogott szántóföldekről és az ezek után befizetett váltsági összegekről?

Az eddig mondottakból is látja már az olvasó, hogy e váltsággal a karczagi határba beékkelt mintegy

5000 holdnyi hogyesbori puszta szereztetett meg és csatoltatott a közös területhez.

Ez időszakban a betelepített kath. új lakosoknak és régi redemptusoknak is összesen 11,164 öl szántó föld osztatott ki, mely után a vállalkozók 5582 frtot fizettek.

A 11,164 öl föld 308 öles dűlőben 2144 kataszteri holdat, az ebből befolyt pénzen megszerzett hogyesbori rész pedig két annyi területnél is többet tesz.

Méltányos és igazságos volt tehát az ős redemptorok eljárása, a midőn ezen 1770. és 1780. táján kiosztott földeket is úgy tekintették mint az eredetileg redimált földeket.

Épen úgy vezették ezen földeket is a birtokkönyvbe, mint az 1745-ben redimált földeket; épen úgy osztottak ezek után is kaszáló és nádnyilasokat és épen úgy használták ezek tulajdonosai is a közlegelőt mint az 1745-ben redimált földek tulajdonosai.

De szokásban is volt az ily föld eladás a redemptio utáni évtizedekben a jászkun birtokosságoknál, mint az a függ. 5. száma alatt közlött 1762-ki kerületi határozatból kitűnik.

Természetes azonban, hogy az ily eladás csak a még hiányzott redemptionalis summa pótlása, vagy mint e kérdéses esetben, közösirtok szerzése céljából eszközöltetett,

De nem is fedezhetnének fel a redemptio kereső felperesek hazai törvényeinkben egy szakaszocskát, mely e száz éves birtoklással megerősített tulajdonjog felforgatására csak szinleges alapot is nyújthatna.

E tekintetben tehát felesleges minden további fejtegetés.

Karczag és pusztái összesített határának megváltása tehát egészen úgy történt, mint általánosságban a jászkun községek megváltását a fentebbi czikkekben kifejtettem.

Itt is ajánlatok tétettek a redemptorok által a megváltásra.

A redemptio idejében itt is szántó földeket fogtak fel és adtak minden redemptor használatába az általa megajánlott summához képest.

Igazolva látjuk ezt az 1745—1746-dik évi perceptorai kézi könyv által, ha azt figyelmes vizsgálat alá vesszük.

Igazolja ezt a Szilágyi István fentebb közlött nyugtája is, ezen szavakban: és így Szilágyi István a m a g á r a v á l l a l t 30 rud föld árát lefizette u. m. 300 Rftokat.

De igazolja ezt a Csombordi György nyugtája is, mondván, hogy Csombordi György a m a g a r é s z é r e v á l l a l t 15 rudalja földváltását 150 Rftot megfizette.

Igy hangzik pedig a Boldizsár uram nyugtája is, ő kegyelme szinte a magára vállalt 9 rudalja föld redemptioját, a katonák alá elment lovának az árával együtt, u. m. 90 frtot megfizetett, stb.

Tehát a szántásra felfogott földek után fizettetett meg Karczag és pusztáinak összes redemptioja, minél-

fogva a szántó földekkel együtt megváltattak a közösterületek is.

És így a közös területek a szántó földeknek járulékaiként, csak is a szántó, vagy tőke föld, illetve az abban fekvő redemptionális snmma képezheti az arány kulcsát.

Most nézzük a kisujszállási arányosítási pert.

A redemptio kereső felpereseknek az aránykulcsára vonatkozó kérelmét szóról-szóra közlöm, — azt mondják ugyanis az aránykulcsa kérdésében beadott keresetökben, hogy:

„Aránykulcsul az eredeti redemptorok által befizetett válttság állapíttassék meg akként, hogy a redemptorok örökösei a családi elágazás és leszármazáshoz képest a kihalt ágak mellőzése mellett, a közös javakban az ős redemptorok által befizetett válttság arányában részesüljenek, vagy is számíttassék ki, hogy a redimált és redemptiokor egyéni használatra, ki nem osztott, hanem akkoron közösben maradt területekből mennyi esett az egyes ős redemptorok befizetett válttságára s az ekként kiszámítandó s a jelenlegi közlegelőből kihasítandó terület adassék ki az egyes ős redemptorok utódainak és ugyan ily arányban részesüljenek ezentúl a közös jövedelmekben is, mindenkinek illetőségébe betudandó lévén az, mit a redemptiokori felosztás óta a közösjavakból kapott, [?] a közös haszonvételek tekintetében pedig azok kik eddig törvényes illetőségüknél kevesebbet, vagy semmit sem kaptak, a multa nézve akként kárpótoltassanak,

„hogy a jelenben kihasítandó s így csak a jövőben bir-
„ható törvényes illetőségükön felül, azon egész időre,
„melyben a közös javakból való törvényes illetőségük
„használata tőlök a birtokosság által elvonatott, ennek
„megfelelő évi jövedelmei is nekünk 6 % késedelmi ka-
„mataival együtt a közös javakból kiadassanak.

„Továbbá kérjük kimondani, hogy a territorium-
„nak Kisujszállás város régi határának, a 3 pusztá nél-
„kül az ebbe külön befizetett, és a liber fundi első ro-
„vátában foglalt váltság képezi az aránykulcsát; a Tur-
„gony, Marjalaka és Csorbai pusztákra nézve pedig az
„ezekre a liber fundi 2-ik rovata szerint befizetett
„váltság. *)

*) Az ősök redemptioját kereső felperesek az aránykulcsát külön kérik megállapítani a territoriumra, szerintök Kisujszállás város régi határára, és külön Turgony, Majlaka és Csorba pusztákra nézve. E kérelmeket, mint a „Jászkun redemptio története“ 24. és 25. lapjain olvasható, arra alapítják, mert Kisujszállás város 1-ső fundi liberében, — melynek rovatos indexe a „Redemptio története“ 24-ik lapján részletes és kiollózott, mutatványban szinte közölve van, — külön kitétetett, hogy egyes redemptorok mit fizettek „a kisujszállási territoriumba és telekjének váltságába,“ ismét külön, hogy mit fizettek a „Turgony, Marjalaka és Csorba pusztába,“ és mert Kisujszállás helység előjárósága nevében a jegyző által, nem ugyan a redemptio idejében 1745-ben, hanem 1753-ban, — a midőn a redemptio idejében fel-fogott szántó földek a dúlók rendetlensége miatt hites mérnök által újra osztattak, — a redemptoroknak az általok fizetett összegekről bizonyítványt adván, ezen

„Hogy pedig az aránykulcs, egyedül az első redemptorok által befizetett váltság lehet, ennek indokolására a (megengedhetőség kérdésében beadott) keresetben előadottakon kívül csak azt jegyezzük meg, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a is ezen kulcsot rendel; mi kitűnik egy részt ezen § intézkedéséből, hogy kinek, kinek birtoka váltságának mennyiségét rendel aránykulcsul és nem korlátozza ezt sem a külső birtokra, sem a birtokosok magán birtokára, tehát világosan a váltság által képviselt közösbeli birtokilletőséget érti azon birtok alatt, melynek váltságát kulcsul rendelte (! ?); más részt kitűnik az 1840. XXX. t. czikkre vonatkozó országgyűlési vitatkozásokból, (a függelékekben 13. sz. a közlöm,) melyek szerint e törvény 3-ik §-a világosan oly értelemben fogadtatott el és vált törvényt, hogy az első redemptorok által eredetileg befizetett váltság szolgál kulcsul.“**)

bizonyítványokban is külön kitéve van a territoriumra, — és ismét külön a három pusztába fizetett összeg.

Felperesek kérelmének megérthetése tekintetéből szükségesnek láttam ezt itt megjegyezni, mert ők ezen körülményeket a megengedhetőség kérdésében beadott első kereset levelökben fejtve ki, itt közlött, s a kulcsra vonatkozó kérelmök e jegyzet nélkül érthetetlen volna. Alpereseknek e kérdésre vonatkozó czáfolata alább fog következni.

**) Mint a karczagi perre vonatkozó fentebb adott közleményből kitűnik, a redemptio kereső felperesek ottan is az ősök által befizetett redemptionalis summát, — még pedig megduplázva, — kérik aránykulcsul alkal-

Felpereseknek az aránykulcs kérdésében előadott ezen kérelmére, alperes részről a per során következő czáfolat terjesztett elő :

Az arányosításnál alkalmazandó kulcsra vonatkozó felperesi előadást el nem fogadhatjuk, mert az semmi törvényes alappal nem bír, indokolása pedig nem egyéb, mint a törvényeknek czélzatos félremagyarázása és abból levont hamis következtetés.

Sajátságos, hogy felperesek az arányosítás megengedhetőségének kérdése felett a polgármesterrel tartott tárgyalás folyamán azt is megtagadták, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3. §-ában előírt kulcs az arányosításra is vonatkoznék, mindkét részről iverket árasztottunk el ide vonatkozó polemiával ; és ime most magok felperesek állítják, hogy bizony vonatkozik, ez a kulcs az arányosításra is.

Ámde a hit és meggyőződés tüntetésével elég vakmerőek azt vitatni, mintha e 3-ik § egyenesen az ő általok követelt kulcsot, az ő s redemptorok által befizetett redemptionalis summát rendelné alkalmaztatni.

És hogy e hamis állítást valószínűvé tegyék : a kérdéses 3-ik §-ból bűvészig eltüntetnek egy lényeges szót ; jelesen: a helyett, hogy „kinék-kinék mostani

maztatni, ugyanazért a karczagi perben is az aránykulcsra vonatkozólag mind az előadatott, mi a kisujszállási perben alább következni fog ; s ezt itten tudomásul megjegyezni szükségesnek láttam.

birtoka váltásának mennyisége“ célravezetőbbnek látják ezt olvasni ki: „kinek-kinek [. ?] birtoka váltásának mennyisége.“ A birtok elől tehát kihagyták annak közelebbi meghatározására vonatkozó ezen szócskát „mostani.“

Ez pedig nem tréfa dolog, mert a mostani birtoknak nem felelhet meg az ősök által befizetett váltási összeg, köztudomásu dolog lévén, mikép nagyon sok ős redemptorok, illetve utódaik földbirtokaikat eladván, az élő utódoknak nincs mostani birtoka, melyre a váltás legcsekélyebb mennyisége is vonatkozhatnék.

És teljességgel figyelmenbe nem jöhet, sőt nevetséges felperesek azon állítása is, mintha a kérdéses 3-dik §. nem a földbirtokosok egyéni magán birtokát, hanem — szerintök — „világosan a váltás által képviselt közösbeli birtok illetőségét értene azon birtok alatt, — melynek váltását kulcsul rendelte !?“

Ez állítás, a mellett hogy nevetséges, valóságos circulus vitiosus, ugyanis:

Felperesek szerint azon közösbeli birtok illetőségnek megfelelő redemptionalis summa lenne az aránykulcs, mely birtok illetőség létezése, vagy nem létezése és létezése esetében terjedelmének meghatározása képezi épen jelen per feladatát.

A valóban sajátságos felperesi követelés tehát ide megy ki:

„Arányosítsuk a közös használat alatti területeket. Arányosítsuk pedig azon jutalékhoz mérve, mely

minden egyes birtokos részére a közös területből kihasítandó,“ !!

Tehát csakugyan *circulus vitiosus*; melyre bátran elmondhatjuk, hogy *difficile esset satyram non scribere*.

Valóban szerencséseknek érezzük magunkat, hogy az ily badarságok felfogására elegendő lángésszel nem bírunk. Ugyanis, mi egyszerűségünkben átlátjuk és megértjük, hogy a midőn az 1840. XXX. t. cz. 2. §-a azt mondja, hogy: „kulcsul szolgál kinek kinek mostani birtoka váltságának mennyisége,“ a mostani birtok alatt a törvényhozás a birtokosoknak csakis egyéni vagy magán birtokát értette; mert ha az aránykulcsát ingatlanság képezi: ez ingatlannak az illető birtokos kizárólagosegyéni vagy magán birtokának kell lennie, melyet t. i. az arány behozatalakor mások kizárásával tényleg birtokában tart; és hogy semmi körülmények között nem lehet kulcs az arányosítandó közös területből, épen az arányosítási per folytán kiszámítandó illetőség, mint a per folyama alatt különben is még *ignota quantitas*.

Mindezek önkint következnek a dolog természetéből, az ide vonatkozó törvények jól felfogott szelleméből, de magából a józan okosságból is,

Igazán sajnos dolog, hogy az önérdék, és az ebből kifolyó elfogultság, sőt roszakarat, annyira eltántorítják ellenfeleinket, hogy még az ily világos törvény magyarázata felett is vitatkoznunk kell!

Az 1840-iki országgyűlésen a XXX. t. cz. a KK és RR. tábláján minden vita nélkül át ment.

Azonban ez időben a törvények még latinul is fogalmaztatván, a latin szöveg sok tekintetben világot vet a törvényhozás intencióira.

A kérdéses 3-ik § latin szövege ez: „pro clavi deserviet unius cujusvis actuali possessorio correspondens summa redemptionalis,” minden egyes birtokos tényleges vagy mostani birtokának megfelelő váltásági összeg.

Tehát nem az a redemptionalis summa, melyet a mostan existáló családok ősei 1745-ben felfogott, vagy magokra vállalt földjeik után befizettek.

A törvényhozás ha ezt célozta, világosan ki fogta volna mondani, hogy: „pro clavi deservient summae redemptionales ab avis incolarum modernorum in tempore redemptionis expensae,” és nem beszélt volna, „de summa redemptionali unius cujusvis actuali possessorio correspondenti” mindenki mostani birtokának megfelelő váltásági összegről.

Kétségtelen tehát, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a minden egyes birtokos tényleges magán birtokának, még pedig földbirtokának, megfelelő váltásági összeget állapítja meg az aránykulcsaúl.

Mert hogy e 3. §-ban említett mostani birtok más nem is lehet, mint földbirtok, azt tanúsítja a birtok és birtokos -- possessionum et possessionatus, — nevezeteknek országos törvényeinkben bevett értelme.

Nobiles possessionati, — birtooks nemeseknek

törvénykönyvünkben a nemesi rend azon tagjai neveztetnek, kiknek nemesi földbirtokaik vannak.

Ellenben azon nemesek, kiknek csak nemesi belső telkük van: nem birtokos, hanem csak udvaros nemeseknek — *nobiles curiales* — curialistaknak hivatnak.

A vitás 3. §-ban előforduló birtok sem jelent tehát mást, mint földbirtokot; belső telket semmi esetre nem, mert ezt belsőség — *intravillanum* — nevezettel jelöli törvénykönyvünk. . . .

Állításuk ide vonatkozó másik részével sem szerencsésebbek felperesek, jelesen: nem áll az sem, mintha a felmutatott országgyűlési vitatkozásokból az tűnnék ki, hogy az 1840. évi országgyűlésen a XXX. t. cz. 3. §-a oly értelemben fogadtatott volna el, mint ők magyarázzák; mintha t. i. az ősök által 1745-ben befizetett váltásági összegek tennék az aránykulcsát.

Megdönthetetlen bizonyíték ezen különben is gyarló állítás és okoskodás ellen maga a törvény hiteles szövege, mely kulcsul határozottan a mostani birtok váltságát, — *actuali possessorio correspondentem summam redemptionalem* — rendeli.

Vagy talán az akkori m. kir. udvari cancellárt is gyanusítják felperesek? ez is talán egyetértett a jászkun birtokosabb osztálylyal! Valóban felperesektől ily gyanusítás is kitelnék!!

Az 1840. XXX. t. cz. felett folyt főrendi vita a függelék 13. száma alatt olvasható.

Igazolja e vita, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3 §-ában megállapított kulcs értetett az arányosításra is.

Igazolja továbbá, hogy e 3-ik § a fő R. R. által

bár megelőző vita után, de a K. K. és R. R. szerkezete szerint változtatás nélkül fogadtatott el. A főherczeg nádor is ez értelemben mondotta ki a conclusumot.

Változtatást tettek a fő R. R. ezen XXX-ik t. czikkelynek 2-ik §-án, arra vonatkozólag, hogy az összesítést kívánók kérelmsőket perutján érvényesíthessék.

E tekintetben izenetet is váltottak a K. K. és R. R. táblájával; és miután e módosítást a K. K. és R. R. elfogadták s a 2-ik §-ba beigtatták: a mgos fő R. R. ezen módosított 2-ik §-t fogadták el közfelkiáltással az april 3-kán tartott országos ülésen.

De hiszen, mint fentebb is mondatott, megdöntetlen bizonyíték e felperesi rabulisticus okoskodás ellen maga a szentesített törvény szövege.

Pro clavi commasationis deserviet actuali unius cujusvis possessorio correspondentis redemptionalis summae quantitas. Tehát bizony nem az öreg apámék által redimált földeik után 1745-ben befizetett, hanem mindenkinek mostani birtoka váltóságának mennyisége, tekintet nélkül arra, hogy ez a mostani birtokok őseiről szállott-e reá vagy pedig másoktól szerezte azt, sat. sat.

Nem akarom szaporítani a szót.

Alperesek perirataiban rövidre vonva elő van adva mindaz, mi az előző czikkekből a jászkun birtokviszonyok fejlődéséről és jogi alapjáról elmondott.

El van tehát mondva, hogy a redemptio idejében a jászkun helységek határa a hozzájuk csatolt puszták ha-

táraival egy közös territoriumba olvasztatott, vagy össze-síttetett.

El van tehát mondva, hogy a redemptorok által a váltsági összegek rendszerint a helységnek és pusztáinak ezen összesített határ területére ajánlottak meg és ezen közös határ területből felfogott szántó földek után fizettettek be.

El van mondva, hogy még oly helységeken is, hol a redemptorok a váltsági összeget külön ajánlották meg a helység és külön a puszták területére: e külön megajánlott összegek egyesítettek és a szántásra felfogott földek ezen összesített summák arányában adattak át a redemptoroknak, lettek légyen e szántó földek akár a helység belhatárán akár a pusztákon. És minthogy a megajánlott váltsági összegek, a szántásra felfogott földek után fizettettek be: kiderítve van, hogy a szántó földekkel együtt váltattak meg a közös használat alatt hagyott területek is; minélfogva ezek oly szoros kapcsolatba jöttek egymással, hogy a szántó földek t ő k e b i r t o k n a k, a közös legelők és egyéb közös területek pedig csak a p p e r t i n e n t i á n a k, t a r t o z é k n a k vagy járuléknak tekintettek.

El van mondva, hogy ez a gyakorlat és szabály fenállott a Jászkun kerületekben a redemptio kora óta folytonosan; és annál fogva, ha a közös területből felfogott rész egyéni használatra osztatott ki, rendszeresen a töke föld, illetve az ebben fekvő redemptionalis összeg arányában történt a felosztás.

Tekintve pedig, hogy az 1840. XXX. t. cz. ama százados gyakorlatra van fektetve: kétségtelen, hogy az

1840. XXX. t. cz. 3. §-ban is birtok nevezet alatt csak a tőke földbirtok értendő.

Mondanom is felesleges, hogy a periratok mellett mindazon okmányok hiteles másolatban vagy eredetben ott fekszenek, melyek e művem szövegében vagy a függelékben közölve vannak. . .

Következik a territorium kérdése, azaz felperesi kérelem azon részének megvitatása, miszerint azt állítják, hogy Kisujszállás helység határa territorium név alatt külön váltatott meg és ismét külön Turgony, Marjalaka és Csorba puszta egy negyedrésze ; minélfogva követelik, hogy Kisujszállás helységnek szerintök elkülöníthető határa — az ősök által a territoriumba fizetett váltásági árhoz képest arányosíttassék és osztassék meg az ős redemptorok utódai között, a jelzett puszták határterülete pedig az ezen pusztákba az ősök által befizetett váltásági összeg arányában, sat.

Mielőtt e kérdéshez szólnánk, felemlitenünk kell, hogy a jászkun kerületi 25 községben, noha a kerületeknek 1745-ben történt megváltása alkalmával a helységekre és pusztáikra külön vettetett is ki a váltásági összeg ; és noha némely községben a redemptorok is, úgy a helységre mint pusztáira külön-külön ajánlották és fizették meg a váltásági összeget, ezen elkülönített váltáság elvével azonnal felhagyva, úgy a helység és pusztáira kirovott redemptionalis summát, mint a helység és pusztáinak határ területeit összesítették, egy közös határnak tekintették még az esetben is, ha azok nem egy contiguitásban állottak egymással ; és ott, hol a redemptorok által a helységre és pusztáira rovt

váltásig szinte külön fizettetett be: ezen külön befizetett váltásig összegek summája lett minden redemptorra nézve az összesített határra vonatkozó birtok aránykulcs, (függelék 8.)

Annyira köztudomásu tény ez a jászkun kerületi községekben, mikép ennek bizonyítása felesleges; de csak is a 25 törzs község levéltáraiban eszközözlendő nyomozás útján lehetne azt hivatalosan constatalni.

Kisujszállás helység határa pedig Marjalaka és Turgony pusztáktól elkülönítve a redemptio korában sem volt; sőt Kisujszállás, Marjalaka és Turgony falvak egyszerre nem is léteztek, hanem az előbbi az utóbbiak romjain emelkedett.

Igazolja ezt a kisujszállási levéltárban látható 1821. évben lefolyt határper, mely az eljáró kir. törvényszékek megtekintésére készen áll, s mely határper-ről már fentebb e mű 55. és 56. lapjain emlékeztem.

E határper — mely in folio 372 lapra terjed, — 1827-ben, dec. 30-án a nádori levéltárból b. e. József nádor aláírásával, s hivatalos pecséttel megerősítve hiteles másolatban adatott ki Kisujszállás városnak.

Ezen határperben, mint régi okmányok lemásolva vannak, sok többek közt 1.) a 115. és következő lapokon Báthory István nádor, Verbőczy István kir. személynök, és több királyitáblai bírák által Kenderes helység, és szomszéd kun telepek között 1521-ben elintézt határper. 2) a 161-dik és következő lapokon Báró Zeleszky Márton, s több delegált bírák által 1733-ban szinte Kenderes helység birtokosai, és akkor már Kisujszállás helység között eszközölt határjárás okmány.

A Batory-féle 1521-ben kelt metálisban már, mint Kenderessel határos kunfalvak említetnek, a határper 123-ik lapján K a k a t, a c T u r g o n y P é t e r s z á l l á s a e t K o l b á s z. Kétségtelen tehát, — hogy Turgony pusztja 1521-ben, mint falu T u r g o n y P é t e r s z á l l á s á n a k n e v e z t e t e t t.

Az 1733-ban eszközölt határjárási okmányban pedig, Kenderes helység szomszédságában Turgony Péterszállásának már hite sincs, hanem mint a jelzett határper 163-dik lapján többször előfordulva olvasható, ugyanaz oldalról Kenderessel határosnak mondatik K i s u j s z á l l á s s i v e P é t e r s z á l l á s a.

Kétségtelen tehát, hogy Turgony Péterszállása elpusztulása után ugyanazon határon, de nem a régi faln helyén tletett meg Kisujszállás, vagy Péterszállása és épen azért neveztetett Ujszállásnak.*)

Hogy Kisujszállás, Marjalaka és Turgony falvakkal együtt és egy időben nem is létezhetett, tanusítja a periratok között létező mult századi térkép is, melyen a Turgony és marjalakai telek oly közel fekszenek egymáshoz, hogy ezek között még egy harmadik falu számára nem léteznék hely.

Ezen térképre ugyan azt mondja Kelemen Kajetán műve 218-ik lapján, mintha nem az küldetett volna meg 1826-ban az aedilis directiotól és e tekintetben is

*) A kunfalvak, vagy telepek, az őskorban többnyire szállásoknak neveztettek, így említetik a mai Csorba pusztja is régi oklevelekben Csorba János szállásának.

gyanusítja az alperes birtokosságot. — Ámde tekintse meg ama határperter, abból meg fog győződni, mikép az aedilis directionál semmi más térkép nem volt, mert az 1821-iki határperben épen az használtatott, — ott van az a jelzett perben a 219. és 220-ik lapok közé bekötve, nádori pecséttel és a nádori bíróság aláírásával hitelesítve.

Ezen térképen is pedig Kisujszállás és pusztáinak összes határterülete jelöltetik „Territorium Kisujszállásiense“ nevezettel.

A redemptio korban sem volt tehát itten semmi elválasztó vonal és hogy mikép eszközöltetett e felbecslés, azt mai nap felderíteni már nem lehet, (lásd e mű 56. és következő lapjait.)

Tény az, hogy Kisujszállás helységre és pusztáira (fugg. 1. sz.) külön-külön rovatott ki a redemptionalis summa.

Ámde a helység redemptorai már nem ezen kivétel szerint, külön a helységre és külön a pusztákra ajánlották meg a váltságot, hanem a helységre és pusztáira rovatott summákat összesítvén, ehhez képest történtek a megváltásra tett ajánlatok és ezen ajánlatokhoz képest osztattak ki a redemptio idejében (1745.) felfogott szántó földek, melyek aztán 1753-ban a rendetlen dűlők miatt hites mérnök által végrehajtott új osztály alá jöttek.*)

*) Hogy az 1753-ik évi föld osztály már újabb felosztás volt, leolvasható az a kisujszállási 1-ső fundi li-

Hogy pedig ez így van, épen az 1-ső fundi liberrel igazolható. Ennek felperesek által közlött hiányos és érthetetlen másolata azonban birói információul nem szolgálhatván, annak eredetijét kérjük Kisujszállás város hatóságától berendelni és a perhez csatolni.

Ezen első birtokkönyv szerint már a jászkun ke-
rületék által az 500 ezer frt zálogos summából és
73.900 forintra menő járulékaiból repartíálva volt Kis-
ujszállás helységre. = 11.300 frt

Turgonyra — 9000 frt.

Marjalakára — 4000 frt.

Csorba $\frac{1}{4}$ részére — 2500 frt.,

tehát a 3 pusztára = 15.500 frt. = 15.500 frt.

így Kisujszállásra s pusztáira együtt = 26.800 frt.

Ha már az első birtokkönyv 2 ik „Turgony, Mar-

ber első lapjáról, mely Kelemen K. műve 23-ik lapján közölve van, ki van téve e közlemény végén, hogy 1753-ban már új osztály tétetett.

Mégis 3 lappal hátrább, a 26-ik lap utolsó bekezdésében már azt állítja Kelemen Kajetán, — mintha 1753-ig a megváltott területekből semmi sem lett volna kiosztva, hanem addig csak közösben használták volna a megváltott területeket.

Állításnak is képtelenség az, mintha 1745-től. 1753-ig az ős redemptorok nem szántottak és nem vetettek volna. No de e valótlán állítást megczáfolja a 23. lapon tett közlemény, melyben határozottan kimondatik, hogy 1753-ban már új osztály tétetett.

Természetesen, mert Kisujszálláson is épen azon eljárás követtetett, mint a többi községekben, szántó földeket fogtak fel 1745-ben és azt a redemptoroknak osztották ki megajánlott redemptionalis summáikhoz

jalaka és Csorba pusztába fizetett“ című rovatában az egyes redemptorok után kiírt összegek összeadatnak, a fősumma lesz 24.971 frt, ha pedig az első „fizetett Kisujszállás territoriumába és telekjének váltságába“ című rovat a fentebbi mód szerint summáztatik, ezen rovat főösszege 6036 frtot tesz ki.

Ezen összeadásai mivelet annálfogva tanusítja, hogy a territorium című rovat fősummája korántsem felel meg a Kisujszállás helységére rovat 11.300 ftinak, a 2-ik rovat fősummája u. m. 24.971 frt pedig nem csak a 3 pusztára kivetett 15.500 frt, hanem a Kisujszállás helységre és pusztáira összesen kivetett 26,800 frtot is 1829 frt híján fedezi.

E szerint tehát az illető rovatokban számokban ki-

.....
képest és e megajánlott sum.mák a felfogott szántó földek után fizettettek be.

Kelemen Kajetánt a tévedésbe valószínűleg műve 27. és 28. lapjain közlött jegyzői bizonylatok sodorták bele.

Megmondtuk a persorán, hogy e jegyzői bizonylatok semmi hitellel nem birnak. Azoknak szövege jegyzőkönyvbe behozva nincs, ez tehát nem is a tanács ténye, tartalma csakis a jegyző nézete, vagy véleménye, még pedig oly téves véleménye, mely az 1-ső fundi liber első lapjain olvasható tényálladékkal nem egyezik, pedig mindkettőt ugyanazon jegyző írta, már csak e körülményből is megítélhetjük a jegyző tökéletlenségét és művének alapos, vagy alaptalan voltát.

E jegyzői bizonylatok tehát csakis a befizetett sum.mák mennyiségét igazolják, — de e tekintetben is csak úgy birhatnak hitelességgel, ha a fundi liberbe tett bejegyzésekkel egyezők.

fejezett tényálladék világos ellentétben van a rovatok czimzeteivel.

És a midőn e számok, s azokból kifolyó tény-körülmény ily kétségbe vonhatlanul bizonyítanak, ezen rovatok czimeit a szó szoros értelmében venni nem lehet, úgy venni nagy könnyelműség volna, sőt a félre nem magyarázható számok és ezeken alapuló tény ellenében úgy venni nem is szabad.

Miután pedig benntünket ezen fundi liber keletkezésének idejétől közel 130 év választ el, most már csak a redemptio korához közelebb eső időkben felmerült tényekből és a jászkun községekben ama korban fenállott gyakorlatból állapíthatjuk meg a fundi liber helyes értelmét.

Vizsgáljuk tehát e tényeket és gyakorlatot.

Láttuk fentebb, hogy a Jászkun kerületek megváltása idejében több féle uton és több féle célra hajtattott be pénz a kerületek községeiben.

Egyik volt az illető helységre és pusztáira kirovott redemptionalis summa, mely befizettetett az egyéni használatra felfogott földek után.

Másik volt több féle községi és külön kerületi szükségek fedezésére szükségelt pénz, mely beszedetett a belső telkek és ez időben azokhoz tartozóknak tekintett szérűs és szőlős kertek után; sőt mint a karczagi 1745-iki perceptorai kézikönyv tanúsítja ez utóbbi költségek kivettettek a lábas jószágokra is.

Ha tehát más adatok nem léteznének is, mint a vitás 1-ső és 2-ik rovatokban a redemptorok nevei után első fundi liberben beírt összegek fő summái: a

jászkun birtokviszonyokkal ismeretes minden szemlélő előtt tisztában állana, hogy a 2-ik rovat Kisujszállás helységére és pusztáira kivetett összes redemptionalis summába megajánlott és az egyéni használatra felfogott földek után tett váltásági összeget tartalmazza.

Ellenben az első rovat azon összeget tünteti elő, melyeket a birtokos közönségtől szerzett vagy váltott porták szérus és szőlős kertekért, sőt némely helyen a járó jószág után is községi és külön kerületi czélokra mint községi és kerületi adót kellett a lakosoknak kivétel nélkül befizetniök. *)

*) Természetes dolog azonban, hogy a belső telek szérus és szőlős kert kiosztásáról is készítettek minden községben jegyzéket, de azokat telekkönybe nem vették be; sem az ezekben történt birtok változásokat nyilván nem tartották, nem hozták le az azokban történt változásokat firól fira vagy szerzőről szerzőre, noha az ezek eladása felett kelt szerződések szintén beírták a tanácsi vagy később a solemnis actusok jegyzőkönyvébe. E körülményekből magából kitűnik, hogy a porták és szőlő földek szerzése semmi kapcsolatban nem állott a redemptionnal, mert ez utóbbi esetben az ezekben történt változások is levezettettek volna napjainkig.

Hogy Kisujszálláson a belsőségek még pedig territorium név alatt és nem is 1745-ben hanem 1753-ban és pedig a szerzési ár kitételével az 1-ső birtokkönybe szinte behozattak, az kétségtelenül az idegen helyről került és az ottani viszonyokra nézve tájékozatlan jegyző téves felfogásának eredménye; mi kitűnik abból is, hogy a fundi liber következő köteteiben, melyekből függ. 10. sz. a. mutatványt közöltem, már sem belső telek sem territorium soha nem fordul elő.

És hogy ez valóban így van, azt még a mult században tett protocollatióval Kisujszállás község tanácsa igazolta. Elvitázhatlan pedig, hogy az első fundi liber szerkesztését csak is az illető községi tanács, mint első bíróság s a fundi liber vezetéérse felügyelő hatóság volt jogosítva magyarázni, amennyiben t. i. abban, homályos kitételek fordultak elő.

Erre vonatkozólag pedig az 1793-ik évi kisujszállási jegyzőkönyvben következő felvilágosítás olvasható.

K i i r t r é s z K i s u j s z á l l á s k ö z s é g t a n á c s i j e g y z ő k ö n y v é b ől: 1793. febr. 15-ről, 29-ik szám. „Czaga István, mint akinek kar- „czagi Mándokiakkal processusa vagyon, abban leendő „feleletjére nézve megmagyaráztatni kéri; mit tészen a „kisujszállási fundualis könyvben minden ember neve „után ez: fizetett a territoriumba ennyi s annyi fo- „rintot s erről leendő írást kiadatni iustálja. V é g z é s : „Oly magyarázattal, hogy a fundualis könyvben minde- „nütt a territoriumon a belső fundus vagy háztelek „értetett eleitől fogva s értetik most is: a kérőnek „ezen protocollatio in extractu kiadatni rendeltetik.“

Tehát a territorium nevezet alatt csakugyan a belsőség értetett, nem pedig Kisujszállásnak valamely elkülönített határa, miről felperesek álmodoznak.

Hogy a territorium nevezet alatt csakugyan a belső telkek értettek, igazolja ezt még az a tény is, mert az 1-ső fundi liber több lapjain a territoriumnak nevezett ingatlan, felváltva házteleknek is mondatik. Ugyanis:

Kivonat Kisujszállás helység 1-ső fundiliberéből:

A 7-ik lapról: „Turi János fizetett a territoriumba 24, a 3 puszták váltságába 30 V. frtokat. „Ezen 30 frtos portio Turi Istvánra szállott örökben. „Vide pag. 8. — Ezen fent specificált telek [tehát a territorium, mert a 30 frtos föld már „előbb elíratott, minek utánna Juhász Szabó „Mihályra szállott, ugyanerről örökbe által „szállott Nzts. Illésy János uramra.“

E lapon több bejegyzés nem fordul elő, tehát kétségtelen, hogy a fent specificált telek kitétel a territoriumra vonatkozik.

A 16-ik lapról: „Sopronyi István fizetett a „territoriumba 30, a három puszták váltságába 100 V. „frtokat. Sopronyi Istvánné asszonyom „ház telkét és 100 frt áruszántó és „kaszáló földet ára letéve 400 V. frtokon „által adta Máté Ferencznek és maradékainak örökösen, „mely által adás még a fentebb való esztendőben esett „in Ao. 1760. 22. decz.“

Itten is tehát előbb territoriumnak, azután teleknek neveztetik a felperesek által keresett ingatlan.

A 43-ik lapról: „Ifju Molnár Mihály fizetett a territoriumba 6; a 3 puszták váltságába 25 V. frtokat „1786. 29. januarii T. Predikátor Pásztóhai János „uramnak eladta örökösen, Pacsirra menete- „livel. Vide pag. 377. et prot. fasc. 10. pag. 25. mind „a 25 frtos földet mind a telket.“

Itten is felváltva használtatik a territorium és

telek nevezet; pedig itten főfigyelmet érdemel az a körülmény, hogy az eladó végkép kiköltözött P a c s é r bácsmegyei faluba és itt minden vagyonát el kellett adnia. Ha tehát az a territorium a telkén kívül még valami külhatárbeli illetőségre is vonatkozott volna: az esetben a végeladásnál nem csak a telek és frtos szántó föld, hanem a territorium nevezetben állítólag lappangó még valami más birtok felett is intézkednie kellett volna.*)

Az 1785 és 1786-ik években többen végkép elköltözvén Kisujszállásról, ezek is eladták itteni ingatlanukat, mely eladásokról felvett egy pár jegyzőkönyvet a kérdés tisztázása végett itten bemutatunk:

K i i r t t r é s z K i s u j s z á l l á s k ö z s é g t a n á c s i j e g y z ő k ö n y v é b ől: 1786. febr. 2-ről 6. sz. „Pocsay István személy szerint megjelenvén „örök vallást téssen az iránt, hogy P a c s é r r a szándékozván lakását háza népével együtt által tenni s

*) Többször említettem, hogy a redemptiohoz közelebb esett időszakban a szőlő és szérüs kert a beltelekhez tartozónak tekintetett; és azt hiszem, hogy a territorium név alatt tett fizetés mindezekre vonatkozik, miután azonban belső telek és szőlő föld csak hamar külön eladás tárgyai lettek: a fundi liberben a territoriumon csupán a belső telek értetett. Ezen territorium vagy belső telek eladása vagy más nemű átruházása csak addig jegyeztetett be a fundi liberbe, míg szabályul fel nem állittatott, hogy a birtok átruházások a tanácsi jegyzőkönyvekbe is bevezetessenek: mert ez időn tul csak a földbirtok változásai vezettettek egyszersmind a fundi liberbe is.

„innét végképen elköltözni, ez okból 16 fős 2 mar-
„jásos szántó kaszáló földjeit, portáját
„és rajta levő épületeit eladta örökös jussal
„testvér bátyjának Pocsay Jánosnak s maradékainak, a
„szántó földet ugyan 100 v. forintokért, s egy kis sze-
„ker és egy lóért minden szerszámmal együtt, a portát
„és épületeket pedig 37 v. frtokért. Ezen alkalmatos-
„sággal azt is declarálta Pocsay István, hogy a maga
„szóllóbeli jussát is, a Lógó kertben lévő
„még ezelőtt régen általadta örökösen fent irtt test-
„vér bátyjának 8 v. frtokban s az iránt is most vall
„örököt.“

1786. febr. 2-ik 7. sz. „P. Nagy András személy
„szerint megjelenvén, előttünk térszen örök vallást az
„iránt, hogy mivel Pacsérra fog menni lakni s innen
„végképen elköltözni, azért itten kisujszállási határon
„lévő 32 fél frtos szántó és kaszáló földjét
„eladta örökös jussal, ugy a portáját és rajta
„lévő minden épületekkel együtt, a földet
„ugyan 183, a portát és házat pedig 50. és így mind-
„össze 235 frtokért Kürti Istvánnak és maradékainak
„megmásolhatatlanul.“*]

Kitűnik ezen jegyzőkönyvekből, hogy a Kisujszál-
lásról végkép kiköltözött lakosok a midőn ingatlanaikat
eladták, csak házzelket, szóllót és forin-

*] A perben 6 ily kivonat közöltetett hiteles alak-
ban, de lehetne közölni 26-ot is, mert ez időben sokan
költöztek el e vidékről Pacsérra. A végkép kiköltö-
zők által tett eladásoknál soha sincs emlékezet sem
territoriumról, sem köz legőről.

tos szántó földet emlitenek az eladásnál, territoriumról vagy közlegelőről egyetlen szó sem fordul ottan elő; pedig ha felperesek előadása tényleges igazság, nem pedig csak képzelet és téves felfogás volna és cs kugyan létezett volna az ő értelmők szerint az a külön megváltott territorium, a közlegelő is, pedig nem a kiosztott tőke földek járuléka lett volna: a redemptiohoz oly közel eső időszakban, amidőn a redemptio körülményei még friss emlékezetben valának, a végkép kiköltözők nem csak telket szállót és forintos szántó földet, hanem territorium és legelőbeli jussokat is kétségtelenül eladták volna.

Hogy a territorium nevezet alatt csak a belső telkek s legfeljebb a kezdetben azokhoz tartozóknak tekintett szálló földek értettek, nem pedig valamely közhasználat alatti külsőség; igazolják azt a következő tények is.

Az Igarjói szántó és kaszáló földek, mint a felperesi első keresethez F. alatt másolatban csatolt határ felosztási munkálathól*] kitűnik, még pedig az 1-ső fundi liber 2-ik rovata szerint a 3 pusztába fizetettnek jelzett váltsági összegek arányában.

De a kurvaháti szántó földek is (mint e

*] Felperesek F. alatt másolatban csatolták a kisujszállási 1753-ik évben végrehajtott földosztásról készült mérnöki munkálatot, melynek eredetije Kisujszállás város levéltárában van és melyből kitűnik, hogy Kisujszállás város határában lévő ugynevezett igarjói részen már akkor kiosztattak a szántó és kaszáló földek.

művem 130. és 132. lapjain olvasható közlemények tanúsítják) már 1795-ben egyéni használatra és pedig szintén a most említett kulcs szerint, kiosztva voltak.

Tekintve pedig, hogy Kisujszállás község belterületéhez az Igarjó déli, — a Kurvahát pedig éjszaki irányban nagyon közel, csaknem a város alatt fekszik; úgy hogy ha Kisujszállásnak — mint felperekéi álmodoznak — külön megváltott territoriuma léteznék, ezen igarjói és kurvaháti részek már kétségtelenül ahoz tartozók volnának: az esetben ha a felperekéi által vitatott territorium nem álmokké hanem valóság lett volna, szó sincs róla, hogy az ő redemptorok, kiknek életében történtek ezen osztályok, beleegyeztek volna abba, hogy ez osztályoknál a kulcsot a 3 puszta — nem pedig a territoriumba fizetett összegek képezzék.

Ez a körülmény is igazolja tehát, hogy még a redemptio korában, illetve ahoz közel eső időszakban sem értelmezték az 1-ső fundi liber első rovata alatt territorium címen bejegyzett fizetést úgy, mintha azzal valamely külsőség megváltása eszközöltetett volna; de még csak úgy sem, mintha ez a summa a váltásági összegbe fordítottatott volna;*) ellenben az 1-ső fundi liber 2-ik rovatában kitüntetett fizetések akkori időben is a határ egész complexumára vonatkozó váltásági összegek-

*) Igen is: mert ha ez a summa is a váltáságba fordítottatott volna: az ő redemptorok ez után is osztalékot követeltek volna; épen úgy, — de mindenesetre sikeresebben, — mint azt most a félrevezetett felperekéi teszik.

nek tekintettek, mert az összesített határ bármelyik részén végrehajtott minden földosztályok ezen rovatban foglalt summák arányában ejtettek meg a redemptorok vagy jogutódai között.

Hogy a Kurva há t az általok álmodott territoriumhoz tartoznék, magok felperesek beismerik és állítják 2405/74. sz. a. beadott első kereset levelökben, közvetlen a zárkérelem előtti sorokban; ha pedig az Igarjónak a fentjelzett városhoz közelségét tagadnák: azt kérjük birói szemle által megállapíttatni

Igaz és való, hogy mai napság minden értelmes ember a község territoriuma alatt nem annak belterületét, hanem egész határ complexumát érti; de hiszen értelmes ember úgy értette ezt a mult században is. Tanúsítja ezt a felperesek kívánatára törvényszékiileg berendelt mult századi térkép, melyen kisujszállási territoriumnak a pusztákkal összesített határ terület neveztetik.*) Ámde, hogy az 1740-es és 1750-es évek alatt, sőt többnyire a mult században, a jászkun községek notáriusai itt ott összeszedett és irnoki képzettséggel is alig bíró egyének voltak és egyes szavak valódi értelmét fel nem fogták, hanem azoknak elferdített jelentést tulajdonítottak,**] az a fentebbiekből tisztán kitündöklök és e helytelen értelmezés a tisztán látható

*) E térképről már fentebb e czikk során tettem említést; mondtam azt, is, hogy annak párja az 1821-iki határ perhez nádori pecséttel van hozzá fűzve.

**) Az ily elferdített értelmezést Kelemen K. mai nap is elköveti, pedig a fent vázolt kor óta 125 év telt el.

mult századi tények ellenében a birtokosság kárára nem magyarázható.

Mit szölljünk az 1-ső fundi liber 2-ik [fizetett Turgony, Marjalaka és Csorba pusztába] rovatához? E rovat czimezése is oly értelmetlen eljárás az 1-ső fundi liber írójától, mikép azt napjainkban már csak a tényekből, nem pedig az írás betű szerinti értelméből lehet és kell ki magyarázni.

Tekintve tehát, hogy az ezen rovatba bevezetett összegek summája 24971 frt nem csak hogy 9471 frttal felülhaladja a 3 pusztára kirovott 15.500 frt váltásági összeget; de sőt ugy a Kisujszállás helységére, mint pusztáira kirovott összes 26.800 frt váltáságot 1829 frt híján fedezi is; és tekintve, hogy a redemptiohoz közel eső korszakban is, amidőn az ős redemptorok még nagy részben életben voltak, a határ bármelyik részében [Igarjói, Kurvahát,] eszközölt földosztályok mindenkor az ezen 2-ik rovatban jelzett váltásági összegek arányában hajtottak végre, de természetesen a közbejött birtok változások figyelembe vétele mellett: kétségtelen, hogy e rovatba bevezetett összegek Kisujszállás helységére és pusztáira összesen kivetett váltáságba, a helység és pusztáinak egész határ complexumára ajánlottak meg és fizettettek be a redemptorok által.

A fundi liber készítője tehát, vagy azért czimezte ezt a 3 pusztába tett fizetések rovatának, mert mint fentebb mondva volt Kisujszállás maga is a turgonyi és marjalakai territoriumon emelkedvén, a kisujszállási határ complexuma voltaképen csakis a három pusztából

áll; vagy pedig a következőkben kifejtendő okoknál fogva. Ugyanis:

Tény, hogy minden jászkun községben a redemptio megajánlásával egyidejűleg, a megváltásra — a kir. kiváltság levél sine qua non feltételei teljesítésére vállalkozó lakosoknak szántásra felfogott földek adattak, a megajánlott váltság összegekhez mérve és ezen földek után fizettetett a helységre és pusztáira rovvott összes redemptio.

Tanúsítja ezt a jászkun VI-ik stat. 4 §-a, amidőn az irredemptusokat definiálván, azt mondja, hogy: „akik „a redemptio idejében fogtak ugyan fel bizonyos földeket hanem azok, mert a reája eső „redemptionalis summa lefizetésében késedelmeskedtek, „az akkori nádorispán rendelése szerint tőlök elvették.“ sat.*]

Hogy ez a föld felfogás Kisujszálláson is megtörtént, nem pedig mint felperesek állítják, egészen

*] E statutum következő kerületi határozattal is megegyezik:

K i r t r é s z a Jászkun kerületek II-ik számú jegyzőkönyvéből: 1-ször a 45-ik lapról, 1746. évi április 2-án Jászberényben tartott közgyűlés végzéseinek közül: „Si quidem nonnulli summam redempticam sibi obventam, etsi in statu solvendi forent, deponere refractaria-rentur, ea de causa Dnis Capitaneis districtualibus incumbit acrioribus etiam mediis tales ad solvendum compellere; Magistratus vero loci tales ab usu actione terreni inhibeat, donec sibi obventam redempticam summam effective exsolverint.

1753-ig csak közösben használták a földeket, tanusítja az 1-ső fundi liber első lapja, ahol világosan megírva van, hogy 1753-ban már új osztályt tettett.

Tény az is, hogy több községben, hol az 1745-iki perceptori kézi könyv a levéltárban fenmaradt, ebből kitűnik, hogy 1745-ben a szántásra felfogott s kinek-kinek ajánlatához képest kiosztott földek, tehát a tőke vagy tanya földek után fizettetett be a helységre és pusztáira rovott összes redemptionalis summa. Igazolja ezt [függ. 4. sz.] a csatolt nádori leirat amidőn mondja: hogy a váltság egyedül a tanyai birtokokra vettett ki redemptio alkalmával.*]

Mely tény körülmények latba vétele mellett tehát és azon tekintetből, hogy — mint magok felperesek is elismerik perirataikban, — a redemptio idejében az összes határ azon részein adattak a redemptoroknak szántó földek, melyek az elpusztult falvakról nevezettek: kétségtelen, hogy Kisujszálláson is a redemptiokor az imént előadottak szerint felfogott földek után fizettetett be a helységre és pusztáira rovott összes váltság summa: és noha a redemptorok a határ egész complexumára ajánlották és fizették azt; és noha fedezve is lett az által a helységre és pusztáira rovott redemptio még is a jegyző az egyéni használatra felfogott és az elpusztult falvakról nevezett dülöket vévén tekintetbe,

*] Igazolják ezt a karczagi perben felperesek által felmutatott és e czikkben főntebb vitatás tárgyává tett redemptio nyugták, melyekben világosan kitéve van, hogy a váltság az illető redemptor által magára vállalt rud földek után fizettetett.

az összesített határ területre tényleg befizetett 24071 frt váltásági összeget helyesen vélte úgy jelezni, mintha az a három pusztába fizettetett volna.

Ámde ez esetben is, mert a váltáság az egyéni használatra felfogott földek után fizettetett be: ezen tényből magából következik, hogy az osztatlan állapotban lévő közös területeknek ama magán birtok járulékaiknak kell lenniök: mert az egyéni használatra kiosztott földek után fizettetvén be az összes redemptio, ezen földek birtokosai tulajdona lett a határ egész complexuma.

Bár mikép történt legyen is az 1-ső fundi liber készítése: tény az, hogy a 2-ik rovatban foglalt összegben a helység és pusztáinak egész területe megváltott, mert mint fentebb előadva volt, az itt mutatkozó aránylag csekély hiányt is csak a földek megváltását eszközölő lakosoknak kellett fedezniök; mit legegyszerűbben a Kisujszálláson mai napig szokásban lévő közös területek jövedelmeztetése által eszközölhettek.

Hogy pedig mindezeket az ős redemptoroknak is így kellett érteniök, tanúsítja azon már fentebb említett tény, miszerint a redemptio után az I g a r j ó-ban és K u r v a h á t-on, ezen 2-dik rovatban foglalt befizetések arányában, természetesen az időközben történt birtokváltozások figyelembe vételével eszközölt földosztályokban az ős redemptorok megnyugodtak, sőt azokat ezen mód szerint épen ők magok intéztették.

Ipazolva van a fentebbiekben, hogy a redemptio idejében és azóta is Kisujszálláson az 1-ső birtokkönyvbe bejegyzett t e r r i t o r i u m nevezet alatt nem

a helységnek a pusztáktól elkülönített valamely külhatára, hanem belső területe, a házhelyek, a hozzájuk tartozó kertekkel értettek.

Igazolva van, hogy az 1-ső fundi liber 2-ik rovatában bejegyzett fizetések nem a 3 pusztá váltságára, hanem a Kisujszállás és hozzá tartozó puszták határainak egész complexumára vonatkoznak.

Igazolna van annál fogva, hogy Kisujszállás helysége és a hozzá tartozó puszták nem külön-külön, hanem mint közös határterület együtt váltattak meg; és hogy Kisujszállás helységnek a pusztáktól elkülönített határa mult században sem volt ismeretes; sőt hogy Kisujszállás helység Turgony vagy régi oklevelekben Turgony Péterszállása territoriumán emelkedett, sat. sat.

Ugyanazért kérjük a felpereseket territorium-féle ábrándos képzelődésen alapuló kérelmükkel elutasítani; és az arányosítás megengedése s behozatala esetében az aránykulcsát a törvény, jelesen az 1840. XXX. t. cz. értelmében „in summa redemptionali unius cujusvis actuali possessore correspondenti“ azaz kinek-kinek mostani birtokának megfelelő váltsági összegekben — az ismertetett (függ. 10. sz.) birtokkönyv utmutatása szerint megállapítani; értvén természetesen az actualis birtokon országos törvényeink szellemében és a Jászkun-ságban több mint egy század óta fennálló törvényes gyakorlatnál fogva kinek-kinek egyéni használat alatt álló mostani földbirtokát.

X.

Czáfolata Kelemen Kajetán még néhány téves felfogásainak.

Ugy a folyamatban lévő perekben mint a „Jászkun redemptio történetében“ sok téves felfogása és balmagyarázata van Kelemen Kajetánnak, melyek e művemben igazolt tények ellenében semmitérőkké törpülnek. Mindaz által felemlitek azok közül néhányat, melyek megvilágítását szükségesnek látom ; azonban művem folyamát ezekkel zavarni nem akartam.

1.

Oly téves felfogásnak is ad Kelemen K. kifejezést mintha a Jászkun birtokossági ügyeket, a redemptiotól fogva mai napig, az illető község előljárósága tetszése szerint intézné. Ez állítása azonban nagy tájékozatlanságra mutat és épen azért helyreigazítanom kell.

Említettem már, hogy a jászkun községek a redemptio idejében bíraskodási joggal ruháztattak fel, je-

lesen, az első fokú bírói hatáskör a községek tanácsait illette.

A községi tanács tehát, mint bíróság, csak a kebelbeli lakosok polgári, peres és peren kívüli ügyeit intézte önállólag és mint fenyítő bíróság a kihágások felett ítelt: mint közigazgatási organum pedig a politikai felsőbb hatóságok rendeleteit hajtotta végre.

A községi háztartásra vonatkozó ügyeket sem intézhette azonban már önállólag, mert az idetartozó ügyek intézése céljából a városi vagy beltanács mellé, minden községben kultatanács volt választva és a községi ügyek a bel- és kultatanács közös ülésében intéztettek; épen úgy mint korunkban a tanács és képviselőtestület által.

Még kevésbé intézte és intézhette pedig a tanács önállólag a birtokossági ügyeket; mert a birtokossági ügyek tárgyalása és intézése céljából mindenkor birtokossági gyűlések tartattak, a tanács és birtokosok jelenlétében. Ha vizsgáljuk a múlt századi jegyzőkönyveket, azokban kétségtelen nyomaira akadunk e ténynek; mert a jegyzőkönyvbe a jelenvolt tanácsi tagok névleg beiratván, azután még azt is oda téve találjuk, hogy: „*praesente tota communitate*,” mely annyit tesz, hogy jelenvolt a birtokos közönség is.

Századunkban pedig ily gyűlések alkalmával rendszerint a jelenvolt birtokosok, vagy legalább azok közül a főbbek már névszerint is beirattak a jegyzőkönyvekbe; tessék csak megvizsgálni a jegyzőkönyveket.

Lehet eset, hogy különösen csekélyebb ügyekben

elmulasztá a jegyző a birtokosok jelenléte felemlítését, de ez, ha létezik is, csak kivételes eset.

A birtokossági ügyeket tehát sohasem intézte a községi tanács; hanem intézte maga a birtokosság. A birtokosság hozta a határozatokat; a község feje és tanácsa pedig e határozatoknak végrehajtója volt. Így intéztetnek a birtokossági ügyek mai napig.

Van azonban község a Kiskunságban, melyben — mint értesültem — a legújabb időben, a birtokossági kisebb ügyeket a városi képviselő intézi; mert a képviselők rendszerint birtokos gazdák lévén: a birtokosság saját apróbb ügyei intézését rájuk ruházta: Ez azonban csak újabban felmerült és kivételes eset és az illető birtokosság saját belügye lévén, így intézkedni jogosítva volt.

E tényállás bizonyítására elég a községek jegyzőkönyveire hivatkoznom; melyeknek közlését művem korlátolt terjedelme nem engedi.

2.

Azt is hosszasan vitatja Kelemen K., mintha foglalatlanak volna tekintendő a jászkun birtokosságok által követett minden oly eljárás, miszerint tagosítás alkalmával, a birtokosok az addig művelés alatt állott területekhez a közlegelőből is fogtak felosztásra alkalmas bizonyos részt; és ezt amazzal együtt magok között felosztatták.

Ki művemet átolvasta: az előtt ez állítás nevetéségesnek tűnik fel.

Mert a földbirtokosok tulajdona a határ egész

complexuma; actualis földbirtokaik, illetve az ezekben fekvő redemptionalis summa arányában.

A földbirtokosság tehát, amidőn a törvény szerinti többség azt jónak látta, a közös területekből művelés alá annyit foghatott fel és kiosztathatott tagjai között, a mennyit hasznosnak ítelt; természetesen a jelzett aránykulcs szerint és 1840. óta csak az 1840. XXX. t. cikkben előírt eljárási módok mellett.

A jászkun birtokosságoknál pedig minden rendszeres földosztásoknál az említett t. cikkben foglalt eljárás követetett és a mérnöki munkát annak rende szerint meghitelesítették.

Az ily eljárást tehát foglalásnak nevezni bárgyúság vagy rossz akarat; és az ily törvényesen végrehajtott birtokrendezési munkálatokat az 1871. LIII-ik t. cz. 52. §-a értelmében, azoknak befejezésétől számított egy év után többé bolygatni sem lehet.

3.

Kelemen Kajetán úgy a per során mint történelmi művében még elvett hasznokat is követel az ő redemptio kereső kundschaftjai részére,

Mit szöλλjak ez elvett haszonvételekhez? . . .

Tanuló koromban bizonyos „D a g u e r r e o t y p” című könyv került kezembe, mely az akkori divatos szokásokat vette kritika alá. E könyv egy cikke ennyiből állott: „L ó f u t t a t á s = l ó f u t t a t á s.”

Nohát, nekem méltóbban lehetne így tennem, Kelemen K. e l v e t t h a s z n o k iránti követelésével; nehogy azonban valamely gyenge szívű alperes kun pol-

gártárs ez irtózatos követelés miatt ijedtében öngyilkosságra vetemedjék: ime megsugom, hogy ha még igazságok volna is a kulcs iránti kérdésben felpereseknek, [ami pedig nincs] elvett hasznok iránt kárkövetelési igényök még akkor sem állhatna meg; mert az általam hitelesen vázolt százados gyakorlatot tekintve, senki sem vonhatja kétségbe, hogy a mostani jászkun birtokosok, jó hiszeműleg tartják birtokukban a közös területeket; jó hiszemű birtokos pedig elvett hasznok czime alatt kártérítésre nem kötelezhető.

4.

Kelemen Kajetán arról is hosszasan dissertál „Redemptio törtéelmében, mintha Kisujszálláson a redemptio Rh. forint helyett vonás forintokban fizettetett volna; és ebből következteti, hogy a Kisujszállásra és pusztáira befizetett 24971 vfrthoz még 7189 vfrt kellett, hogy a Kisujszállásra és pusztáira rovott 26800 Rfrtot fedezze, sat.

Ezen előadása kellő világot vet arra; hogy mennyire tájékozatlan ő a XVIII-ik század lefolyása alatt felmerült hazai pénzviszonyainkra nézve is.

Pedig e tekintetben a „Corpus juris“-ból legfeljebb 15 percz alatt felvilágosítást szerezhetett volna, ha t. i. abban legkevesebb jártassággal is bír.

Ugyanis a Corpus Juris „Cynosurae pars prima“ című indexében [Corp. jur. tom. II. pag. 366:] a monétákról szóló rovatból megtanulhatta volna, hogy míg a különböző pénznemek honunkban a múlt század 1-ső negyedében forgalomban voltak: 1

kurta forint 50 kr., egy vonás frt 51 kr., egy német vagy Rh. ft pedig 60 krt.tett; és minthogy akkor egy garasra hat — egy kr-ra pedig 2 dénár számittatott: ama forintok 100, 102, és 120 denárokat foglaltak magokban.

Azonban a már fentebb idézett 1723. 68-ik t. cikkben a pénznemek egyformásítása kimondatván, elrendeltetett, hogy azontul egy forintra 100, — egy garasra pedig 5 dénár számitassék; látni való tehát, hogy ezen törvényhozatala után már 100 dénár nem 50 krt, vagy 16 garas 2 krajczárt, — hanem (mert 5 dénár számitott egy garast) 20 garast azaz hatvan krajczárból álló egy Rhenfrtot tett.

A midőn tehát a kisujszállási fundi liberben, mint maga Kelemen Kajetán mondja — 100 denárral számittatott az egy forint, ez a forint már csak 20 garasból, vagy hatvan krajczárból álló Rhft volt és lehetett. De hiszen a redemptio idejében másképp már nem is lehetett hivatalosan számitani, mert a redemptiot 16 évvel megelőzőtt 1729. XIV-dik t. ezikkben a m. kir. helytartótanács különös köteletségévé tétetett, hogy amaz 1723. 68-dik t. cikket szigoruan effectualja.

Nem lehetvén tehát 1745-ben már hivatalosan szó sem a vonás forintról, de különben is a fundi liberben 100 denárral számitott forint, már akkor 20 garasnak, vagyis hatvan krajczárból álló Rhftnek felelvén meg, csupán azon körülmény, mert az első fundi liberben vonás frtról van említés, — tekintve, hogy ez az idézett törvények mellett szintén csak a jegyzők ügyet-

lenségének tulajdonítandó, -- a 130 éves birtokviszony megtámadására jogos alapot nem nyújthat.*)

Kelemen Kajetán pedig vegye tudomásul, hogy ha még egyszer eszébe jut azon bűn kísérletre vete-
medni, hogy hazai jogtörténelembe vágó művet írjon:
előbb hazai törvényeinkben és különösnn a „Corpus
Juris“-ban jártasságot szerezzen magának.

5.

Még van egy helyréigazitandó állítása Kelemen
Kajetánnak. Azt mondja nevezetesen műve 221-ik lap-
ján, hogy: „ha allana is az, miszerint a territorium

*) Kelemen K. műve 219. lapján gunyosan említi
fel azt is, mintha az alperes birtokosság részéről a per
során állítottatott volna, hogy épen azért, mert Kisujszál-
lason 1829 frt hijján ajánltatott meg és fizettetett be
a redemptio: egy családnak kellett adni
a közös területből még ugyanannyi
forintért földet. Az alperesi védíratokban ez
állítás ily alakban sehol elő nem fordul; hanem az el-
leníratban előadatván az, mi művem IV-ik cikkében
tárgyalva van, hogy t. i. a redemptio idejében nem min-
denütt fizették be a redemptorok a helységre és pusz-
táira rovott egész redemptionalis summát, hanem vál-
lalkozók hiányában valamely csekélyebb rész fedezetlen
is maradt, de később ezt is csak a földváltságra vállal-
kozók törlesztették le, vagy közös jövedelmükből, vagy
a közös területből eszközölt földeladások után; sat.
ezen előadás után az jegyeztetett meg az elleníratban,
hogy „épen ezokon adhattott el később
Kisujszállás egy családnak földbir-
tokot, melyért az 1600 frtot fizetett.“

Ez tehát csak exempli gratia volt oda téve és

„csak belsőséget képezett, akkor sem lehetne egyedül a három pusztai váltásának kulcsát alkalmazni a közös javak és haszonvételek felosztásánál, hanem a territorium váltásának kulcsát is.“

Amde hogy a belsőségekért fizetett szerzési ár nem redemptio volt és nem is fordított redemptióba: azt megvilágítottam fentebb a belső telkekről írt cikkemben; itten tehát legyen szabad az ott mondottakra utalnom.

Kelemen K. fentebbi nézetére azonban szükségesnek látom megjegyezni még azt is, hogy ezen általa felállított elv kivihetetlen is volna; mert az 1840. XXX. t. cz. nem azt a redemptionális összeget állapítja meg aránykulcsul, melyet valamely kun család öse a redemptio idejében befizetett; hanem azt, mely kinek-kinek mostani birtokának megfelelő.

Annál fogva, feltéve, meg nem engedve, hogy Kisujszálláson a territoriumnak nevezett belsőség szerzési

nem is 1829 — hanem 1600 frt, mint a törvényszéknél lévő periratokból kiténik.

Ez állítást azonban felperesek válaszukban megtagadván, az alperesi viszonzásban 25. szám alatt csatolt hiteles okirattal, az 1793-ik évi kisujszállási községi jegyzőkönyv 338. sz. alóli kivonatával igazolva lett, hogy ez eladás csakugyan megtörtént; és hogy az 1600 frton eladott föld akkori érték szerint 200 frtos redemptióba számított, amivel aztán és az 1-ső fundi liber 362. lapján olvasható beírás szerint Tóth Mihálynak adott 20 frtos földdel a kisujszállási egyes lakosok által tényleg befizetett redemptio 25191 frtra szaporodott.

ára is redemptio volna és annál fogva a belső telek is tőke birtoknak vétetnék: erre nézve is a mostani birtok válttságának mennyisége lenne számítandó.

Miután pedig a jászkun városok és különösen Kis-ujszállás belterülete is, a közös területből 130 év óta kiosztott belső telkekkel 3—4 akkorára is növekedett mint a redemptio idejében volt; és most már teljes lehetetlen volna kiderítése annak, hogy mely belső telkek szereztettek 1745-ben, de az ősi belső telkek is bizonytalan arányban több kevesebb részletekre felapróztattak a nélkül, hogy azok első szerzési ára — vagy ha úgy tetszik válttsága, nyilvántartatott volna: most már a lehetlenségek sorába esik annak meghatározása, hogy melyik belső telkeknek, mennyi szerzési ár felel meg.

Ha tehát a törvényhozás jónak látta volna is oly törvény alkotását a jászkun birtokosságokra nézve, melyszerint az aránykulcsba ne csak a tőke földek, hanem a belsőtelkek is felvétessenek: akkor azt az ultima ratiót kelle vala követnie, melyet követett a nemesi közbirtokosságokra nézve, amidőn kimondotta, hogy ha más alkalmas aránykulcs nem találtatnék: méressék fel mindenkinek összes birtoka, és az legyen az aránykulcs.

Ámde a törvényhozás ezt nem tette, mert ime az országos fő RR-nek az 1840. XXX. t. cikkre vonatkozó függ. 13. sz. a. közlött vitájából, kitűnik, hogy ottan a 3. §-ban foglalt egyetlen kulcs fogadtatott el. Mert a főtárnok mester indítványba hozta ugyan azt, hogy ha oly véletlen fordulna elő amidőn az 1840.

XXX. t. cz. 3. §-ában megállapított egyetlen kulcs alkalmazása nem látszanék igazságosnak: az esetre batalmaztassék fel nádor ő herczegsége vagy a bíróság, más alkalmas kulcs megállapítására is: ez indítvány azonban el nem fogadtatott és nádor ő herczegsége következőkép zárta be a kulcskérdése feletti vitát: „én is azt hiszem, hogy **exen tárgyban leginkább a gyakorlatot kell tekintetbe venni**; minthogy itt magok a Jász kun kerületek tették az előterjesztést, azt tartom, nem kell a dolgot hátráltatni s legjobblesz a KK. és RR. izenetéhez járulni.

Mi volt pedig a gyakorlat? felelet az: hogy aránykulcsa a tőke vagy tanya föld, illetve az ezekben fekvő váltásági összeg; mint azt a fentebbiekben elég világosan kimutattam. Kétségtelen tehát, hogy az 1840. XXX. t. cz. 3. §-a egyenesen a tőke földnek megfelelő váltáságot rendeli aránykulcsul.

XI.

A törvényhozás teendője a jászkun birtok viszonyokra vonatkozólag.

A „Jászkun redemptio történetének“ írója műve 235-ik lapján törvény javaslatot is terjeszt elő a jász-kun birtok viszonyok rendezéséről.

Ő tehát szükségét látja annak, hogy e tekintetben a törvényhozás még további intézkedéseket tegyen

Ez nézetem is, ebben tehát megegyeznénk.

De nem egyezhetünk meg abban, hogy e tárgyban mi teendője van a törvényhozásnak. Én egészen más szempontból tekintem a kérdést, mint ő.

Hogy érthetővé tegyem álláspontomat, melyből kiindulandó vagyok, mindenek előtt jeleznem kell az okot, mely engem odavitt, hogy a jászkun birtokviszonyok további és végleges rendezése céljából a törvényhozás intézkedésének szükségét nyilvánítsam.

Megmondom; azonban legyünk nyitak és igazságosak, már t. i. Kelemen Kajetán és én.

Ne kérkedjünk az igazság zászlója lobogtatásával; hanem kövessük azt hiven és fentartás nélkül, a mint mindketten arra a fogadalmat le is tettük . . . Lássuk tehát

A midőn a jászkun birtok rendezés körüli eljárás az 1840. XXX. t. cikkben megállapított, félremagyarázhatlan intentiója volt a törvényhozásnak az, hogy az ily birtokrendezési munkálatoknak gyors lefolyás biztossítsák és így az illető birtokosságoknak minél kevesebb költség okoztassék.

Most is oda kell tehát hatnunk, hogy e fontos és nemes cél szem elől ne tévesztessék. Ezt pedig főképen csak, jó világos és felre nem magyarázható törvény által érhetjük el.

Mert lehetetlen be nem ismerni, hogy ugy a kis-ujszállási mint a karczagi arányosítási per, a felperesek által felállított alapon soha meg nem indittatik, ha az 1840. XXX t. cz. csak kevéssé is correctebb fogalmazatot nyert volna.

Intézkedni kell tehát az iránt, hogy ily alaptalan módon jászkun birtokosok többé megtámadhatók ne legyenek.

Az ily intézkedés tetemes költsékezéstől menti meg a jászkun birtokosságokat.

Ugyanis legyünk nyitak, és számitsuk fel e két arányosítási per költségeit.

Nyilvános titok, hogy a felperesek eddig fejenként 3 frt 50 krral adóztatták meg magokat; tekintve pedig,

hogy a két perben 2000 felperes, vagy annál több is van; e megadóztatás összege térszen 7500 frtot.

Ezen felül mindkét rendbeli felperesek öt—öt száz holdat köteleztek az ősök megnyerendő redemptiójából.

Minthogy pedig a készpénz előleg — a 7500 frt — a polgármesterekkel tartott tárgyalás folyamán már elköltetett; felperesek nagyobb része pedig újra adózni nem akart: ama lekötelezett 500 holdból Kisujszálláson már 200 hold eladtott, nagok közül vállalkozóknak, holdja 15 frtjával. Karczagon pedig magok közül sem akadván e földre vevő, 1877. évi nyár utólján kölcsönügylet kötött a vagyvendéglő termében.*)

E szerint az ősök redemptióját kereső felperesek már circa 10 ezer frtot bele költöttek a két perbe; a két rendbeli alpereseknek is belekerül az vagy 5000 frtba; a két per tehát 15 ezer frtot felemészt.

Mennyivel szebb és jobb lett volna ez összegben a két városban takarékok magtárt, vagy más jótékony intézetet alapítani, mint így kidobni azt egy kesért csalódásért; mert hogy felperesekre nézve a pernek más vége nem lehet, az kétségtelen.

Nem azért mondtam el mindezeket, mintha e tekintetben Kelemen Kajetánt kárhoznáttnám.

Mert valamint a felperesek nagy zömét, úgy Kelemen Kajetánt is legalább kezdetben félrevezette az a néhány felperesi coriphaeus, kik ismét a nép képviselet

*) Felperesek mindezt nyilvánosan beszéltek; úgy hogy ez köztudomású tény Karczagon és Kisujszálláson.

behozatala óta minden választások alkalmával, ügyes kortes fogásokkal és pedig idegen czélokért e képzeleti jog és ügy prófétaivá fanatisáltattak.

Csak azért szoltam tehát mind két városban ismert ezen perekre tett költekezésekről, hogy ez által megértessem azt, mikép itt az ideje, hogy az országos képviselet a jászkun birtokviszonyokra vonatkozólag oly törvényt alkosson, mely elejét vegye annak, hogy különben is nyomott anyagi viszonyaink között ezen arányosítási perekhez hasonló esetek ismétlődjenek; itt az ideje, hogy intézkedés tétessék az iránt, hogy a jászkun birtokosságokban az arányosítás és tagosítás, a mennyire még meg nem történt, gyorsan és kevés költséggel, keresztül vitessék; hogy még csak megkísérhető sem legyen többé a tömegnek ily valóban ködfátyolképszerü tűnékeny álmokért félrevezetése és megadóztatása.

Ez pedig csak félre nem uagyarázható világos törvény által érhető el.

Intézkedni kellene tehát a törvényhozásnak az iránt, hogy az aránykulcsa a redemptio kora óta. fenállott és országos törvény által is szentesített százados gyakorlathoz képest világosan meghatározassék.

Intézkednie kellene, hogy a jászkun birtokosságoknál, a hol még meg nem történt, — az arányosítás rendszeresen és bizonyos határidő alatt keresztül vitessék.

Intézkednie kellene végre, hogy felmerülő arányosítási esetekben a kisebb birtokosok érdeke megvédve legyen; és általában egyes birtokosok jogos igénye csupán önfejtéségből el ne ejtessék.

E czélból, — mint a jászkun viszonyokkal ismerős, — következő törvényjavaslatot vélném jónak az országos törvényhozás eleibe terjeszteni.

A Jászkun kerületekben behozandó arányosításról és tagosításról szóló 1840. XXX. t. cz. következőképmódosittatik:

I. Az aránykulcsról.

1. Arányosítás és tagosítás kulcsául szolgál minden egyes birtokosnak az arányosítás, vagy tagosításkori magán földbirtoka, — vagy az abban fekvő váltásági összeg mennyisége.

2. Jogositva van annál fogva az eljáró bíróság a földbirtokoknak, akár területét, akár váltásági összegét aránykulcsul alkalmazni; a birtok területét azonban csak a bizonyítható foglalások leghagyása mellett.

3. Oly birtokosságoknál, hol a közöshasználatra eredetileg fenhagyott területek már részben az addigi magán birtokoktól azonban elkülönítve végleg felosztattak, ha ezen kiosztott részletek — parcellák — járuléktérmezzete és ugy a régi kiosztásu tőke földekkel, mint a még közös használat alatt hagyott területekkel, minden kapcsolata a birtokosság közmegállapodásával megszűntnek nyilvánított és e kiosztott részletek külön telekkönyveztetvén, egyszersmind külön adásvétel tárgyai lettek, ugy ezek az aránykulcsba fel nem vétetnek, hanem aránykulcsát képezik csak a régibb kiosztásu ugynevezett tőkeföldek.

II. A z a r á n y o s í t á s b e h o z a t a l á n á l k ö - v e t e n d ő e l j á r á s r ó l .

4. Minden jászkun községben, hol még közös használat alatt álló területek léteznek, ezen törvény szentesítése után 60 nap alatt a község polgármestere, vagy főbírája, az eddigi szokásszerint a birtokossági gyűlést összehívja és tanácskozás tárgyává teszi az arányosítás behozatalának s a közös területek felosztásának kérdését.

5. Ha e gyűlésben megjelenő birtokosok az arány behozatalát egyhangulag elfogadják: egyszersmind az aránykulcs kérdésében, ha szótöbbséggel is, határozatot hozzanak.

6. E határozatot a polgármester, vagy főbíró az illetékes kir. törvényszék eleibe terjeszti, kifejtven a birtokosságnak az aránykulcs megállapításánál tekintetbe vett indokait.

7. A törvényszék a megindított arányosítási eljárás iránt, a birtokosság megállapodását a hivatalos lapban 3-szor közhírré téteti, egyszersmind az illető községben három egymásután következő vasárnapon szokott módon és azon felhívással téteti közzé, hogy mindazon birtokosok, kiknek a birtokossági határozat ellen kifogásaik volnának, az utolsó hírlapi hirdetéstől számított 30 alatt, kellőleg indokolt kifogásaikat, 2 párban, ügyvéd által ellen jegyezve, a kir. törvényszékhez nyujtsák be. E hirdetmény az eljáró törvényszék és az illető községháza kapujában is kifüggesztendő.

8. Ha a kitűzött harmincz nap alatt kifogások be-

nem adatnak, az esetben a kir. törvényszék minden további eljárás nélkül az arányosítást elrendeli s egyzersmind az aránykulcs kérdésében is határoz.

9. Ellenben, ha kifogások adatnának be, megelőző egyeztetési kísérlet után azoknak tárgyalására határidőt tűz, melyre a polgármestert, vagy főbíró, mint a birtokosság elnökét megidézi s erről a kifogást tevők képviselőjét felzetten értesíteni.

Az eljárás a p. t. rt.-ban előirt jegyzőkönyvi tárgyalás szerint történik és tartozik mindkét fél magát ügyvéd által képviseltetni.

10. A tárgyalás befejezése után a törvényszék ítéletet hoz, mely ellen az 1871. LIII. t. cz. 51. §-ban előirt perorvoslatoknak helye van.

11. Ha a 4. és 5. szakaszokban előirt birtokossági gyűlésben az arányosítás behozatala egyhangulag el nem fogadtatnék, akkor a polgármester és azok a birtokosok, kik az arányosítást behozni óhajtják, a rendes keresetet az illetékes törvényszékhez benyújtják és azt névszerint megnevezendő mindazon birtokosok ellen intézik, kik a birtokossági gyűlésen az arányosítás behozatala ellen szavaztak.

12. A kereset 2 példányban nyújtatik be és a 1. példány a percsomóhoz csatoltatván, a 2. példány az első helyen megnevezett alperesnek kézbesítettik, a többi alperesek pedig csak felzeteken idéztetnek.*) Az idézvény azonban a hivatalos lapban 3-szor kihirde-

*) Az ilyen módon eszközözendő idézésnek a karzagi és kisujszállási arányosítási perekben a n. mélt. kir. curia is helyet adott. .

tendő, egyszersmind a törvényszék és az illető község-ház kapujában kifüggesztendő, melyben mindazon birtokosok, kik személyesen meg nem idéztettek, — úgy a megelőző egyeztetési kísérletre, mint a per felvételére meghivandók és mindazok részére, kik az eljárásnál magokat nem képviseltetnék, ügygondnok rendelendő.

13. Az eljárásra, valamint a perorvoslatokra és végrehajtásra nézve is minden fentebb előadott esetben az itten tett módosítások figyelembe vétele mellet az 1871. LIII. t. cz. szabályai az irányadók.

14. Ha a közös használat alatt álló területek, akár csekély terjedelműknél, akár minőségűknél fogva más mint legeltetési célra nem használhatók és azoknak egyéni használatra felosztása célirányosnak nem mutatkoznék, az aránykulcsnak meghatározása végett a fentebb előírt eljárás az esetben is megtartandó és az aránykulcsa s a közös területen tartandó jószág száma, még pedig ez utóbbi érdektelen szakértők meghallgatásával, az eljáró törvényszék által végleg megállapítandó. (1836. XII. 13. §.)

Ez esetben tehát a város polgármestere, vagy főbirája a 4-ik §-ban előírt birtokossági gyűlésből csak az arány behozatalát és a tartandó jószág számának megállapítását kérelmezi, ámde mindazon birtokosok, kik a birtokossági gyűlésben részt nem vettek és a közösterületek felosztását kívánják a 9-ik §-ban jelzett kifogást, az ott előírt módon jogositva vannak az illetékes kir. törvényszék elé beterjeszteni.

III. E g y e s b i r t o k o s o k i g é n y e i m e g -
ő v á s a.

15. A közös területek felosztása esetében az osztály ugyan nyilhuzás szerint történik, azonban a két hold, vagy öt fírtos földnél többet nem bíró birtokosok feljogosítatnak arra, hogy birtokaikat a városhoz közelebb eső területekből vehessék ki. Kötelesek azonban ezen szándékukat a dülözés és osztályozás bevégezése után közzé teendő 15 nap alatt a működő mérnök mellé rendelt birtokossági bizottság előtt bejelenteni és kijelölni a dülöt, vagy több egymás mellett fekvő dülőket, melyekben birtokaikat kivenni óhajtanák. Az ekként jelentkező apróbb birtokosok feljogosítvák arra is, hogy dülőiket fél dülökre hasíttatván, illetményeiket rövid dülöben vegyék ki.

Ellenben mindazon apróbb birtokosoknak, kik a fentebbi mód szerint és határidő alatt nem jelentkeznek, illetményeik házaik sorjában, a többi birtokosok között adatnak ki.

16. Rokonságban, vagy bármely érdekközösségben álló családoknak megengedtetik az, hogy birtokaikat egymás szomszédságában kivehessék, tartoznak azonban e végett az előbbi szakaszban említett bizottság előtt és az ott kitűzött idő alatt jelentkezni és megjelölni a rokonság, vagy érdekeltség azon tagját, kinck háza sorjában birtokaikat kivenni akarják és a rendet, melyben az osztálynál egymásután következni fognak. — A nyilhuzás után azonban e jogával már senki nem élhet.

17. A vásár és bormérési jog (*jus nundinarum et jus educilli*) valamint jelenben, ugy ezentul is az illető jászkun község törzs vagyonának tekintendő.

Reményleni, hogy ehhez nem kell commentár, folyománya ez jelen művemben ismertetett százados gyakorlatnak, s arra fektetett országos törvénynek. Megfelel ez minden jogos igényeknek, és bár apróbb részletek megoldásába is bocsátkozik, de azokat jog és méltányosság szerint oldja meg; és e megoldásra szükség van, mert ily csekélységek felett ami temérdek tagokból álló kun birtokosságaink hónapokig elvitatkoznának.

Ellenben, aki Kelemen K. törvény javaslatát végig olvasta, kétségtelenül meggyőződött arról, mikép az nem egyébb, mint százados birtokviszonyok felforgatására törekvő communisticus vágyaknak szüleménye; mely ha keresztülvihető lenne: az abból származó és lassan szétterjedő eszmék elvégre is az országos birtokviszonyokat és az állam létalapját támadnák meg.

Nagy könnyelműség volt tehát szerzőtől, nem csak ezen törvényjavaslatnak az éretlen tömeg közé dobása, hanem — ami kiválólag megrovást érdemel — az hogy a fenálló törvényekkel egyenes ellentétben álló műve czégéreül a magyar Aristides, a világszerte tisztelt nagy jellem és megtestesült igazságnak Deák Ferencz-nek nevét kítűzni nem átalotta!

A ki Kelemen K. „Redemptio története“ czimű művét elolvasta és Deák Ferencz jellemét ismeri, Kelemen K. e tettén méltán megbontránkozik; mert ezen eljárásban épen úgy mint én, ama nagy név és kimagasodott jellem könnyelmű sőt vétkes profanatioját látja. . .

Deák Ferencz soha sem irta volna alá Kelemen Kajetánnak sem kérdéses történelmi művét, sem a jászkun birtokviszonyok rendezése iránt ajánlott törvényjavaslatát, hanem méltó megvetéssel és undorral fordult volna el azoktól!

Függelék.

I. szám.

A nemes Jász- és két Kun districtusoknak 1745. esztendőben nov. havának 25. napján Jászberény városában Tts és nmz. palatinalis főkapitány urnak előlülése alatt tartott közönséges gyűlésekben azon districtusoknak városaik, helységek, pusztáik és majorjaik a következő módon becsültettek meg, u. m.

J á s z s á g	J á k ó h a l m a
J á s z b e r é n y v. 40400 frt	9700 frt
Boldog háza — 8000 "	Szt. Lászlónak fele 2250 "
Nagy Szállás ² / ₃ 2000 -	Nagy Szállás ¹ / ₃ 1000 "
Lajos — — — 5000 "	Summa: 12950 "
Mizse — — — 6000 "	K i s é r — — 12600 "
Benének fele — 3750 "	Moritz gáttya — 2500 "
Summa: 65150 "	Summa: 15100 "
A p á t h i — — 17000 "	Ladány — — 11300 "
Kocsér — — — 8000 "	Benének fele — 3750 "
Kömpöcz — — — 5000 "	Summa: 15050 "
Summa: 30000 "	Dósa — — — 8100 "
F é n y s z a r u — 9000 "	Szt. László ¹ / ₄ — 1125 "
Karának fele — 4000 "	Summa: 9225 "
Summa: 13000 "	Felső szt. György 4000 "
Á r o k s z á l l á s 19400 "	Szt. László ¹ / ₄ 1125 "
Agó — — — 8000 "	Summa: 5125 "
Kerekegyháza fele 5000 "	Mihálytelke sum. 7600 "
Summa: 32400 "	A Jászság sum. 225150 "
A l s ó s z t G y ö r g y 12900 "	N a g y k u n s á g.
Karának fele — 4000 "	K a r d s z a g v. 17800 "
Kis Szállásnak fele 2750 "	Asszonyszállása 5000 "
Summa: 19650 "	Magyarka — 4000 "
	Bolcsa — — 7000 "

Ködszállás — —	3500 frt.	L a c z h á z a	3600 frt
Orgonda-szt-Miklós	4000 "	Kató — —	2000 "
Summa :	41300 "	Csókas — —	2000 "
T u r k e v i — —	11300 "	Jakabháza —	300 "
Moritz — —	8500 "	Summa ;	7900 "
Kis Kaba — —	3000 "	K.-szt.-Miklós	12900 "
Pohamara — —	3000 "	Bösztör fele	3090 "
Csorbának $\frac{1}{4}$ —	2500 "	Bábony —	9000 "
Summa :	28300 "	Szank — —	5000 "
Kis u j s z á l l á s	11300 "	Orgovány —	8500 "
Tó-Turgony —	9000 "	Kerekegyház $\frac{1}{6}$	1666 " 20
Marjalaka — —	4000 "	Summa :	40066 " 20
Csorba $\frac{1}{4}$ —	2500 "	Szabadszállás	12100 "
Summa :	26800 "	Bösztör fele	3000 "
M a d a r a s —	9700 "	Jakab szál. fele	4500 "
Fábiánka — —	4000 "	Kis Balázs "	2000 "
Kápolnás — —	7000 "	Summa :	21600 "
Summa :	20700 "	Fülöpszállás	9700 "
K u n h e g y e s —	9700 "	Kis Balázs fele	2000 "
Kolbászszők —	9000 "	Kerekegyház $\frac{2}{6}$	3333 " 40
Summa :	18700 "	Summa :	15033 " 40
K u n s z t M á r t o n	9700 "	Majsa — —	4000 "
Csorba fele —	5000 "	Agosegyháza	2500 "
Mesterszállás —	4500 "	Tajó fele —	1500 "
Summa :	19200 "	Kigyós —	1500 "
Nagykunság sum.	155000 "	Summa :	9500 "
K i s k u n s á g.		Dorozsma —	4800 "
Halas város —	24200 "	Átokháza —	3000 "
Bodoglár — —	4500 "	Ullés — —	4000 "
Tajónak fele —	1500 "	Summa :	11800 "
Zsama v. Kókut —	3200 "	Félegyháza	12100 "
Fehértó — —	8000 "	Kisszállás fele	2750 "
Füzes — —	4000 "	Galambos —	5000 "
Balota — —	4000 "	Ferenczsállás	7000 "
Summa :	49400 "	Summa :	26850 "
A Kiskunságnak és 8 helységének summája tehát 182150 frt.			

A Nagykunságé pedig és annak 6 helysége s	
	pusztáié 155.000 ft
A Jászságé s ennek 11 helységéé s	pusztáié 225.250 „
Es így mind a három districtusok summája	
	tészen 562.400 „
De hozzájárulnak még: Jakabszállás fele	4500 „
Mérges — — — — —	2000 „
Pálos — — — — —	5000 „
Tehát in summa mindössze — — —	573900 „
Melyből a redemptiora kiment — — —	500000 „
Ismét erőtelen katonák házának megjobbítására	15000 „
Mely két summa tészen — — —	515000 „
Maradt költség épületekre és egyébbszükségekre	58900 „

J e g y z é s. Ezen 1745-ik évi felbecslés, illetve redemptio kivetés, több jász és kiskun városokra és helységekre nézve azon évek során, míg a megváltási műt befejezve lett, némely változásokat szenvedett, a mi megolvasható a Jászkun kerületek 1769-ik évi jegyzőkönyvének 1010-ik s következő lapjain; nem forogván fel azonban semmi ok arra nézve, hogy e hosszas táblás jegyzéket közöljem, csak is azon községeket jegyzem meg melyek redemptiojokra vagy valamelyik pusztájukra nézve változást szenvedtek. E községek tehát a következők:

a J à s z s á g b a n :

1. **J á s z b e r é n y.** Az első becsléskor Jászberényhez utalt **B o l d o g h á z** a pusztá negyedrésze első-Szt.-Györgynek adatván, annak 8000 frtot tevő bécsára 1/4 részben szinte oda iratott; és így Jászberény város redemptioja 2000 frttal kevesbedvén, összes summája lett 63150 frt.

2. **A l s ó S z e n t - G y ö r g y** szaporodott **B o l d o g h á z** a 1/4 részével 2000 frt értékben; és így összes redemptioja lett: 21650 frt.

3. Árokszállás, ehhez jött Szent-András puszta 5000 frt értékben és így lett redemptioja 37400 frt.

4. Az első kivetésben Szent László pusztának $\frac{2}{4}$ része Jákóhalmának, — egy-egy negyede pedig Dósának és Felső-Szt.-Györgynek iratott. Azonban a Dósának és Szent-Györgynek utalt $\frac{2}{4}$ rész később három felé osztatott, Dósa, Felső-Szt.-György és Mihálytelek között. Ennek folytán Jákóhalma érintetlenül hagyatván, Mihálytelek szaporodott Szent-László $\frac{1}{6}$ részével 750 frt értékben és így lett összes redemptioja 8350 frt, Dósa Szent-László $\frac{1}{4}$ -e helyett kapott csak $\frac{1}{6}$ részt és így 375 frt értékkel kevesebbet, lett tehát összes redemptioja 8850 frt, Felső-Szt.-György puszta Szt-László $\frac{1}{4}$ -e helyett kapott csak $\frac{1}{6}$ részt és így 375 frt értékkel kevesebbet, lett tehát összes redemptioja 4750 frt.

5. Jászkiér-től pedig Mórítz gátja elvételén, adatott Laczházának, Jászkiér pedig kapta Pálos felét, szinte 2500 frt értékben és így redemptioja maradt annyi mint azelőtt volt, csupán pusztai birtoka cseréltetett meg.

Kiskunságban:

1. Halas. Az 1745-iki felbecslésben Tajónak csak fele adatott Halasnak, 1500 frt értékben, később azonban az előbb Majsának irt másik fél rész (Tajó) is Halashoz csatoltatván ez által redemptioja szaporodott 1500 frttal s lett összesen 50900 frt.

2. Félegyházához jött még a csolyosi puszta 6000 frt értékben s lett összes redemptioja 32850 frt.

3. A Kiskun-Szt.-Miklós-hoz csatolt Bábonyi pusztá az 1745-iki felbecslés alkalmával 9000 frtra volt becsülve ez a becslés azonban 1500 frttal leszámítatván

7500 fra, maradt a Kiskun-Szt.-Miklós redemptioja 38566 ft.

4. F ü l ö p s z á l l á s h o z j ö t t m é g J a k a b s z á l l á s 2/8 része 2250 frt értékben s lett összes redemptioja 17283 frt.

5. M a j s a. Az előbb ide utalt T a j ó fele Halas-hoz csatoltatván ennek 1500 frt értékével kevesbedett s lett 8000 frt redemptioja; azonban Jakabszállás 2/8 része hozzácsatoltatván, 2250 frt értékben, lett összes redemptioja 10250 frt.

6. L a c z h á z á - h o z a d a t o t t M ó r i c z g á t j a de csak 2000 frt értékben, és i g y l e t t ö s s z e s redemptioja 9900 frt. Ezen változtatások folytán mint a fentebb idézett 1769-ik évi jegyzőkönyv 1010-ik lapján olvasható a jászkun KK. összes redemptioja 580 ezer frtban állapítottatott meg.

2. szám.

Jászkun privilegium 1745-ről.

Nos Maria Theresia Divina Favente Clementia Regina Hungariae etc. „Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod Fideles Nostri, Prudentes, et Circumspecti, Andreas Horváth, Joannes Nánássy, et Stephanus Varró, qua Regio Coronalium Districtuum Nostrorum Jazigum et Utriusque, Majoris videlicet et Minoris Cumaniae, in iisdemque sitorum universorum Locorum Deputati, et coram Personalis Praesentiae Nostrae Regiae in Judiciis Locumtenente, et actuali Intimo Consiliario, Fideli nostro, Nobis sincere dilecto, Spectabili, ac Magnifico Comite Antonio Grassalkovich de Gyarak, sub die vigesima octava praeteriti Mensis Februarii, legitime constituti Plenipotentarii, suis, ac reliquorum universorum Jazigum, et Cumanorum, seu Phylisteorum, Nominibus, et in Personis, exhibuerunt, et praesentarunt Nobis varias antiquas, et vetustas Literas Privilegiales, diversorum olim Hungariae Regum, gloriosae memoriae Praedecessorum Nos-

trorum, de, et super certis Eorundem Immunitatibus, Libertatibus, et Praerogativis sonantes, demisse in eo supplicantes, quatenus benigne consideratis tum Antenatorum, et in iisdem Districtibus olim etiam existentium Praedecessorum suorum, pro diversitate Occasionum, et Circumstantiarum, persaepe cum Sangvinis etiam profusione, Divis olim Regibus Hungariae, et Sacrae Regni Coronae praestitis fidelibus, atque utilibus Obsequiis, tumque etiam propriis Ipsorum Servitiis, et Meritis, diversis Occasionibus pro Rege, ac Regno, communique Salute, ac jam Majestati quoque Nostrae fideliter aequae, ac utiliter: Signanter vero, dum occasione postremae Tartarorum in Regnum nostrum Hungariae Irruptionis, et Partium Traus Tybiscanarum inundationis, et hostilis Devastationis, praeterito Bello Turcico interventae, moderni praefatorum Districtuum Incolae, et Inhabitatores notabili Numero, arreptis Motu proprio Armis, praefatos Tartaros, Partium illarum Incolas in diram Captivitatem abigentes, Loca incinerantes, Ferroque, et Igne in praenotatas Partes hostiliter grassantes, fideliter persecuti, ereptis plurimis e manu Eorundem Captivis, cum ingenti Publici bono, e Regno profligari juverunt, dein vero in suppressendis Pacem, et Tranquillitatem publicam turbare volentibus nefariis, et seditiosis Peroianis Asseclis; In expediendis item adversus Molimina Regis Borussiae in Silesitica Castra Nostra, Armis, et aliis omnibus Militaribus Requisitis bene provisus quadrigentis Equitibus; Phalangis item Legionis Hallerianae in Comitatu Békesiensis adversus Officiales eidem praefectos tumultuantis oppressione praestitis, et in futurum quoque pro Viribus suis pari fidelitate, et alacritate praestandis Servitiis, praeexhibita avita Ipsorum Regia Privilegia, in quantum Legibus Regni non adversarentur, extractive clementer confirmare, Possessiones, et Praedia universa, ad Districtus ab antiquo spectantia, pro usu Inhabitatorum eorundem Districtuum clementer concendere; Super Exercitio

autem Juris Gladii benignam Concessionem iisdem Privilegiis per expressum inseri facere dignaremur. Unde Nos attentis, et consideratis cum nonnullorum Fidelium Nostrorum demissa Commendatione, tum et antelatorum Jazigum, et Utriusque Cumaniae Incolarum, et Inhabitatorum, humillima Supplicatione, Nostrae propterea facta Majestati, tum vel maxime ex eo, quod dicti Tres Districtus, et eorum Incolae pro moderna etiam gravissima Belli Necessitate Nostra, propriis suis Sumptibus, et Expensis, Mille Equites, Armis, et aliis Requisitis Militaribus bene instructos, pro Servitio Nostro Se daturos, et statuturos et in futurum quoque, in Casibus Generalium, vel Particularium Regni Insurrectionum, Se juxta Vires, et Possibilitatem suam insurrecturos: Ac praeterca Semet pro Sui Redemptione Domui Invalidorum Militum Nostrorum Pestienſi, velut eosdem Tres Districtus hactenus possidenti, Quingenta millia, ac pro Meliorationum Sumptibus, et Expensis aliis quindecim millia Florenorum Rhenensium Semet deposituros; Ac praeter et ultra publicam Regni Contributionem, Ipsiſ a proportionem obvenientem, in sortem Salarii Palatinalis, quod nunc ex Aerario Nostro Regio solvitur, annue adhuc termille Aureos Ducatos, duodecim mille sexcentos Florenos Rhenenses facientes, ad Aerarium Nostrum Regium Camerale de Tempore in Tempus rite Semet persoluturos appromiserint, imo Scripto etiam, medio supranominatorum suorum Plenipotentiariorum, sub die vigesima Mensis Aprilis, et Anni currentis Semet ita, ut Corpus Eorundem Districtuum, etiam pro illis Locis, qui ad praeductas Conditiones accedere nolent, stare debeat, firmiter, et in Solidum obligaverint, et obstrinxerint, Instantia antelatorum Andreae Horváth, Joannis Nánássy, et Stephani Varró, suo et reliquorum universorum Jazigum, et Cumanorum Nominibus, modo, uti supra facta, clementer admissa, et exaudita, praeexhibitas avitas Literas Eorundem Districtuum Privilegiales, in quantum Legibus Regni non adversantur, et pro moderno

Ipsorum Statu, et Usu ipsis deservire possunt, in subin-sertis Punctis, benigne confirmandas; Ac insuper ex speciali, et nova Regia Gratia, et Munificentia Nostra, iisdem praefatorum Trium Districtuum Incolis, et Inhabitoribus etiam Jus Gladii, seorsive in quolibet Districtu, modo abinfra denotato, libere exercendum, clementer super ad dendum et concedendum esse duximus. Quorum itaque Confirmationis Punctorum Privilegialium Series, et Tenor in hunc modum sequitur Et quidem.

Primo: Ut ipsos praefatorum Trium Districtuum Incolas, et Inhabitores in Causis praecise contra Ipsos motis, nullus omnino Judicum, vel Justitiariorum Regni, Ecclesiasticorum videlicet, et Saeculariorum, praeterquam Regni Palatinus, qua Judex Cumanorum, et illius Capitaneus, ac etiam Capitanei, et Judices Ipsorum, in medio Ipsorum constituti, ad cujusvis Instantiam, et in quibuscunque Causis, exceptis duntaxat ad Forum Ecclesiasticum de Jure spectantibus; et praeterea Metalibus, in Articulo decimo nono Anni millesimi sexcentissimi trigesimi quinti declaratis; Vel respectu Rerum, ac Bonorum extra Districtus, per ipsos, vel Ipsorum aliquem possessorium; Vel etiam Delictorum extra Districtus commissorum, si in Loco Delicti comprehensi fuerint, movendis, judicare, vel Judicatu suo adstare, compellere possit, aut valeat.

Secundo: Iidem Jazigis, et Cumani, intra ambitum Regni, de Eorum Personis, et Mercibus, ac quibusvis Rebus Secum habitis, ad nullam penitus tributariam Teloniorum vel Naulorum Solutionem compellantur, val adstringantur, Regias tamen Tricesimas, ab omnibus Eductis, et Inductisolvere obligentur.

Tertio: Ut a nullo Judicum, et Justitiariorum Regni, pro Debitis, sive propriis, sive alienis, vel aliis etiam quibusvis Praetensionibus, in Personis, vel Rebus suis arestantur, detineantur; vel Judicatu Ipsorum, in quantum extra Districtus possessionati non essent, stare

cogantur, verum Eosdem, ut supra, coram suis Capitaneis, et Iudicibus convenire teneantur.

Quarto : Ut supremum, seu Palatinalem Capitaneum, ipsemet Regni Palatinus constituat, sub Illius autem Praesidio ipsi Incolae, et Inhabitatores suos Capitaneos, Assessores, et alios necesarios Officiales Districtuales ; Iudices vero, et reliquos Locorum Servitores, soli Incolae, et Inhabitatores Locorum e medio Sui, vel aliunde etiam, si inter ipsos apti, et idonei pro hoc, aut illo Officio non reperirentur, libere eligere valeant. Et quia.

Quinto: Ex particulari sane Gratia et Benignitate Nostra, dictis Districtuum Incolis, principaliter etiam id clementer concessissemus : Ut Semet a Domo Invalidorum Militum Nostrorum Pestienſi, depositis modo praeſcriptis deponendis, redimere possint ; Igitur facta eadem redemptione, persolutisque in futurum etiam iis, quae ad rationem Quanti Nostri Contributionalis, ac praeterea in sortem Palatinalis Salarii Aerario Nostro Regio Camerali annue (uti praemissum est) praestare tenebuntur, liberam Territorium, et Praediorum suorum, ad eosdem tres Districtus de Jure, et ab antiquo spectantium, signanter vero : Oppida Jász-Berény, Kardszagujzállás, et Halass : Possessiones item Árokszállás, Apáthi, Fénsszaru, Fölső seu Gáál Szent-György, Dósa, Jákohalma, Mihályteleke, Alsó-Szt.-György. Ladány, Kisér, Madarász, Kúnhegyes, Kisujzállás, Türkevi, Kún-Szent-Márton, Philipszállása, Szabadszállása, Kún-Szent-Miklós, Laczháza, Dorosma, Félegyháza, et Mayssa. Praedia praeterea : Boldogháza, Ágó, Négyszállás, Szent-András, Asszonyszállás, Magyarka, Bóltsa, Ködszállás, Orgonda, Szent-Miklós, Kápolnás, Fabianka, Kolbász, Kiss, et Tóo-Turgony, Marjalaka, Kis-Kaba, Mórítz, Pohamara, Csorba, Mesterszállása, Bodoglár, Tajó, Kis-Balás, Bősz-tör, Bábonny, Kátó, Csókás, Lajos, Misse, Kocsér, Kara, Szent-László, Mórítzgáttya, Szank, Orgovány, Kisszállása, Galambos, Ferenczsállása, Jakabszállása, Bene,

Csólyos, Ágasegyháza, Pálka, Kömpöcz, Matkó, Kerek-egyháza, Átokháza, cum eo pertinente Diverticulo Seregélyes, Pálos, Üllés, Zsana, seu Kókut, Mérges, Kigyós, Fejértó, Fűzes, Balota, et Jakabháza, in quantum sive per Ipsos, sive vero ad rationem dictae Domus Invalidorum Militum Nostrorum hactenus realiter possessa fuerunt, utendi, et fruendi, non tamen abalienandi habeant potestatem. Porro.

Sexto : Praefatis Jazigum, et Cumanorum Districtibus, eorundemque Locis etiam id liberum erit, ut quosvis liberae migrationis, et Conditionis, adeoque nulli Domino Terrestri obligatos Advenas undecunque advenientes in medium sui recipere. et eosdem ad praestanda in medium Ipsorum publica, et Communia Onera ad instar reliquorum Incolarum suorum adstringere, receptos tamen et per Dominos Terrestres repetitos colonos. observatis tamen de Jure observandis, edoctisque ad mentem Legum edocendis, sub Poenis legalibus, Repetentibus restituere teneantur. Et sic.

Septimo : Universi praefatorum Districtuum Jazigum, et Cumanorum Incolae, et Inhabitatores quoad praemissa Communia eorundem Districtuum Privilegia, et Beneficia parae Conditionis sint, aequalibusque gaudeant Immunitatibus, et Praerogativis. Demum

Octavo : Locorum Communitatibus Romano-Catholicis, in hisdem Districtibus sitis, Jus etiam Patronatus eo modo benigne concedimus : Ut in casu cujuscumque Parochiae Ipsorum Vacantiae aptum et idoneum, bonaeque vitae, ac Morum Presbyterum, ordinario Episcopo suo Dioecesano, vel ejusdem in Spiritualibus Vicario, pro Plebano Ipsorum praesentandi facultatem habeant, praesentatum tamen, et Canonice introductum, debita reverentia, et honore prosequi, Proventusque Ejusdem consuetos Eidem administrare, et coeteras Patronis Ecclesiarum incumbentes Obligationes rite adimplere debeant ; Ultra haec autem omnia.

Nono : Ex speciali nova Gratia, et Munificentia

Nostra, praerecensitis Libertatibus, et Praerogativis, etiam hoc superaddimus, et benigne concedimus: ut omnes tres saepe factorum Jazigum, et Cumanorum Districtus, in medio Ipsorum Jus quoque Gladii, sub Praesidio tamen, et directione Palatinalis Capitanei, adhibitisque Districtualibus Ipsorum Capitaneis, et Assessoribus; convocatisque etiam aliis e medio Ipsorum, vel aliunde etiam (si opus fuerit) Juris peritis, et Justitiam amantijs Viris, pro Juris, et Justitiae exigentia, ad instar Magistratum Comitatus, et aliorum ad id Privilegiatorum, libere exercere possint, atque valeant; Salva nihilominus tam in Criminalibus, quam Civilibus Eorundem Causis, in quantum de lege Regni appellabiles sunt, ad Palatinum Regni, pro tempore constitutum, velut legalem, et privilegiale Cumanorum Judicem; Officio vero Palatinali vacante, ad Regium Locumtenentem, eo autem non existente, ad Curiam Nostram Regiam, intra, vel extra Dominium Apellata: Huius tamen et aliorum Juridicorum, Politicorum, Provincialium item et Domesticorum ulterioris eorundem trium Districtuum regulationis intuitu, interea, ac donec aliter circa regulandum eorundem Statum, Conditionem et Obligationem, in futura generali Regni Diaeta dispositum fuerit, Regni Palatino benigne commitemus, ut Is eatenus auditis etiam ipsis Districtibus. Projectum alaboret, et cum opinione sua Majestati Nostrae pro benigna Nostra ratificatione, ac suprema Resolutione quantocytus submittat.

Finaliter demum etiam id pro superabundanti Nostra in crebrofatos Jaziges, et Cumanos benigna Regia Gratia, atque Clementia, clementer admittimus: Ut Idem Tres Districtus, eorundenque Incolae, et Inhabitantes, cum praerecensitis, vel infuturum etiam concedentis Immunitatibus, Libertatibus, et Privilegijs Ipsorum, Judicatu, et Jurisdictioni Palatinali applicentur;

In Provincialibus vero etiam a Regio Locumtenentiali Consilio Nostro dependeant.

Haec proinde toties repetitorum Jazigum, et utriusque Cumaniae Districtuum Puncta Privilegialia, partim ex avitis (uti praemissum est) Eorundem Regiis Privilegiis extracta, in parte vero etiam per Nos ex speciali nova Gratia, et Munificentia Nostra superaddita, et concessa, sub praemissarum Obligationum, et Praestationum Conditione, sine qua non, quoad omnes Eorundem continentias, Clausulas, et Articulos acceptamus, roboramus, concedimus, et approbamus, ac pro memoratorum Trium Districtuum Incolis, et Inhabitoribus, modernis, et futuris perpetuo valitura declaramus, damus et confirmamus, Salvo Jure alieno. Datum per manus Fidelis Nostri, Nobis sincere dilecti, Spectabilis, ac Magnifici Comititis Ludovici de Batthyán, perpetui in Németh-Ujvár, Comitatus Castriferrei Supremi, ac perpetui Comititis, etc. in archiducali Civitate nostra Vienna Austriae die 6. mens: maji anno Domini 1745' etc.

Maria Theresia mpr. Comes Ludovicus de Batthyán mpr. Franciscus Koller mpr.

3. szám.

Jászkun IV. statutum.

A vevésről és adásról.

1. §.

Valamint a királyi kegyes regulatiónak 13-ik cikkelye kívánja, az ingatlan jószágoknak örökös eladása mindenkor a helybeli tanács előtt menjen véghez és a fundusok könyvében, vagy más arra különösen rendelt protocollumba beirattason, azok az adások pedig, melyek nem a tanács előtt lesznek, úgy tartassanak, mint ideig valók, kivéven az olyan örökös eladásokat, melyek rendkívül való szükségben történnek, mert az olyan örök fassiók, bár különös falak között készültek, — és magok erejükben meg fognak maradni. Az olyan örökös eladásokat továbbá, melyek a tanács előtt készülnek

a nótárius a protocollumba irván, egy uttal azt is feltegye, hogy az eladó és a megvevő, vagy azoknak meghitelezett embereik, plenipotentráriusaiuk személyesen jelen voltak és hogy ezen utolsók miképpen mutatták meg plenipotentiajokat; úgy a jelenlévő tanácsbelieknek neveiket is beírni köteles leszen s úgy aztán adja ki a feleknek az adásról és vételről szokott stilussal elkészült, helység pecsétjeivel megerősített és maga által subscribált bizonyság levelet, vagy contractust. Azon esetre pedig, ha a fassióknak, protocollumban való írásakor az örökös eladásnak említése kimaradna és ezen az okon idő jártával valaki az eladott jószágot zálogos jussal visszavenni kívánná, ha csak a kereső fél a neki adott contractussal, vagy ha contractus nem íratott a még életben lévő tanácsbeliekkel, vagy ha azok megholtak más tanúkkal meg nem bizonyítja, hogy azon eladás valósággal zálogos volt, úgy kell azt tartani, mint örökös eladást és vételt.

2. §.

Hogy pedig eleit lehessen venni az olyan perlekedéseknek, melyek a meg nem intésből ex neglecta praemonitione, vagy a káros következésből, ex praejudicio veszik eredetöket, meghagyatik; hogy a tanács eleibe terjesztett eladás a nótárius és egy tanácsbeli által a testvéreknek, szomszédoknak, és másoknak a kiket azon józágnak megvétele törvény szerint elebb illetne, tudtokra adattasson. Mely meglévén, az eladó szándék papirosra leírva, a tanácsház előtt táblán kifüggesztesen hogy ha a megintetteken kívül többen is volnának, a kik magoknak a vételhez elsőséget tulajdonítanak, tudják magokat jelenteni. Tartoznak pedig magokat a táblának kifüggesztésétől számlálván, tizenöt nap alatt a tanácsnál bejelenteni és a contractusban levő kötelezésnek eleget tenni, mert elmulván a tizenöt nap, ha az alatt magát senki nem jelentené, vagy ha jelenti is, de a contractus vagy eladás kötelezéseinek eleget nem té-

szen, a kárkielégyn a megvevő, be kell a jószágnak birtokába bocsájtani és ennek a bebocsájtásnak olyan ereje fog lenni, hogy az eladást soha semmi időben elrontani ne lehessen.

3. §.

Midőn továbbá a vételben való elsőség iránt több osztozó atyafiak közt leszen a kérdés, a helybeli tanács annak ítélje az elsőséget, a kit a *successio* legközelebb illetne.

4. §.

Mivel pedig kétféle rendű emberek lakják ezeket a *districtusokat*, kik közül a főbbek azok, kik azon alkalmatossággal, midőn a *districtusok* 1745-ik esztendőben kegyelmes királyi megegyezés mellett magokat az invalidus katonák pesti háza uradalma alól ötszázezer forintoknak letételével és ezer lovas katonáknak kiállításával kiváltottak, ezen summának és a mellesleg való költségeknek kifizetésében részt vettek és akkor tehetőségekhez képest magoknak és a maradékoknak számára kész pénzen földeket szerzettek és így a kegyelmesen megerősített *privilegiumok* is főképen ő reájok tartoznak s *districtusbeli redemptus* lakosoknak neveztetnek; a másbeliek pedig az ugynevezet *irredemptusok*, a kik ismét kétfélék, úgy mint egy felől azok a kik a *redemptio* alkalmatosságával bizonyos földeket felfogtak és az ezer lovas katonák kiállításában is segítettek, de mivel a reájok esett summának lefizetésében késedelmeztek, az akkorinádor ispánnak rendelése szerint a felfogott földeket (mivel azoknak ki-rendelt váltás szerint való árát le nem fizették) elvesztették, melyek aztán másoknak olyanoknak adattak, a kik az árát letették. A másik rendbeli *irredemptusok*

azok, a kik sem redemptio idején, sem azóta magoknak földet nem szerzetek, vagy pedig azután zsellérképen jöttek lakni a districtusokba, a kik azért zselléreknek, inquilinusoknak hivattnak. Midőn tehát valamely fundust irredemptus lakosnak adnának el, azt kell megtartani, hogy ha azt redemptus akarja megvenni, elsősege legyen az irredemptus felett és az irredemptus is előbb megvehesse, mint az inquilinus. Ha továbbá több redemptusok akarnak azon fundust megvenni, és sem szomszéd, sem más elsőségű lakos nem jelentené magát, vagy pedig redemptus vevők nem találkoznán, több első rendű irredemptusok jelentené magokat, a helybeli tanács ítéletében fog állani, hogy a legjobb szolgálata és legérdemesebbnek ítélje a megvételben való elsőséget.

4. szám.

Nádori leirat és határozat.

Másolat. 468/1842. Districtibus Jasygum et Cumanorum. Folyó évi februárius 5-ről 405. sz. a. felterjesztett azon tudósításukra, mely Pap László, Albert és Pál, Nagy Péter Sándor és János, úgy több összesen 96 félegyházi lakosoknak abbéli folyamodását illeti, hogy miután eleik az egész félegyházi belső határt fél kasszállási, ferenczszállási, galambosi és csolyosi pusztákat megváltották, azonban közöttük csak a félegyházi határ fél kasszállási pusztá, ferenczszállási pusztának egy része és a galambosinak nagy része osztódott belső telekre vagy is tanyákra, a ferenczszállási pusztának más része pedig köz kaszálónak göboly járásnak és a csolyosi pusztá egészen marha, ló és juh legelőnek hagyatott meg, noha ők tőke tanya birtokukat egészen eladták, mégis nékiek a ferenczszállási és csolyosi pusztából őket illető részük külön-külön kiadattason és egyszersmind a

közös földek használatában is megtartassanak, — ezen-
nel értesíttetnek ezen kerületek, hogy jóváhagyatván
ugyan ezen kerületeknek a tárgy feletti ama tudósítás-
ban előadott véleménye, ahoz képest a folyamodók hát-
írat által, mely kézhez adatás végett ide mellékeltetik,
alaptalan kérelmüktől elmozdítottak. Budán, mártius 23.
1842. másolat hitelél Szlávik m. k.

524/841. Indorsata ad praeattactum Recursum
nro. 1961 Minekutánna vett hivatalos tudósítás szerint is
a földek váltása egyedül a tanyai birtokokra vettetett
ki Félegyházán váltáság alkalmával s közös használatra
kihagyott pusztá részek pedig folyvást úgy tekintettek,
mint a felosztott tanya birtokoknak járulékos részei és
ehhez képest történtek az ilő óta eddig „minden ellen-
kező” követelés nélkül, az erdő föld vagy nyilas osztá-
lyok, nem különben az örök földbeli eladások és vevé-
sek: természetesen következik azon más kerü-
letbeli városokban is fenálló alapsza-
bály, hogy a ki tőke birtokát eladta,
eladta vele a közhasználatra hagyott
pusztákban i járulékos jogait is. Ennek
okaért tehát a folyamodók alaptalan kérelmüktől elmoz-
dittatnak. Ó. cs. kir. főherczegsége az ország nádoris-
pánja kegyelmes parancsolatjára. Budán, mártius 23.
1842. Másolat hitelél Szlávik m. k. Jelen másolatot a
Jászkun kerületek levéltárában II. — 13|865. jelszám
alatti hiteles másolattal egyezőnek bizonyítom. Jászbe-
rényben julius 1. 875. Palotásy János Jászkun ker. levél-
tárnok. P. H.

5. szám.

Extractus Protocolli District. Jazlgum et Cumanor-
um occasione generalis congregationis eodem die 16-ta
mensis X-bris 1762. in oppido Jász-Berény continuative
celebratae interventi.

Exhibita nobis et praesentata est, Iudicis et Juratorum oppidi Cimanicalis Halas repraesentatio pro sui in eo quinam in gremio Districtium horum pro redemptis incolis censi debeant? inviatione suplicantium hujus qui sequitur tenoris n. u. Quo in passu determinatum est, et quidem ad.

1-um. Clarum esse aliunde notorietate publica, Districtus hosce maximis tempore redemptionis oneribus obnoxios fuisse, ac proinde dignum nunc quo que censi, ut ii ac similes, qui occasione Redemptionis in stationibus militum concurrerunt, ac terras etiam redemerunt, verum illas injuria temporum vel vendiderunt, vel secus amiserunt: ad classem Redemptorum ingradientur, adeoque omnibus iis immunitatibus ac privilegiis, quibus reliqui redempti utuntur. et, gaudent ad dies vitae uri friu et gaudere possint; ad haeredes tamen horum et posteritatem haecce praerogativae neutiquam extendi possint, verum in eo, quod eorum quoque successores extraneis ac aliis irredemptis respecti bonorum immobilium, terrarum videlicet et fundorum, praeemptionem semper sint habituri, hunc praesentis determinatione favorem ex reflexione meritorum antenatorum suorum nanciscantur. Emtores autem atque post tempus jam redemptionis bona immobilia a privatis sibi perrenaliter conquirentes, si quidem per talis modi iurium, translationem venditor in tales omnes etiam concomitantes praerogativas transtulisse censi debeat: pro veris et indubitatis redemptis Districtuum incolis etiam respectu successorum eorundem omnino respectari debeant . . . Ita etiam.

2-o. Irredempti tales, qui viduas, aut filias redemptorium — terras arabiles, seu acquisitionis, aut euquisitionis, seu vero successionis jure possidentes — in uxorem ducunt: propter communionem iurium etiam in successoribus pro redemptis censeantur.

3-o. Demum adscititiis nihilominus, qui semet cum redemptis socero, vel socro, aut aliis cognatis suis in unum tectum locum victuque conferunt, etiamsi pollicitatio bonorum in eosdem translationis inter cessisset, nisi terrae arabiles effective et autentice in eosdem translatae esse comprobentur: pro simplicibus irredemptis censeri porro quoque debeant. Harum in consequenti ulterius statuitur, ut a modo inposterum ii, qui a Communitatibus Locorum terras e fundo communi emerent: eorundem pretium si ad florenos 100-et ultra exurgeret, a singulis centum florenis, florenos sex in sortem neglectae militum statutionis solvant; — alii autem, qui videlicet a privatis incolis terras emerent, cum statutionis militum ac alia redemptionem concomitantia onera eis emptioni subadnexa essent, huic taxae neutiquam subjiciantur.

M a g y a r f o r d i t á s b a n .

„Kivonata a Jász- és Kunkertületek 1762. decz. 16-án Jászberényben folytatva tartott közgyűlése jegyzőkönyvének.“

„Előterjesztetett Halas város főbírája és tanácsának folyamodása az iránt, hogy a kerületek kebelében, kik tekintessenek redemptus lakosoknak, sat., melyre nézve határoztatott:

1-ör., hogy köztudomás szerint kétségen felül áll az, mikép ezen kerületek a redemptio idejében nagy terheltetéseknek voltak kitéve, ugyanazért most is méltányosnak ítéltetik, hogy azok, (t. i. lakosok) kik a redemptio alkalmával a katonák kiállításában résztvettek és földeket is váltottak, — jöllehet a földbirtokot az idők mostohasága miatt később eladták, vagy másképen elvesztették, mindazáltal a redemptusok osztályához számíttassanak, és mindazon jogokat és mentességeket holtig élvezhessék, melyekkel a többi redemptusok bírnak; amde ezek örököseire és maradékaira

ezen előjogok semmiképp sem terjesztetnek ki. Ellenben jelen határozatnál fogva őseik érdemei tekintetéből azon kedvezményben részesíttetnek (t. i. az örökösök,) hogy az idegenek és más irredemptusok irányában az ingatlan javakra, jelesen földekre és telkekre nézve, ezen örökösök is elővételi joggal bírjanak.

Azok pedig, kik a redemptio kora óta magánosoktól ingatlan javakat örökösen szereztek, a mennyiben a jogoknak ily módóni átvitelénél az eladó által minden ily járulékos (concomitans=együtt járó) előjogok átruházottaknak tekintendők: még örököseikre nézve is a kerületek igaz és valódi redemptus lakosainak tartassanak.

2-or. Az oly irredemptusok, kik redemptusoknak szerzemény vagy öröklött szántó földdel bíró özvegyeit vagy leányait veszik nőül: a jog közösségénél fogva örököseikre nézve is redemptusoknak tekintessenek.

3-or és utoljára, az idegenek kik redemptus ipokkal, napokkal vagy más rokonaikkal egy fedél alatt és közös kenyéren vannak, még ha vagyoni átruházásnak ígérete jött volna is közbe, hacsak nem bizonyítatik, hogy a szántó földek tényleg és hitelesen rájuk ruháztattak: ezentúl is egyszerű irredemptusoknak ítélandók. Ennek következtében végre elhatároztatik, hogy azok, kik ennek utánna a helységek közönségeitől a közös területekből földet vásárolnak, ha ezeknek ára a 100 frtot meghaladná: az elmulasztott katona állítás fejében minden 100 frt után 6 frtot fizessenek; azok pedig, kik magános lakosoktól szereznek földet, — minthogy a katona állítási és egyéb a redempti-oval kapcsolatos terhek a vétellel összekötve: ezen taxának semmikép alá ne vettessenek.

6-ik szám.

II-ik üzenete a KK. és RR-nek a Jászkun kerület belrendezése tárgyában a mgos fő RR-hez 1844-iki országgyűlésen.

„A KK. és RR. tanácskozás alá vévén a mgos Fő rendeknek a Jászkun kerület rendezése tárgyában velök közlött észrevételeiket: azokra következőben kívánnak válaszolni, sat.

Azon észrevételeket, melyeket a mélt. Főrendek a 32-ik és azt követő §§-ira a letelepedést illetőleg előterjesztettek, a KK. és RR. nem annyira a közjogok, mint a redemptióból származó magán jogok tekintetéből mérítve lenni tapasztalják; és ezennel tartózkodás nélkül kijelentik: hogy vala mint általános an a magán jogok ezen belrendezési munkálatnak tárgyainem lehettek, ugy a redemptionalis jogokat is minden tekintetben érintetlenül hagyni kívánták és azok még a 40-ik §. általános rendelete által sem változnak, mert a redemptionalis kiváltságok, nem ugy, mint a hajdukerületbeli lakosok kiváltságai, származáshoz és személyhez, **hanem a birtokhoz vannak kötve** és a birtokkal együtt a birtokosra mennek által. Hogy azonban minden kétség elenyésztessek, a redemptionalis magánjogi kiváltságoknak világos fentartását kimondatni nem ellenzik se részben a 40-ik §-nál új szerkezetet fognak javasolni. Ellenben mi a mélt. Főrendeknek a jelen munkálat egyes §§-aira ezen redemptionalis viszonyoktól következtetett észrevételeit illeti, mivel azok tovább terjednek a redemptionalis jogok épségben tartá-

sánál és a telepedési s egyéb közjogokat szükség nélkül szorítják meg, azokat a KK. és RR. el nem fogadják.

A 32-ik §-ra tett észrevételükből a mélt. Főrendeknek az következnék: hogy oly egyének, kik a kerületben birtokosok, de a kerületben nem laknak, a község kebeléhez nem tartoznak; mivel pedig a 38. § szerint csak oly egyének gyakorolhatnak közjogokat, melyek a község tagjai: az ki a kerületben nem lakik, bár a kerületben birtokos is, választó nem lehetne, holott a redemptionalis kiváltságok szerint idegeneket birtok szerzéstől megakadályozni nem lehet, hanem csak az elővétele jogánál fogva lehet az eladásra kitett jószágot redemptus lakosnak a nem redemptus lakos vagy idegen előtt eltartóztatni.

Az által tehát, hogy a kerületben nem lakó birtokosok a község tagjai közé számíttatnak, és mint ilyenek, ha a szükséges képességgel bírnak, közjogokkal ruháztatnak fel: a redemptionalis kiváltságok csorbitva épen nem lesznek; ellenben ha a kerületben nem lakó birtokosok a község kebeléből kirekesztetnének; a közjogok gyakorlásának alapja minden szükség nélkül lenne megszorítva. Ez okból tehát a KK. és RR. 3. §-át ép-ségben kívánják megtartani, stb.

Egyébiránt ha a KK. és RR. azon indító okokat tekintik, melyek a mélt. Főrendeket a kérdéses § javaslatánál vezérelni látszottak, u. m. a redemptionalis viszonyokat, miután ezeknek törvény által világos fentartásában a KK. és RR. megegyeztek, a javaslott §-nak beiktatását felesleg valónak is látják; mert ezen viszonyok az elővételen kívül leginkább a közlegelő használatát tárgyazván, ezen használat pedig ismét a **birtokhoz** és nem személyhez lévén kötve, midőn a 17. §-ban a közlegelő használata iránti rendelkezés arányosítási per utján kívül, melyben ezen viszonyok biróilag figyelembe

veendőek lesznek, kirekesztőleg a szabálynak tartatik fen, a szabály érvényességére pedig megkivántatik, hogy a helytartói tanács által helyben hagyassék, elegendő alkalom van. szolgáltatva az iránt: hogy a redemptionalis jogok e részben se csorbuljanak.“

7. szám.

Kiirt rész Karczag város currentale protocolluma XV. kötetéből — 1795. esztendőben, Sz.-György havának 13. és következő napjaiban tartott generalis gyűlés actáiból, stb. 562. sz. 242. lapról: a földeknek váltsága alkalmatosságával a földek kiosztásában, a mely legalsó classis a helységekben observáltatott, ha annyi quantitasu földeket nem bír, vagy nem szerez magának a külhelyről bejött jövevény, minden appertinentiákkal együtt, redemptusnak ne tartasson; sőt hogy a bormérés is annak meg ne engedtesse, közértelemmel elvégeztetett. A kivonat hitelére, Karczag, 1876. márcz. 16. Kis Antal, mk. jegyző ph.

Kiirt rész Karczag város currentale protocolluma XVIII. kötetéből. 296. lapról, 1808. esztendőben bőjtmás havának 22-ik, s azt követő napjaiban a Jászkun kerületek részéről tartatott generalis gyűlésből e következők currentáltattak: Nro. 314. Nobilis etc. Informatione praetiae diis vtrae circa instantiam Emerici Czifra, incolae Halasiensis sub 7-a mensis 8-bris nro 1274. submissa etc. quantum determinatio districtualis 1795—562 facta, reali fundamento nitat, ne quippe extranei, in gremium locorum districtuum advenientes, et exiguas terrae portiones comparantes, cum injuria redemptorum incolarum pro redemptis haberi possint, nisi possessorium infirmae saltem classis sibi

perennaliter comparaverint; cum tamen Emericus Czifra licet e portione terrae per testamentum patris exclusus, pro extraneo reputari nequeat, praetit. Dnis vtrae rescribendum duxi, dictum Emericum Czifra, accedente ceterum ei, quod is jure perennali terras licet infirma classe minores sibi comparaverit, pro redempto incola considerandam esse. Budae, 13. novemb. 1807. benevolus Josephus palatinus, determinatum est. Ezen felséges válasz a megyebeli közönségekben közönségessé tétetni rendeltetik: oly világosítással, hogy mivel ebben foglalt értelem szerint Czifra Imrének nem csak azon okon, mert ő redemptus atyától származott, hanem hogy már valamely kevés földet szerzett is, a redemptusság megadatni parancsoltatott: innen azokat ezen sorban gondolni soha ne kellessen, akik bár redemptus szüléktől származtak, de birtokaikból magokat egészen kivetkeztették.

Kiirt rész Karczag város currentale protocolluma XX. kötetéből. 305. lapról: Cópia. Kun-szt.-Miklós városa bírása, s tanácsa a m. é. 797. szám alatt foglalt könyörgő levele által a t. kerületek előtt a végett esedezik, hogy a kerületek által egy bizonyos meghatározott számú redemptionalis summa állittasson meg, melyen alól redemptus lakosnak senki se tartódtathasson, sem a csupán a redemptusokat illető hasznokba ne részesülhessenek; a folyamodó városnak jelen kérése a felebbi szám alatt kelt határozat szerint, az alólirt deputationak az e részben közbejött rendelkezésekkel leendő combinatio és véleményes tudósítás tétel végett kiadott, melynek következtetésében a deputatio hivatalosan válaszolja, hogy bátor a földek válttságakor, mely is 1745-be kezdődött, csak azok számítottak a valóságos redemptusok közé, a kik a földek elosztása alkalmatosságával, a legalsó classis szerint

meghatározott quantitásig földeket váltván, azokért eleget tettek, mint-hogy azonban az ide rekesztett feljegyzésnek utmutatása szerint a földváltásra nézve kitett legkisebb redemptionalis summák a megyebeli közönségekben igen különbözők volnának, ennélfogva az egyenlőségnek behoztatására nézve oly véleménynyel vagyon a deputatio, hogy ezentul a megyebeli közönségekben csak azok tartassanak redemptusoknak, következés képen csak azok élhessenek a redemptusokat illető jussokkal, a kik különben irredemptusok lévén, a megyebeli közönségek határaiban 25 fitos redemptiot érő tőke földbeli birtokot szereznek. Törzsökös redemptusoknak successori pedig, ha bár csekélyebb földbirtokjok legyen is, mindenkor redemptusoknak tartassanak, mely projectumot a tudósító deputatio jóváhagyás végett a t. kerületeknek bemutatja. Költ Jász-Berény, 25. január, 1823. a deputatio által.

A 300. száma elvégzetett. A tudósító deputationak projectuma jelen közgyülekezet által is helybehagyatván, currentáltatni rendeltetett.

Kiirt rész Karczag város currentale protocollumból, az 1824-ik év 335. lapjáról. — C o p i a, kiadatva az alólirottaknak. Oly alázatos véleménynyel van a tudósító deputatio, hogy az ezen tárgyba fennálló és átaljában alkotmányi rendtartássá vált rendszabások, azon kérdésben, kik tartassanak a districtusokban redemptusoknak s kik részesülhessenek a privilegialis jussokban? a magok kötelező erejökben tovább is meghagyassanak; jelesen a f. palatinalis resolutio jóváhagyása mellett. Nro. 1. Redemptusnak tartasson az, a ki földbirtokos és valóságos redemptusi jussokkal bíró atyától származik, ha mindjárt annak birtokbeli mennyisége az osztozás ál-

tal kevesebb volna is a redemptiokori legalsó classisu birtokbeli mennyiségnél és redemptusi jussokkal fog birni mind addig, valamig földbirtoka léssen. 2. Redemptus lakossá léssen s minden privilegialis jussokban részesül, ki mint birtoktalan annyi örökös földet szerez, a mennyi volt azon helyben, a hol lakik föld váltáskor a legkisebb classisu birtok. 3. Irredemptus lakosnak tartasson átaljában, a ki vagy maga, vagy atyja cselekedete által az örökös földbirtokból akármiként végképen kivetkezett avagy mint birtoktalan annyi földet örökös jussal nem szerzett, a mennyi volt lakhelyében a legalsó classisu váltás. — El vé g e z t e t t közönséges tudomány s megtartás végett, ezen deputationalis munka közhirré tétetik, oly bővebb világosítással s változtatással, hogy minden közönségekben az tartasson későbbi föld vételök után vakóságos redemptusnak, a ki vétel által 25 frt redemptionalis áru földet szerez, különben a redemptusi jussokban nem részesülhet.

8-ik szám.

1876.

k. i.

Községi bizonyítvány. Melynek értelmében

Jászkisér város tanácsa részéről e tárgyban hozzá intézett megkeresés folytán ezennel hivatalosan igazoltatik, mikép daczára annak, hogy Jászkisér községben is a szoros értelemben vett községi belhatárra és a községhez tartozó Pálosi pusztára külön-külön vettetett ki a Jászkun kerületeknek 1745. évben történt megváltása alkalmával a váltási összeg és hogy a községbeli redemptorokra nézve szintén külön-külön kitüntetve lett az az első fundi liberben, hogy mennyiben járultak a pusztá és mennyiben a község belhatára redimálásához mind a mellett, mind a belhatárbeli tagosítás alkalmával, mind Pálos pusztán történt elkülönítés alkalmával a birtok kiosztása nem a belhatárra vagy Pálos pusztára

kivetett redemptionalis összeg, hanem a belhatár és Pálos pusztára együtt kivetett összes redemptionalis összeg arányában történt. Minek hitelére ezen bizonyítvány hivatalos pecsétünk és aláírásunkkal ellátva kiadatott. — Kelt Jászkiséren, az 1875. évi sept. hó 13-án, tartott tanácsulésból. L. Szabó Sámuel főbíró, Fodor András tanácsnok, Márton András főjegyző p. h.

$\frac{732}{875}$ Községi bizonyítvány. Alólirott Kun-szt.-

Márton városának előljárai által bizonyíttatik, hogy noha Kun-szt.-Márton városában is a szoros értelemben vett községi belhatárra és a községhez tartozó pusztákra külön-külön vettetett ki a Jászkun kerületeknek 1745-ik évben történt megváltása alkalmával a váltásági összeg és noha a községbeli redemptorokra nézve szintén külön-külön kiténtetve lett az első fundi liherben, hogy mennyiben járultak a puszták és mennyiben a község redimálásához, mindazáltal akár a pusztákon, akár a belhatáron osztattak ki szántó vagy kaszáló földek, a birtok kiosztása soha sem az egyik sem a másik pusztára vagy belhatárra kivetett redemptio arányában, hanem a belhatárra és pusztákra kivetett összes redemptio sumája arányában történt. Kelt Kun-szt.-Márton város tanácsának 1875 évi deczember hó 4-én tartott üléséből. Nagy Géza polgármester, Szigethy Gyula főjegyző. p. h.

9. szám.

Karczagi kir. adóhivatal bizonyítványa.

Bizonyítvány. Melynek erejénél fogva alólirott kir. adóhivatal által igazoltatik, hogy a nagykun klti községekben, névszerint Karczag, Madaras, Kunhegyes és Kisujszálláson, a közlegelőket és réteket, szóval az osztatlan közösbirtokot terhelő államadó az illetékes adókiivető közegek által az adó főkönyvben (B. tabella.)

mindenik fentebb jelzett község birtokosságára egy summában iratik elő. Bizonyittatik továbbá, miszerint az egy summában előirt közlegelő adó, az egyes földbirtokosokra tőke földbirtokaik arányában, még pedig Karczagon öl és láncz mérték, Madaras, Kunhegyes és Kisujszálláson pedig forint és krajczáros váltásági ár, mint ottan szokásos elnevezés szerint, egyénekenként repar-tiáltatik. M. kir. adóhivatal Karczagon, 1876 május 17 Barra m. k. Prandtner m. k. p. h.

10. szám.

Kivonat Kisujszállás város telekkönyvéből.

Földbirtokos neve	telekkönyvi lap	Jegyző könyv		Bevé- tel		Kia- dás		Van	
		év	sz.	frt	dr	frt	dr	frt	dr
Kis Mihály váltott	85	—	—	160	—	—	—	160	—
eladott Kis Gáspárnak	343	—	—	—	—	80	—	80	—
jutott felesége K. Nagy Katára	115	—	—	6	26	—	—	86	26
vett K. N. Sára B. Ju- hász Jánosnétól	115	—	—	6	26	—	—	92	52
vettek fiai osztatlan ál- lapotban K. Nagy Andrástól	115	1786	34	18	76	—	—	111	26
vettek ugyancsak fiai Kis Gáspártól	343	1783	62	30	—	—	—	141	26
Ezen földeken Kis Mi- hály két fiai megosz- tozván jutott And- rásnak	624	—	—	—	—	70,64	—	70	64
Mihálynak ezen lapon	—	—	—	—	—	70,64	—	—	—

Földbirtokos neve	teleknyvi lap	Jegyző- könyv		Bevé- tel		Ki- adás		Van	
		év	sz.	frt	dr	frt	dr	frt	dr
Tem. Kis Mihály örök- lött atyjáról	85	—	—	70	64	—	—	70	64
testamentumba kapott									
Kis Gáspártól	343	—	—	25	—	—	—	95	64
kapott felesége jussába	37	—	—	8	34	—	—	103	98
Szülőért cserélt Balla Ferencznek	546	1811	120	—	—	7	92	96	6
Ezen földeken két fia megosztóván jutott									
Mártonnak ezen lap.	—	—	—	—	—	48	3	48	3
Istvánnak	1158	—	—	—	—	48	3	"	"
Tem. Kis Márton örö- költ apjáról ezen lap.	—	—	—	48	3	—	—	48	3
vett István testvérétől	1158	1824	159	3	69	—	—	51	72
vett ugyanattól	1158	1828	443	3	4	—	—	54	76
vett ugyanattól	1158	1830	196	4	84	—	—	59	58
vett ugyanattól	1158	1832	413	8	25	—	—	67	83
eladott turi Mészáros Lajos urnak	838	1832	429	—	—	9	98	57	87
vett István testvérétől	1158	1836	269	6	—	—	—	63	87
eladott Nagy Molnár Istvánnak	721	1853	$\frac{4}{37}$	—	—	5	—	58	87
vett István testvérétől	1158	1836	541	5	—	—	—	63	87
eladott Nyitrai István- nak	927	1856	$\frac{522}{78}$	"	"	6	8	57	79
vett István testvérétől	1158	1841	310	3	5	—	—	60	84
az István öcsese meg- maradt földjét átvette	1158	"	"	"	14	"	"	60	98
jutott felesége Mészá- ros Ráchelre	501	—	—	11	22	—	—	72	18

Földbirtokos neve	telekkönyvi lap	Jegyző-könyv		Bevé-tel		Ki-adás		Van	
		év	sz.	frt	dr	frt	dr	frt	dr
vétetett a felesége pénzén hajadon korában Nyitrai Istvántól	919	1811	654	2	91	—	—	75	7
csere toldásba kapott Mészáros Kis Andrásról	930	1843	22	—	51	—	—	75	58
eladott Kürti Istvánnak Fekete Józsefné végrendelete szerint kapott Mihály — fia — felesége Pólya Klára	515	1828	464	—	—	2	38	73	20
	990	—	—	14	—	—	—	87	20
folytatásaát lásd a II-ik telekkönyv 28-ik lapján, 28. lap, házszám 847, telekjkv 2538.									
Temető Kis Márton bír az I-ső telekkönyv 85. lap. menyé hozományával együtt	—	—	—	87	20	—	—	87	20
kiadott Mihály fiának	1095	1852	38	—	—	15	—	72	20
kiadott Pál fiának	1096	1852	38	—	—	15	—	57	20
átiratik innen Mihály fia feleségének Pólya Klárának hozománya férje T. Kis Mihály lapjára	1095	—	—	—	—	14	—	43	20
perrel nyert Mészáros Miklóstól	463	1855	18	4	$31\frac{1}{5}$	—	—	47	51
eladott Nagy János urnak	949	1855	72	—	$16\frac{1}{2}$	—	—	46	77

Földbirtokos neve	telekkönyvi lap	Jegyző- könyv	Bevé- tel	Ki- adás						Van
				év	sz.	frt	dr	ft	dr	
E földből kiment fiá- nak Mihálynak	1095	1857	316	—	—	—	5	551/2	—	—
„ „ Pálnak	1096	„	„	—	—	—	5	551/2	—	—
„ „ leánya Márta										
Ferencnének	178	„	„	—	—	—	9	—	17	68
Erzsébet Szilágyi Ist- vánnának	178	„	—	—	—	—	9	—	—	—

A maradék földet birja tulajdon joggal özvegye
Mészáros Ráchel.

J e g y z é s. A földbirtokos neve után első rovatba beirt szám jelenti azon telekkönyvi lap számát, melyből a birtok áthozatott vagy a melybe innen átvitetett. A 2-ik és 3-ik rovat azon jegyzőkönyv évi és folyó számát, melyben a birtokváltozás tanácsgyűlés színe előtt bevezettetett. A következő rovatok a föld szaporodását illetve fogyását, — az utolsó rovat végre minden birtok változás alkalmával megmaradt tényleges birtokot váltásági ár szerint megjelölve.

Ezen telekkönyvi eljárás felvilágosításául közöltek még a következő jegyzőkönyvi kivonat:

Ki irt rész Kisujszállás község tanácsi jegyzőkönyvéből, 1795. január 15. és ápril 16-ról Fekete János lakatos mester feleségével Veress Juliannával személyesen megjelenvén, téssen örök vallást az eránt, hogy feleségének édes atyjáról néhai Veres István uramról reá maradt földbeli jussát, mely téssen 21 forintost a redemptio szerint által vallották örökös jussal Veres Istvánnak mint vérszerint való attyok fiának kilencz árán, oly meghatározással, hogy a t ő k e f ő l d e t k é t h e l y e n a d j á k k i, ugy mint a kevi utnál és

a szaszkonába: az apróbb osztályokat pedig csak egy helyen neveztesen a Kurvaháti első osztályban 202. P. Nagy Mihály hasonlóan ki a 2 feljebb való számok alatt megnevezett testvérjek személyesen jelenti, hogy 6 frtos 68 dros eladta hasonlóan örökös jussal Balog Istvánnak testvéreinek s maradékaiknak 10-szeres áron a Gémes kútnál és Csorbán adván ki a tőke földet az apró osztályokat pedig gályason.

Jegyzés. Ezen örök vallásokból kitűnik, hogy a redemptio nevezet a mult században is a tőke földdel volt összeforrv a főntebbi telekkönyvben aztán csak a forintokban meghatározott arány vezettetett be, mely épen ugy aránykulcsát képezte az egyéni használatra kiosztott szántó vagy tőke földeknek mint a közös használatra fentartott területeknek.

II. szám.

Kivonat Karczag város telekkönyvéből.

Néhai Takács Péter volt karczagi lakos birtok állásának lehozása az I-ső városi telekkönyvből a mai időkig,

Sor és tized szám	Földbirtokos neve	utolsó föld- oszt. birt	Azóta esett vál- tozás				Lásd a jegyző könyvet		Bir tehat most
			Jött hozzá		Fogyott				
		Ölet	Öl	sz. a.	Öl	sz. a.	év	sz.	ölet
440	Takács Mi- hály	384 ²	—	—	—	—	—	—	384 ²
		—	—	—	10	582	—	—	374 ²
		—	—	—	10	681	—	—	364 ²

Sor és tized szám	Földbirtokos neve	utolsó föld oszt. birt.		Azóta esett változás		Lásd a jegy- zőkönyvet		Bir te- hat most	Jegyzések			
		Ölet	Öl	Sz. a.	Öl	Sz. a.	Fv			Sz.		
											Jött hozzá	Fogyott
945	Takács Mihály	—	—	—	121 ²	922	—	—	243			
		—	—	—	121 ³	945	—	—	121 ³			
		—	121 ³	—	—	—	—	—	121 ³			
		—	15	346	—	—	—	12	136 ³			
		—	26	161	—	—	—	14	176			
		—	15	347	—	—	—	1795	143			
		—	70	613	—	—	—	1799	194			
		—	7	483	—	—	—	1808	198			
		—	16	534	—	—	—	1808	360			
		—	7	947	—	—	—	1809	312			
		—	7	483	—	—	—	1814	598			
		—	40	1336	—	—	—	1819	228			
		—	71 ⁴	836	—	—	—	1820	312			
		—	—	—	—	—	—	" "	" "			
		—	10	531	70	—	—	1821	91			
		—	5	519	—	—	—	1823	213			

Takács Péter

4	1374	—	—	1823	214	345 ¹
10	519	—	—	1825	45	355 ¹
—	—	10	1416	1830	201	345 ¹
—	—	10	1280	"	"	335 ¹
—	—	10	1297	"	"	325 ¹
—	—	10	1745	"	"	315 ¹
2 ³	1534	—	—	1830	219	317 ³
15	1219	—	—	1832	351	332 ³
3	1616	—	—	1833	222	335 ³
5	442	—	—	"	474	340 ³
5	1743	—	—	"	668	345 ³
20	438	—	—	1834	729	365 ³
13	440	—	—	1836	46	378 ³
13 ²	1967	—	—	—	266	391 ⁵
7	440	—	—	1836	925	398 ⁵
5	2034	—	—	1836	1183	403 ⁵
5	1014	—	—	"	1317	408 ⁵
5	182	—	—	"	1429	413 ⁵
6 ⁴	1967	—	—	1837	290	420 ³
10	519	—	—	"	362	430 ³
5 ³	1219	—	—	"	765	436
4 ³	"	—	—	"	854	440 ³
8	1967	—	—	—	880	448 ³
5	1031	—	—	"	995	453 ³

Sor és tized szám	Földbirtokos neve	utolsó föld oszt. bírt		Azóta esett változás		Lásd a jegy- zékonyvet		Birtok hát most		Jegyzősek
		Ölet	Ölet	Öl	Sz. a.	Öl	Sz. a.	Év	Sz.	
2105 Takács Péter		—	—	5	1215	—	—	1837	1127	458
		—	—	9	519	—	—	1839	594	467 ³
		—	—	8 ³	362	—	—	1840	518	476
		—	—	—	—	3	1625	—	—	473
		—	—	473	945	—	—	—	—	473
		—	—	10	1010	—	—	1841	35	483
		—	—	7	1010	—	—	"	52	490
		—	—	13 ²	922	—	—	"	492	503 ³
		—	—	2	"	—	—	"	364	503 ¹
		—	—	7	"	—	—	"	563	510 ⁴
		—	—	3	1967	—	—	1842	16	513 ¹
		—	—	8 ³	1792	—	—	"	550	522 ¹
		—	—	8	1152	—	—	1844	146	530 ¹
		—	—	40	2037	—	—	"	460	570 ¹
		—	—	2	996	—	—	1845	116	572 ¹
		—	—	10	922	—	—	1846	318	582 ¹

Sor és tized szám	Földbirtokos neve	utolsó föld oszt. birt		Azóta esett változás		Lásd a jegyzőkönyvet		Bir tehát most		Jegyzések
		Ölet	Öl	Sz. a.	Öl	Sz. a.	Fogyott	Év	Sz.	
762	Takáts Péter h. sz. 1559	—	15	761	—	—	—	1859	175	585 ¹²¹
		—	4	764	—	—	—	1862	385	589 ¹²¹
		—	—	—	89 ³⁰²	218	218	1865	262	499 ¹²⁷

J e g y z é s. A karczagi telekkönyvbe, mint látható az sincs bejegyezve, hogy kiról szállott az illető birtokosra a föld, vagy kire háramlott ő róla. Egyedül a jegyzőkönyvi számokra és a telekkönyv illető lapjaira tétetik hivatkozás, ahol az előző, vagy a következő birtokos neve megtudható.

12-ik szám.

Nagykun kerületi kapitány levele a karczagi birtokossághoz 1868. jul. 18-ról.

1973-ki. Nagykunok kapitánya. A tekintetes főbi rói hivatalnak Karczagon. A karczagi birtokosságnak folyó évi május 21-ikéről 67. szám alatt kelt határozata folytán a tekintetes kerületeknek 2177. s illetőleg 1587. számú határozata ellen a N. Mélt m. kir. Belügy-ministeriumhoz intézett felfolyamodása a végett tétetvén a tek. kerületekhez vissza s onnét át hozzám, hogy megmagyaráztatván, mely pontja a birtokossági legeltetési szabályzatnak és mi okon semmisített meg és hogy a t. cz. birtokosság azon pont megváltoztatására s ha arra így sem lenne hajlandó, e részbeli indokai előadására hivatnék fel s ennek megtörténtével a neheztelt kerületi határozatnak alapul szolgáló folyamodványoknak is kapcsolása mellett, összes ügy iratok véleményező jelentéssel a N. Mélt. belügyministeriumhoz terjesztessenek ismét fel. Van szerencsém a tekintetes kerületektől 3385. sz. alatt nyert megbízatásom folytán ugyanazon tekintetes kerületeknek a czimzett ministeriumhoz tett 2827. számú előterjesztvénye alapján kijelenteni, mikép a neheztelt kerületi végzésekkel a t. cz. birtokosságnak f. é v i f e b r u á r 11-ről 17. sz. alatt kelt s a felfolyamodásukhoz 2. alatt hajlitott legeltetési szabályzatnak — egyebeknek érintetlenül hagyásával — a negyedik pontja, melyben t. i. öröklött és vett birtok közt a haszonvétel elhatározásánál jogi különbség tételek, semmítettek meg és pedig részint azért, mert a) a közös haszonvételek arányosításáról szóló 1836. 12. t. cz. ily különböztetést ősi és szerzett birtokok közt annyira nem ismer, hogy még a haszonbérlőnek is ugyan annyi haszon élvezeti jogot enged a közös vagyonokban, mint a törzs gyökeres birtokosnak, tekintet nélkül arra

valjon a haszonbérélt vagyon nem e szerzeménye a bérbe adónak? mert b). az 1840. 30. t. cz. is a közös földek felosztásánál is tekintet nélkül arra, ősi-e vagy szerzemény valakinek birtoka, a közösbeli illetményt kinek kinek jelenlegi birtoka váltóságának mennyisége szerint kívánja kiadatni; mi az ideiglenes használatra még sokkal inkább áll, a minthogy soha nem is volt a Jászkunságon, hogy ha a közösből valamely rész ideiglenesen u. m. nyilásnak nyílvezetés szerint két — 3 évre kiosztott kevesebb föld adatott volna a vett, mint öröklött föld után; miknél fogva a birtokosság érintett határozatának s illetőleg legeltetési szabályzatába becsusztatott e jogi különböztetésnek a törvényen kívül a százados gyakorlat is ellene szóll, — a minthogy d) az egész Jászkun területben Karczagon kívül ma sincs egy község is, mely a vett és öröklött föld haszon járuléka közt ama megsemmisített különbséget tenné, mely körülmény maga is hatalmas sőt dönthetetlen czáfolat a birtokosság vitatott határozata ellenében s azt igazságtalansága és törvénytelenége egész meztelenségében mutatja fel, úgy, hogy az előtt csak az önzés vagy elfogultság makkassága hunyhat szemet. Minélfogva bizalom teljes tisztelettel felhivom főbíró ur által a t. cz. birtokosságot, hogy érintett legeltetési szabályzatának negyedik pontját mint a törvényekkel, százados szokással és többi testvér birtokosságnál ma is divó gyakorlattal ellenkezőt és gyökerében jogtalant félre tévén; a helyett a szokáshoz, gyakorlathoz és elő törvényekhez alkalmazott szabályt alkotni s egyenlő birtok után, tekintet nélkül arra, hogy ős apjától szállott e reá vagy maga szerzette azt, a közös földbeni egyenlő haszon élvezeti jogot annyival inkább engedje meg, mert czáfolhatlan igazság, mit a czimzett birtokosság sem hozhat kétségbe, — hogy ha ma a közös legelő felosztatnék a vett birtokkal bíró, az ő részére esendő illetményét teljes és körülátlan joggal használhatná; mi pedig nem mást tesz,

minthogy annak közös használatának és a szerző birto-
kos szintén határtalan jogos tulajdonosa. Ha azonban az
érveléseket nem találja a czim : birtokosság meggyőző-
nek, legyen szives ellenérvei részletesen kifejtve hozzám
juttatni. És alkalomból megkérem arra is főbíró urat,
hogy tek. Bányai Lajos urtól a legeltetés tárgyában,
ugy első mint második folyamodványát beszerezni, ha
máskép nem lehetne azokat másolatban sziveskedjék
hozzám szintén sietőleg beterjeszteni. Kelt Kisujszállás
1868. Jul. 18. Nagy János m. k. Hogy ezen másolat
Karczag város levéltárában létező bélyegtelen ivre ve-
zetett eredetivel mindenben egyező bizonyittatik. Kar-
zag 1876. oct. 3. Kis Antal jegyző.

13-ik szám.

Magyar országgyűlési mgos Főrendeknek naplója 1840. 125. lap. Országos ülés márczius 10. 1840.

Országbírói ítélő mester Dókus László olvassa a
KK. és RR. törvényczikkelyét, a Jász- és két Kuukertü-
letek közönségeiben behozandó összesítésről és arányos-
ságról.

Az 1. §-ra észrevétel nem lévén, a 2-ik §-ra nézve,
mely így kezdődik : „ha pedig a tagosítás“ ezen szava-
kig : „határozatnak meg.

Gróf Desseffy Aurél : a 2-ik §-ban a tagosítás és
összesítés szavak felváltva ugyanazon értelemben látsza-
nak használva lenni, mivel pedig a világosság azt ki-
vánja, hogy ugyanazon egy eszme kifejezésére ugyan-
azon egy törvényben mindig csak ugyanazon kifejezés
használtassék, e tekintetben változtatást kívánok. —
Továbbá ahol ez áll : a küldöttség , . . . a folyamodók
számát a kertületnek bemutatandja, hogy ezek
kérésöket per útján eszközözhessék stb. a czélzat ugy
látszik az, hogy a folyamodók eszközözhessék per útján

kivánságuk létrehozását, holott a szerkesztés azt látszik jelenteni, hogy ilyenkor a kerületek eszközöljék a kivánságot: e tekintetben tehát módosítás vagy felvilágosítás szükséges.

Koronaőr gróf Teleki József: Az egész eszméjét a tagosításnak egy szó sem fejezi ki, mert ha közönséges szempontból vesszük, először szükséges az összesítés, az után történik a tagosítás s így minthogy az egészet kimerítő szavunk nincsen mindegy akár az egyiket, akár a másikat használjuk, az olvasó meg fogja érteni. — Mi ezen szót: „ezek” illeti annak meg kell maradni, mert az a kerületekre vitetik, nem pedig a folyamodókra, hogy azoknak assistentiát adjanak, mert az egyesek maguk neveiben nem procedálhatnak.

Főtárnokmester báró Eötvös Ignác: A koronaőr ő excellentiaja ezen szót: „ezek” azon értelemben veszi, hogy a per megindítása magára a hatóságra szoríttassék, én a törvényjavaslatot ezen értelemben nem vehetem, mert valamint a nemesek közt mihelyt egyes folyamodók az összesítést kívánják, a mult országgyűlés 12-ik törvénye szerint az összesítésnek meg kell történni, ezen elvet ugyanazon törvénycikk szerint kell a jászokra és kunokra is alkalmazni s így mihelyt a laknók $\frac{1}{5}$ része kívánja az összesítést, nem lehet azt a helybeli hatóságnak megegyezésétől függővé tenni s az actorátust, mely Magyarországon mindenkinek szabad, itt az összesíteni akaró lakosoknak megtagadni s így gróf Deseffy javaslatát elfodhatónak találom.

Koronaőr gróf Teleki József: Azon szavak: „hogy bejelentse a dolgot a küldöttség a kerületeknek, ha nem tudna barátságos egyességet tenni” ok nélkül nincsenek ide téve, mert ha az actorátust megakarták volna az egyeseknek adni, nem lett volna szükséges a bejelentés, mely arra szükséges, hogy a kerületek gondoskodjanak s módot nyújtsanak az összesítés megtörténhetésére. A

t. KK. és RR-ket erre az vezérelhetette, hogy talán oly emberek is kívánhatják az összesítést, kiknek nincsen módjukban pert indítani a gazdagabbak s tehetősebbek ellen.

Főtárnokmester báró Eötvös Ignác: Ily pernek nem látom Magyarországon sem eszméjét, sem példáját ha csak azon viszonyban nem akarjuk tekinteni a jászokat és kunokat a helybeli előljárókra nézve, melyben állanak a jobbágyok a földes urak iránt: az igaz, hogy a földesur ily intézkedést tehet, de más viszonyban állanak előljáróikhoz a jászok és kunok. — Ezek valóságos birtokosok és tulajdonosok s helybeli előljárók és hatóságaik által csak kormányoztatnak; azért továbbá is azt tartom, hogy azon pernek megindíthatását s elintézését, ha nem folyamodnak assistentiaért, attól függeszteni nem lehet.

Országbirája Majláth György: Megvallom nem mernék jótállani az iránt, hogy ezt mily értelemben vették a t. KK. és RR. sigy tanácsosnak tartanám a KK. RR-ket felszólítani arra, hogy akarattjukat e részben tisztán adják elő, mert valóban kétséges ezen sznak értelme. (Helyes.)

Nádorócs. kir. fensége: Felszólítottandók lesznek tehát a Károk és Rendek, hogy ezen szakasz értelmét bővebben világosítsák fel.

A 3-ik §-ra nézve. „A tagosítás kulcsául szolgál kinnek-kinek mostani birtoka váltáságának menysége.”

Főtárnokmester Báró Eötvös Ignác: A rendbeszedésben és arányosításban nincsen lényegesebb s nagyobb következtetésű feladása a törvényhozásnak, mint a kulcsnak megállapítása, Nagy szerénységgel járulok ezen pontnak megbirálásához, mert kellőkép nem vagyok ér-

tesítve azon megváltási viszonyokról, melyek a Jászkun kerületekben léteznek. Tudom azt, mikor megváltották magukat, hogy akkor bizonyos felosztás történt, s azon részben, melyben akkor járultak a megváltási díjnak megfizetéséhez, keletkezett alkalmasint azon arány, mely még most is fenn áll — De mennyire volt ez igazságos és mennyire tartatott az fenn épségben, azt a KK. és RR. rövid izenetéből által látni nem lehet, annyit azonban mégis mernék gyanítani, hogy lehet oly eset, melyben e. en arányra alapítani javaslott összeítési kulcs kellő tisztaságban nincsen; meg vagyok győződve, hogy a bírót még azon esetben is, midőn a törvény által megállapítandó kulcs nem volna minden alapos észrevétel nélkül, csupán azon egy szabályra szorítani s abba a helyzetetésbe tenni, hogy ő más aránysabb és igazságosabb kulcsot ne választhasson, veszedelmes és kártékony volna; mivel tehát a KK. és RR. épen a mult országgyűlésen hozott 12. t.-cikket kívánják a Jász és Kun kerületekre alkalmaztatni, abban pedig több kulcsok vannak kijelelve, ámbár ott is csak egy kulcs látszott legigazságosabbnak lenni, t. i. a házhelyek s mivel előre látható, hogy amaz egyetlen egy kulcs iránt némely jász helysé ekben is alapos észrevételek fordulhatnak elő; felszólítandónak vélem a t. KK. és RR.-ket, hogy azon esetre, ha netán az itt javaslatba vett kulcs akármely a pörben kifejtendő körülmények miatt valahol igazságosan alkalmazhatandó nem volna, a felhozott törvény példája szerint más kulcsról is gondoskodjanak.

Fő lovászmester Gróf Bathányi Imre : Azt vélem, hogy más kulcsot nem lehet felvenni, mint a melyt a t. KK. és RR. javaslanak, mivel itt nem a nemesi birtokról van szó s a ramálítás és ratalításról nem lehet következtetést huzni.

Báró Orczy Lőrincz : Szerencsém van a jászok és kunok szomszdságában lenni s némely dolgokat praxisban

látai t. KK. és RR. javaslata úgy mint áll, ellenmondásban van, mert a redemptio alkalmával nagy pascuumok fennmaradtak s így azokat egymás közt felosztották, de ezenkívül az adás-vevés által egyiknek vagy másiknak birtoka annyira megszorodott, hogy erre nézve a megváltási birtokot nem lehetne kulcsnak felvenni, mert a megváltáskori jószág mostani birtokának alig teszi egy harmad vagy két harmad részét. — Ennélfogva felszólítandóknak vélem a t. KK. és RR.-ket aziránt, hogy valamely más kulcsról is gondoskodjanak.

Főtárnokmester Báró Eötvös Ignác: Még inkább megtudnék egyezni a t. KK. és RR. javaslatában, ha úgy állana a dolog, mint azt Báró Orczy Lőrincz ő excellentiája mondja s a t. KK. RR. itt két kulcsot vettek volna fel, t. i. a valóságos birtokot és a váltságot, de itt csak a váltság van kulcsul felvéve, így egyenesen arra szoríttatik, mi tapasztalásom szerint ki hasonlóképen azon hontársaink szomszédságában vagyok néha — nagy aránytalanságban van, hol annyira megszorodtak az njabban foglalt földek, hogy a régi kiváltságos földek alig teszik ezeknek fele részét. Annyi bizonyos, hogy a jászoknak közpanasza az, hogy midőn egyes emberek egy arányu félkötél földtől egyformán adóznak, — birtokuk s vetéseik mégis igen különbözök. Ha a szigorú igazságot nézzük mivel a jászok birtoka gyökerezik a megváltásban csak az illetheti őket, mit akkor megváltottak s a többit úgy kell tekinteni, mint a közösből tett foglalást; ha a mostani birtokosok nem tudják megmutatni azt, hogy azt mit most megváltás nélkül használnak, más eredeti redemptusoktól örökösödés vagy szerződés útján nyerték. De kérdem, visszatekintvén azon népes helységeknek viszonyaira, lehet-e a törvényhozásnak célja, hogy azokban az, a mit én legveszedelmesebbnek tartok, a váratlan depossessio következék? ez pedig könnyen következhetnék, ha csak egy oly arány vétetik fel, melytőlünk 80 év-

vel távol van, mely első hozatalában is aligha nem egyes embernek önkényére volt bízva s melynek a mostani időre való átszarmazása a kellő figyelemmel fel nem jegyeztetett, -- s néhol talán már tudva sincsen. Így ha ez megalapíttatik, könnyen az következhetnék, hogy a szegény emberből gazdag, a gazdagból pedig véltlen szegény lesz, mihelyt ily esetekben a törvény is csak egy szabályt engedne s a különben mutatkozó károsodásokat és zavarokat még a feljebbvitel s legfőbb bíró se távolíthatná el; én e részben a jászok és kunok főbíróságának s jelenleg ő cs. k. Főherczegségének nagyobb hatóságot kívánván a törvény által fenntartani, óhajtom, hogy az ily esetekben legalább az, mi nemcsak a szigorú igazsággal, hanem más politikai nézetekkel s a nép nyugalomával is megegyez, t. i. a bírónak, ha az szükségesnek látszanék, még más kulcsra is felhatalmazás a törvény által kijelentessék; s így továbbá is előbbeni nézetem mellett maradok.

Koronaőr Gróf Teleky József: Ugy tudom, hogy ezen törvényt magok a jász és kun követek utasításuk következtében hozták javaslatba, azt tartom, ők mindenfele viszonyaikat s környúlállásaikat legjobban ismer-
vén, legjobban tudják megítélni, mely törvény fog náluk legjobban keresztül vitethetni; Ezt előre bocsájtván azt hiszem, valamely arányossági perben oly kulcsot, mely az igazságnak minden tekintetben megfeleljen, bajos feltalálni s így a múlt országgyűlésen a KK. és RR. s magok a főrendek is sokáig aggódtak azon, hogy a nemesi közbirtokosságra nézve mily kulcsot vegyenek fel s végre is több kulcsot vettek fel; de azt tartom, hogy másképp áll a dolog a jászokra és kunokra nézve. — Azon kulcs legjobb, mely minden visszaéléseket megszüntet, visszaviszi a birtok valóságát azon időre, mikor a birtok keletkezett, a jászoknál és kunoknál a birtok akkor keletkezett; mikor magokat megváltották, követ-

kezeskép a megváltás mennyisége legbiztosabb, legmeghatározottabb kulcsa annak, hogy kinek-kinek mit kellene birnia s nem mit bir, ezáltal meg lehet, hogy valaki birtokából veszteni fog, de csak olyan fog veszteni, ki később a közösből elfoglalt, meglehet ismét, hogy más többet fog nyerni, mint eddig birt, de ezt ez is csak azt kapja vissza, a mihez törvényes jussa van; annálfogva tökéletesen megnyugszom a KK. és RR. javaslatában. Bárá Orczy Lőrincz: A jászkunoknál gyakran megtörtént az, hogy helységek, lakosainak száma szaporodván, azoknak a közös földekből bizonyos darabok osztattak ki, úgy, hogy most ezen helységekben 40–50 helylyel is több van, mint volt a redemptio alkalmával, épen úgy, mint nálunk történt a jobbágy telkekkel, ahol eddig alig volt 20 sessio, ott most már van 40–50. De egyébiránt is több rendbeli elszántások s más hasonló foglalások által is annyira megszorodott egy némelyik birtoka, hogy a kinek az előtt a megváltáskor alig volt egy pár lábnyi földje, most annak több holdjai vannak. — Ennélfogva most is csak azt tartom, hogy a redemptio alkalmakori birtokot kulcsul felvenni nem lehet.

Tornay főispán Marich Dávid: En igen elhiszem azt, mit a koronaőr ő excellentiája előhozott, hogy a jászok és kunok tudják mit akarnak, de tapasztalván, hogy magunk sem vagyunk tisztában a minket érdeklő dolgokban szükségesnek vélem, hogy mi is a kulcs elhatározásában részt vegyünk, így felszólítandóknak vélem a KK. és RR.-ket, hogy a kulcs iránti véleményüket fejtsek ki.

Koronaőr gróf Teleky József: Tudni kell a törvényhozó testnek, hogy mit akar, de a jászok és kunok ismerik környúlásaikat legjobban, következőkép ők tudnak legjobb kulcsokat ajánlani.

Temesi Gróf Tihanyi Ferencz: —
Mennyire tapasztalásom van, tudom

azon körülállást, hogy a Jászkun kerületekben az eredetiség áll a megváltásban, ezt most is oly kulcsnak tekintik és tartják, miszerint azon földeket, melyek a közös ből elosztatnak, azon kulcs és zsinór mértékszerint osztják fel, miután ezen kulcs nálunk divatban van, miután ez oly mérték, melyhez magukat századok óta alkalmaztatják, ez sokkal biztosabb és természetesebb, mint minden egyéb kulcs, — így a felszólításnak szükségét nem látván azt tartom, — hogy **a szerkezet mellett meg lehet nyugodni.** [Helyes.]

Nádor ő. cs. kir. Fensége: Én is úgy hiszem, hogy ezen tárgyban leginkább a gyakorlatot kell tekintetbe venni. Minthogy itt magok a Jászkun kerületek tették az előterjesztést, azt tartom nem kell a dolgot hátráltatni, s legjobban a Karok és RR. izenetéhez járulni.

Tovább olvastatik a következő §., mely így kezdődik: „4 az összesítés végrehajtására“ ezen szavakig“ viselni kötelesek.“

Főtárnokmester báró Eötvös Ignác. Ha a kulcs egyenesen a kiváltsági fizetésre alapítatik, a költség pedig a birtokra ruháztatik, ezt az igazsággal nem tudom megegyeztetni, a ki nyert az fizesen is.

Főlovászmester gróf Battyányi Imre. Ezen § ki maradhatna, mert az 1732 – 1836. törvény megerősítetik és ezen terheket a jászok és kunok egyaránt viselik.

Gömöri főispán Almási József. Itt a költséget úgy kell venni, hogy azon birtok, mely exseindáltatik, legyen a kulcs, ez pedig igazságos. (Maradjon.)

Nádor ó. cs. kir. Fensége: miután ezen törvényjavaslatra nézve a mélt. Főrendeknek csak egy észrevételők volt, az ítélő mester ur az e részbeni viszonyt azonnal feltenni s a fentebb kinevezett követéssel a KK. és RR.-ekhez által vinni fogja.

Ennek következtében az ítélőmester az izenetet azonnal feltevéen és felolvastván, az észrevétel nélkül helyben hagyatott.

14. szám.

Kelemen Kajetán törvény javaslata a jászkun viszonyok rendezéséről.

(„Jászkun redemptio története“ 235. lap.)

1. Hogy a fenállott Jászkun kerületekhez tartozott városok, s azokhoz tartozó puszták mindazon területei, s részei, melyek redemptio alkalmával a redemptorok egyéni tulajdonaul fel nem osztattak és ki nem adattak, hanem közös használatra maradtak fenn, az eredeti redemptorok örökösei közt a családi leszármazás és eljárás szerint felosztandó vagyont képez.

2. Hogy ezen felosztásnak kulcsát az első redemptorok által befizetett azon eredeti redemptio képezi, mely az egyes városok „liber fundi“-jába bejegyezve van, vagy más közhitei adatokból kimutatható, s ezen kulcs szerint az eredeti redemptoroknak az öröklés rendje szerinti jogutódai közt, a kihalt ágak mellőzésével osztandók fel a közös javak, tekintet nélkül arra bírnak-e ezek jelenben valami vagyonnal vagy sem.

3. Hogy ahol a redemptio nem általánosságban valamennyi megváltott határba, hanem elkülönítve egyes határokbá külön lett fizetve, ott mindegyik határra nézve azon váltáság összeg képezi a kulcsot, mely abba külön lön befizetve az első redemptorok által.

4. Hogy váltáság kulcs alkalmazásánál kiszámítandó lesz az, miszerint mennyi terület esik az eredeti redemptorok által befizetett váltáság minden forintjára,

és illetőleg összes váltságukra azon területből, mely a redemptio alkalmával fel nem osztatott, hanem közösségben maradt, tekintet nélkül arra, hogy a jelenlegi közös terület tesz-e ennyit, vagy sem.

5. Hogy az ekként az egyes redemptorok utódaira eső föld illetőségbe minden betudandó, a mit valaki a redemptiokori első föld felosztáson kívül azóta kapott, ide értve az 1840. XXX. t. cz. alapján közigazgatási uton behozott tagosítások alkalmával kiosztott földeket is.

6. Hogy a mennyiben az első redemptorok azon utódai, úgy azok is, kik vétel útján szerzett birtok czimén részesültek eddig a közös javakban, kik már kaptak annyi földet, s annyi haszonvételben részesültek, a mennyi a fentebb meghatározott kulcs mellett reájuk esnék: a mostani felosztáskor már semmit sem fognak a közös javakból kapni; azok pedig, kik ennél is többet kaptak, már a többletért a közbirtokosság pénztárába befizetendő kárpótlással tartoznak, s egyszersmind ezen kárpótlás mikénti kiszámítása és megtérítési módja is meglenne határozandó.

7. Hogy a jelenlegi közlegelőkön és közös haszonvételeken kívül a meghatározott kulcs szerinti felosztás tárgyát képezendik a 6-ik pont értelmében kárpótlás czimén a birtokosság pénztárába befolyandó összegek is.

8. Hogy a redemptorok utódainak azon föld illetősége, mely a meghatározott váltság kulcs szerint reájuk esik a jelenlegi közlegelőből hasítandó és adandó ki azok egyéni tulajdonaként; a jelenlegi, s ezután is fennmaradó közös haszonvételekből való illetőségük pedig azon arány számszerű meghatározása által adassék ki, melyben azt élvezni jogosítva lesznek.

9. Hogy a redemptorok azon utódainak, kik eddig a közös javakban vagy egyáltalán nem, vagy nem oly arányban részesültek, mely arányban arra a most megszabott kulcs szerint jogosítva lettek volna: a többi

birtokosok által viselendő, s becsérték szerint meghatározandó pénzbeli kárpótlás adandó; ez elvont hasznok után 6 % kamat is lévén számítandó minden évi haszonvétel után az időtől kezdve, a vég kielégítésig, a mely évben az elvonva lett a jogosult birtokosoktól, s ezen kárpótlás az arra kötelezettek közösheli illetőségéből fedezendő, s azonnal kiadandó.

10. Hogy oly helyeken, a hol a jelenlegi közlegelőből már nem telik ki azon föld illetőség, mennyi a meghatározott kulcs szerint jogosultaknak járna, a hiányzó földekért becsérték szerinti kárpótlással tartoznak a többi birtokosok és ezt vagy a kárpótlásra kötelezett birtokosok magán birtokaira felveendő, esetleg az állam közvetítésével beszerzendő kölcsön útján egyszerre, vagy pedig a közadók módjára behajtandó, s bizonyos számú évekre elosztandó részletekben tartoznak leróni, (ezen kárpótláshoz azonban azon birtokosok, kik többet nyertek eddig törvényes illetőségüknél a közös javakból, csak a nyert illetőség arányában, nem pedig egyetemlegesen fognának járulni), vagy pedig a kárpótlásra kötelezett birtokoknak a közös javak hasznai s jövedelmeiből jövőben járandó illetőségük fordítandó ezen kárpótlásra, a mennyiben ez bizonyos számú p. o. 5, vagy 10 évi jövedelmekből kitelik.

Ha pedig az ily kárpótlásra kötelezett birtokosok valamelyike vagyontalanság miatt ezen kötelezettségét nem teljesíthetné, vagy meglevő birtokából az arra mások által szerzett telekkönyvi jogok miatt nem volna kielégítés nyerhető, sem a közös javakbeli jövedelmeknek fentebb megszabott időtartam alatti részleteiből ki nem telnék az összes kárpótlás, ez esetben az ezen felül hiányzó összeget ugyanazok, kiknek közös javakbeli jövedelmeik lefoglaltattak a kárpótlás fejében, ezen jövedelmeik arányában annyi évre elosztandó részletekben, mennyi évre jövedelmeik a kárpótlás fedezésére fordíttatnak, megfizetni tartozandnak és ez rajtuk közadók módjára behajtandó.

Tárgymutató.

Előzmények	Lap 1
I. A jászkun birtokviszonyok keletkezése és alakulása	11
II. Mi véleményben van Kelemen Kajetán az előbbi cikkben mondottakról	27
III. A jászkun községek határterületeinek alakulása; a közös használat alatt maradt részek használati módja; a tulajdonosok és a birtok arány nyilvántartása	54
IV. Pótdalékok az előbbi cikkhez	87
V. A belső telkekről vagy portákról és a szőlős kertekről	101
VI. Az előbbi három cikkre vonatkozó nézete a „Jászkun redemptio története“ írójának	110
VII. A királyi kisebb haszonvételekről és a megyei s községi kiadások fedezeti módjáról a Jászkun kerületekben	143
VIII. Summázata az eddig mondottaknak és az aránykulcs	154
IX. A karczagi és kisujszállási arányosítás perekéről, s ezekkel kapcsolatban az arány kulcsáról	161
X. Czáfolata Kelemen Kajetán még néhány téves felfogásainak	219
XI. A törvényhozás teendője a jászkun birtokviszonyokra vonatkozólag	229
Függelék	239

Nevezetesebb sajtóhibák.

Lap	sor	helyett	olvasandó
10	14	kivitel nélkül	kivétel nélkül
11	14	kiváltatásából	kiváltatásáról
15	12	perpetu	perpetuo
18	3	nádori fizetés és	nádori fizetés is.
10	5	kiváltottak és	kiváltottak, ezen summá- nak és
15	13	conferimus	confirmamus
33	27	területekből	területektől
46	24	1848	1840
66	14	helység pusztáinak	helység és pusztáinak
95	20	mely sauctionak	mely auctionak
109	15	árás	járás
111	5	tájékozhatlanság	tájékozatlanság
132	utolsó	eltávozására	eltávoztatására
134	„	közse . . . ököny	község jegyzőkönyv
176	26	kivétele	kivitele
163	14	visszaszerzése	visszaszerzésér:
184	1	175 frt 7 kr.	17 frt 7 kr.
248	9	prafatis	praefatis

